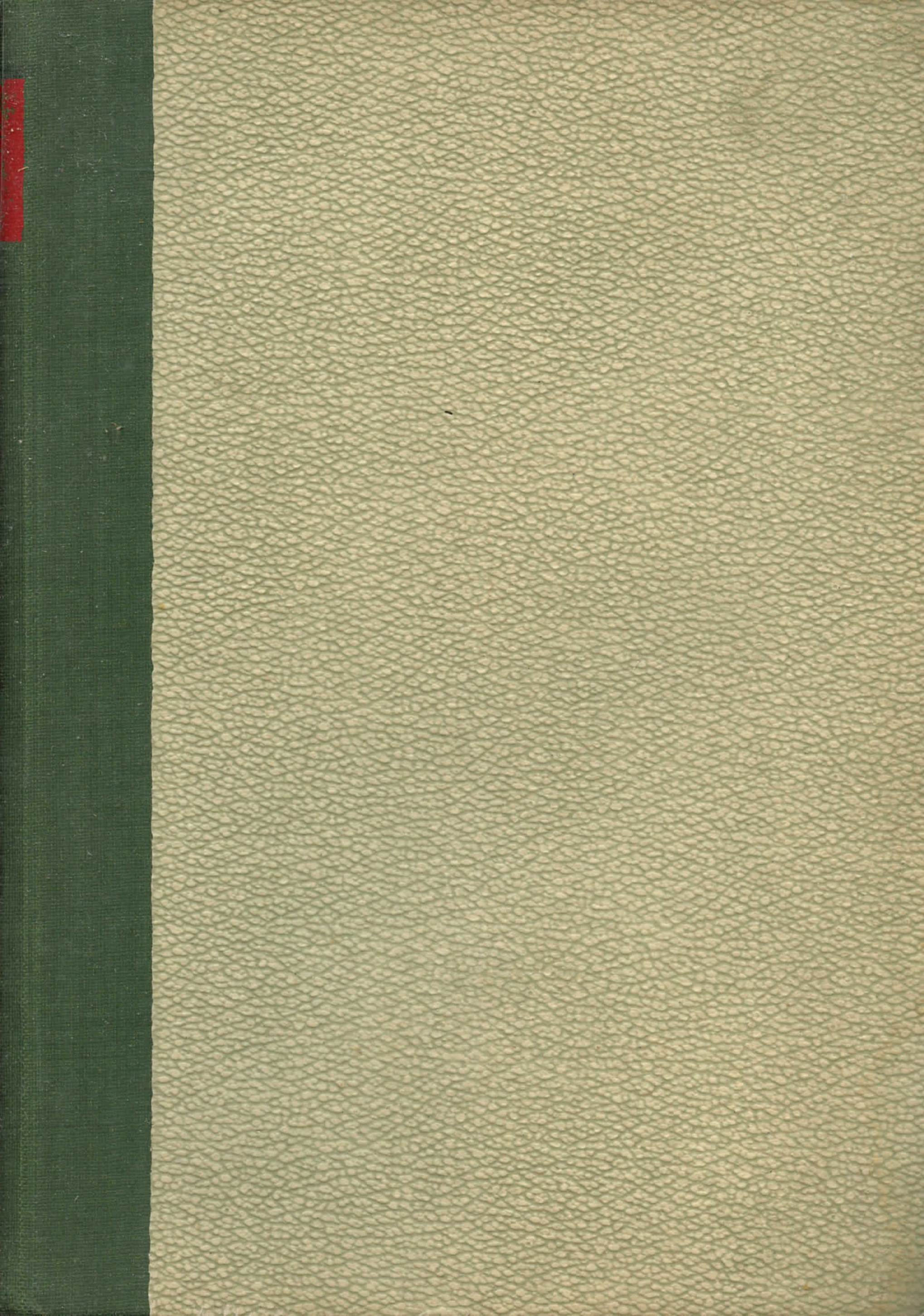

T E K S T O V I   I   P R E G L E D I

SV. 4.

SV. 4.

IZ HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U SLAVONIJI PRIJE PREPORODA

SABRAO I UVOD NAPISAO

T. MATIĆ

IZDANJE HRVATSKOG IZDAVALAČKOG BIBLIOGRAFSKOG ZAVODA

ZAGREB 1942

Tisak i uvez „UNION“ grafičko-nakladni zavod d. d. — Zagreb

Hrvatska književnost u Slavoniji bila je u osamnaestom vijeku u prvom redu namijenjena odgoju i prosvjeti naroda, isprva na čisto vjerskoj osnovi, a u drugoj polovici vijeka usto također u duhu općih prosvjetnih ideja onoga doba, tako da se samo u nekih pisaca vidi i nastojanje oko umjetničkoga izrađivanja književnih djela. Sastavljajući izbor iz spisâ hrvatskih pisaca iz Slavonije prije Preporoda nijesam prema tome mogao uzeti u obzir u prvome redu, a još manje kao jedini kriterij, umjetničku vrijednost djelâ, nego sam nastojao iz starih slavonskih pisaca pribrati ono, što je karakteristično za njihove poglede na svijet i život i za njihov rad oko narodnoga odgoja i prosvjete, kojemu je bila svrha, da zemlju, za turskoga gospodstva u kulturnom pogledu nemilo zapuštenu i zaostalu, pridignu intelektualno, moralno i uopće socijalno. Tu su zadaću oni doista časno izvršili: njihova ja zasluga, što su Slavoniju tako odgojili i pripravili, da se u doba Preporoda mogla pridružiti književnom i uopće kulturnom radu u hrvatskoj narodnoj zajednici. Razumije se, da uza sve to nijesam ni mogao ni smio pustiti s vida književnu i umjetničku vrijednost djelâ, koja je doista imaju.

U jezik pisaca nijesam dakako dirao, no pisanje sam udesio prema današnjemu. Napose napominjem, da sam u domaćim riječima h *svuda pisao, gdje je red da se piše; isto sam tako razlikovao* č *i* ć*, iako ih neki pisci zamjenjuju, jer se već tada u njihovu kraju bila izgubila razlika u izgovoru tih glasova; a i sekundarno* ć *i* đ *pisao sam* ć *i* đ*, premda ga slavonski pisci dosta često pišu* tj *i* dj*, a možebiti se u nekim riječima gdjegdje još i čuo takav izgovor. Tumačeći u bilješkama nepoznate riječi svrstao sam u turcizme sve tuđice, što smo ih primili od Turaka, iako su neke od njih po porijetlu arapske ili perzijske.*

U Zagrebu, u rujnu 1942.

T. MATIĆ

POGLED NA PROSVJETNI I KNJIŽEVNI RAD U SLAVONIJI

I.

Kada je Slavonija poslije dugoga ratovanja, što se nadovezalo na poraz Turaka pod Bečom, krajem sedamnaestoga vijeka mirom sklopljenim u Karlovcima (1699.) pridružena zemljama Habsburške države, ušla je time po državnim vezama u sklop zapadne Evrope, te je osamnaestom vijeku bila zadaća, da zemlju ,oružjem istrgnutu iz turske državne vlasti, i na kulturnom polju približi Zapadu.

U prosvjeti je bila Slavonija pod turskom vlasti nemilo zaostala. Iz sedamnaestoga vijeka sačuvalo se iz Slavonije tek nešto oskudnih vijesti, koje svjedoče, kako je u kulturnoj pustoši zapuštene zemlje uza sve nepovoljne opće prilike ipak bilo nastojanja, da se ne samo svećeničkom i redovničkom podmlatku, nego i svjetovnom dade prilika, da osim upute u čitanje i pisanje nauče nešto i onih nauka, što su se već brojile u više obrazovanje. Takova skromna ognjišta prosvjete spominju se u franjevačkim samostanima u Velikoj kod Požege i u Našicama. God. 1640. zabilježeno je u spisima rimske Propagande, da u veličkom samostanu vrlo lijepo radi gimnazija, u kojoj ima 40 đaka, a učitelj im je fra Ivan Mihajlović Požežanin, čovjek učen, pobožan i vješt svome poslu. Upravo u to doba bilo je među biskupima zagrebačkim, beogradskim i bosanskim nesuglasicâ radi vršenja biskupske jurisdikcije u Slavoniji, pa su sporazumom, što je u vezi s time uglavljen u

Rimu oko 1647., samostanima u Velikoj i Našicama dane neke župe izrijekom uz uvjet, da moraju uzdržavati dvije škole za mladež iz Slavonije, a u kasnijim se godinama doista i spominje, da u veličkom i našičkom franjevačkom samostanu postoje »sjemeništa i gimnazije« ne samo za klerike, nego također za svjetovne mladiće. U drugoj polovici sedamnaestoga vijeka uzdržavali su velički franjevci i u susjednoj Požegi školu, u kojoj je bilo 40—50 učenika, a to je jamačno bila samo škola, gdje su se gradska djeca učila čitati i pisati, jer nikako nije vjerovatno, da bi u onako teškim prilikama velički franjevci imali višu školu i u Velikoj i u Požegi.

Poslije izgona Turaka iz Slavonije valjalo je ozbiljno nastojati, kako će se što bolje izgraditi škole, u kojima će se obrazovati domaći sinovi, koji će kao svećenici ili kao svjetovnjaci raditi oko narodne prosvjete. Franjevci su u definitoriju, koji je zborovao u siječnju 1708., zaključili, da se u Našicama ima osnovati gramatička škola (niža gimnazija), no dok su se oni u tursko doba u svojim školama brinuli također za odgoj svjetovne mladeži, kod osnivanja našičke gramatičke škole govori se samo o obrazovanju njihova redovničkog podmlatka iz Slavonije i Bosne. Nema dakako sumnje, da su i u osamnaestom vijeku pojedini svjetovni mladići stekli prvo obrazovanje u domaćim franjevačkim samostanima (tako je i Matija Relković prve početke latinskoga jezika učio u cerničkom samostanu i poslije toga pošao na dalje nauke u Madžarsku), no uopće je više obrazovanje mladeži prešlo poslije oslobođenja Slavonije u ruke isusovaca, koji su radeći od polovice šesnaestoga vijeka kao učitelji u katoličkim zemljama zapadne Evrope bili jači od naših franjevaca i po naučnoj spremi i po iskustvu stečenom u praktičnom školskom radu ,a usto su u svojim gimnazijama, što su ih već od prve polovice sedamnaestoga vijeka imali u hrvatskim krajevima, u Zagrebu i u Varaždinu, bili odgojili u svome redu ljudi, koji su imali potrebnu spremu i razumijevanje za prosvjetni rad u Slavoniji.

Uz moćnu zaštitu kardinala L. Kolonića i slavonskoga generala G. Starhemberga utrt je put osnutku isusovačke misije u Požegi, koja je imala postati najjače prosvjetno ognjište u Slavoniji, a to u prvom redu nastojanjem zagrebačkoga kanonika I. J. Babića, koji je već 1689. postao generalni vikar zagrebačkoga biskupa u krajevima među Savom i Dravom i mitronosni opat drevne kutjevačke opatije. U Babića je bilo i ljubavi za zapušteni narod i ozbiljne volje i požrtvovnosti, da mu pomogne. I tako je on s privolom kraljevom ustupio isusovcima prostrana imanja svoje kutjevačke opatije s namjenom, da njihovim dohocima organizuju u onome kraju rad oko spasa dušâ i oko obrazovanja mladeži. Isusovci su u Požegu došli u listopadu 1698., a već poslije nekoliko nedjelja otpočeli su školski rad, kojim je udaren temelj požeškoj gimnaziji, koja se s vremenom vrlo lijepo razvila: do 1725. postojala je u Požegi samo gramatička škola (niža gimnazija), a te godine su otvorena humaniora (viši razredi), dok nije napokon u sedmom deceniju osamnaestoga vijeka osnovana također filozofija i dvogodišnji bogoslovni studij, tako da je požeška akademija bila uz zagrebačku jedina isusovačka visoka škola u Hrvatskoj.

U Osijeku, koji je bio za Slavoniju poslije oslobođenja središte i građanske i vojničke uprave, osnovali su isusovci gramatičku školu istom 1729., ali ni ta nije bila duga vijeka i poslije 1737. nema joj više spomena. Prošla su gotovo tri de-

cenija, dok je Osijek nanovo dobio latinsku školu (1765.), a iste godine otvorili su isusovci u Petrovaradinu prvu gramatičku školu u slavonskoj Granici.

Ukinućem isusovačkog reda (1773.) nastalo je teško pitanje, kome da se povjere više škole u Slavoniji. Neki su isusovci doduše i poslije toga još neko vrijeme kao svjetovni svećenici vršili profesorsku službu u gimnazijama, ali ih je dakako postepeno nestajalo iz profesorskih redova. Po novom školskom redu (Ratio educationis od g. 1777.) preuzela je država u svoje ruke školsku upravu i izvršila u njoj promjene, koje su joj se činile potrebnima prema osnovnim načelima novoga školskog reda i prema mjesnim prilikama i potrebama pojedinih škola. Pri tome su u Slavoniji najgore prošle požeške škole: filozofski i bogoslovni studij je ukinut i time je »academia Posegana« pokopana za uvijek, a gimnazija je povjerena najprije pavlinima, pa kad je za Josipa II. i njihov red ukinut (1786.), poučavali su u Požegi uporedo ekspavlini, svjetovni svećenici i svjetovnjaci, dok nije škola poslije 1830. prešla u franjevačke ruke. U osječkoj se gimnaziji ukinućem isusovaca u prvi mah nije gotovo ništa promijenilo: bivši isusovci su u njoj i dalje poučavali, no uz njih je već 1774. kao prvi franjevac ušao u profesorski zbor fra Marijan Lanosović, poznati hrvatski gramatik, a 1778. je osječka gramatička škola proširena višim razredima (humaniora) i posve povjerena franjevcima. Graničarska petrovaradinska gimnazija je odmah poslije odlaska isusovaca prešla u svjetovne ruke, a 1779. je prenesena u Vinkovce kao dvorazredna škola, koja je kasnije (1792.) proširena u nižu gimnaziju, dok nijesu napokon 1796. nastojanjem hrvatskoga književnika Josipa Stj.

Relkovića, koji je tada bio župnik u Vinkovcima, otvoreni i viši razredi (humaniora), u kojima je on kao profesor poučavao.

Dječaci, koji su dolazili u srednje škole, morali su se dakako prije toga negdje uputiti u prve početke knjige. U požeškoj gimnaziji, koja je u prvim decenijima osamnaestoga vijeka bila jedina viša škola u Slavoniji ,postojali su doista sve do druge polovine toga vijeka razredi, u kojima su se dječaci pripravljali za latinsku školu, a već imena, kojima su ih u školskim maticama označivali (abecedarii, syllabistae, legistae, scripturistae), kazuju jasno, da su u te razrede ulazila posve nepismena djeca. Ima iz toga doba i osim toga svjedočanstava, da su franjevci i isusovci uopće u svojim samostanima upućivali mladež u čitanje i pisanje. Sve su to bili prvi zameci prosvjetnoga rada, kojim se krčio put osnivanju manje ili više sređenih osnovnih škola po gradovima i po selima, no takove škole bile su u Slavoniji u prvoj polovici osamnaestoga vijeka vrlo rijetke, sve dok se nije za Marije Terezije počelo ozbiljnije nastojati oko narodne prosvjete.

II.

Izvan redova svjetovnoga i redovničkoga klera bilo je u Slavoniji u prvi kraj poslije izgona Turaka vrlo malo domaćih ljudi vještih knjizi. Spomenut ćemo samo jedan zanimljiv i karakterističan primjer: otac poznatoga književnika Matije Relkovića, po zvanju graničarski kapetan, bio je nepismen (»litterarum ignarus«), pa kad mu je sin u Madžarskoj svršio gramatičku školu, uzeo ga je otac u svoj kapetanski ured, da mu bude »lector et scriba«.

U takovim je prilikama posve naravno, da su knjige, što su bile namijenjene Slavoniji, do druge polovice osamnaestoga vijeka sve potekle iz pera isusovaca, franjevaca i svjetovnih svećenika, a jer su oni u vršenju svojega zvanja najjače osjećali, kako je narod upravo u vjerskim stvarima neuk, razumije se, da su svoj književni rad namijenili u prvom redu vjerskoj prosvjeti narodnih redova. A taj rad bio je ujedno, već u prvim svojim počecima, borba protiv nepismenosti uopće. Tako su i prvi katekizmi, što su ih isusovci krajem sedamnaestoga vijeka za Slavoniju izdali u Trnavi ćirilicom i latinicom, imali na prvom listu abecedu (mala i velika slova) i sricanje slogova. To nije bila dakako u vjerskim knjižicama te vrsti nikakova novost, jer je od uvijek učitelju kršćanskoga nauka bila dragocjena pomoć, ako je ma samo neke od svojih učenika mogao ponešto uputiti u čitanje, pa tako je i u najstarijem poznatom hrvatskom štampanom priručniku za poučavanje u čitanju — u glagoljskom t. zv. Introductorium croatice od g. 1527. — bila na čelu glagoljska azbuka i vezanje samoglasnika i suglasnika u slogove (»srok«), a na to se onda odmah nadovezao O č e n a š i druge molitve.

Najstariji kršćanski nauci namijenjeni Slavoniji očito su u vezi sa starijom bosanskom franjevačkom knjigom: »popivke duhovne«, što su im dodane, potječu dobrim dijelom iz bosanskih nabožnih knjiga, a i samo izdanje trnavskih katekizama ćirilicom upućuje na bosanske tradicije. To je i posve prirodno: slavonski franjevci bili su za turskoga gospodstva, pa još i neko vrijeme poslije oslobođenja, s bosanskim franjevcima u istoj redovničkoj provinciji Bosni Srebrnoj pa su dakako poznavali i književni rad, što se u sedamnaestom vijeku razvio u Bosni i u duhu tridentskoga koncila bio namijenjen

vjerskoj prosvjeti, a štampao se ćirilicom bosanskoga tipa. To je pismo za turskoga gospodstva bilo u običaju i u Slavoniji: njime su pisane listine domaćih ljudi u sedamnaestom vijeku pod turskom vlasti i njihovo dopisivanje s domaćim i stranim vojničkim zapovjednicima u doba ratova za oslobođenje. Poslije izgona Turaka bosančica se u Slavoniji vrlo brzo izgubila, dok se naprotiv u Bosni u narodu sačuvala sve do polovice devetnaestoga vijeka, a i u Primorju oko Makarske, koja je nekoć također bila pod Turčinom ,pisali su franjevci matice u osamnaestom vijeku bosančicom, pa je tim pismom napisano i jedino pismo, što nam se sačuvalo od ruke fra Andrije Kačića. Relković je još dobro znao, da se u Slavoniji nekoć pisalo bosanskom ćirilicom i pobija kao neistinito ispričavanje nepismenosti svojih zemljaka ,da tobože niti njihovi stari nijesu znali čitati ni pisati, ali se iz Relkovićevih riječi također vidi, da se Slavonija u njegovo doba već bila otuđila ćirilskom pismu i da se to pismo smatralo srpskim:

O Slavonče, ti se vrlo varaš,
koji god mi tako odgovaraš:
vaši stari jesu knjigu znali,
srpski štili, a srpski pisali,
al vi sada nikako ne ćete,
neg za nemar svakoja mećete.

Na polju vjerske knjige radili su u osamnaestom vijeku u Slavoniji uporedo isusovci, franjevci i svjetovni svećenici: sastavljali su se i prerađivali kršćanski nauci, izdavali lekcionari (zbirke nedjeljnih i svetačnih evanđelja i poslanica), pi-

sali su se u prozi i u stihovima životi svetaca i njegovala vjerska pjesma, i to ili iznoseći pred narod stariju crkvenu pjesmu, često u prerađenom obliku, ili pjevajući i šireći nove pjesme.

Najznatniji slavonski pisac vjerske struje, koji je svojim obilnim književnim radom zahvatio gotovo u sve netom spomenute grane vjerske knjige, bio je

ANTUN KANIŽLIĆ.

Rođen u Požegi g. 1700., izučio je kod isusovaca u svojem rodnom mjestu gramatičku školu, a humaniora u Zagrebu. Stupivši u isusovački red, Kanižlić je svršio novicijat u Leobenu i zatim slušao tri godine filozofiju u gradačkom sveučilištu. Poslije nekoliko godina profesorske službe u isusovačkim gimnazijama u Zagrebu i Varaždinu, učio je Kanižlić četiri godine bogosloviju u sveučilištima u Gracu i Trnavi (u Slovačkoj), a poslije toga se nije više vratio u profesorsku službu, nego je bio zaposlen vjerskim odgojem naroda redom u svim kolegijima, rezidencijama i misijama, što su ih isusovci tada imali u Hrvatskoj, i tako je imao u obilju prilike upoznati život hrvatskoga naroda u različnim našim krajevima. Pod starije dane (1752.) došao je i opet u kolegij svojega rodnog mjesta i radio je u prvom redu u požeškom subalternom konsistoriju, što ga je zagrebački biskup Tausi zbog decentralizacije crkvene uprave osnovao za poslove svojih slavonskih župa. Tu ga je zateklo i ukinuće isusovačkoga reda, te je zadnje godine života proživio u rodnom mjestu kao svjetovni svećenik radeći u konsistoriju sve do svoje smrti (1777.).

Po duhu i idejnom smjeru Kanižlić je u književnom radu pošao stazama starijih slavonskih pisaca vjerske struje, osobito isusovaca, nastojeći prije svega oko vjerskoga odgoja naroda, no od svojih se preteča snažno odvojio i opsegom rada i izrađenijom književnom formom. Iako je Kanižlić počeo kasno, tek kada je već prevalio pedesetu godinu života, izdavati knjige, bez sumnje će biti barem prva njegova djela i po zamisli i po izradi starija, a svakako se već u mlađim danima u svojem zvanju bavio poslovima, koji ili već idu u književni rad ili su mu barem vrlo blizu. Kao mladu profesoru zagrebačke gimnazije bila mu je povjerena briga za đačko kazalište, a kada je koju godinu kasnije (1734.) bio u Požegi zaposlen kao katehista, spominje se prvi put u požeškom kolegiju, da su njegovi gojenci svake nedjelje u crkvi pjevali osnovne vjerske istine složene u hrvatske stihove. U to doba je također izrijekom zabilježeno, da su se upravo nastojanjem Kanižlićevim muškoj i ženskoj mladeži dijelile katehetske knjižice »s počecima ilirskoga jezika«, a to su valjda bile kratke upute u hrvatsko čitanje. Rad na tome polju završio je Kanižlić svojom vrlo popularnom Malom i svakomu potrebnom bogoslovicom, koja je za života piščeva doživjela pet izdanja, a takvim se uspjehom nije mogla u osamnaestom vijeku pohvaliti nijedna pučka knjižica u Slavoniji. U predgovoru njezin pisac se posve u duhu suvremenoga nastojanja oko opće školske prosvjete vrlo oštro okomio na stariju čeljad, koja zazire od škole i nauka.

Kanižlić se već od mladih dana zanimao za crkvenu pjesmu i dao je narodu u svojim molitvenicima vrlo lijepu zbirku takovih pjesama, što ih je našao u starijim pjesmaricama ili što su već bile u običaju u crkvama po Slavoniji. No Kanižlić

je učestvovao i kod izgrađivanja tih pjesama: prerađivao je stvarnije pjesme, te su se mnoge upravo u obliku, što im ga je on dao, dugo pjevale u Slavoniji, a nema sumnje, da je i po koja crkvena pučka pjesma posve njegovo djelo, ali kako je razvitak starije hrvatske crkvene pjesme do sada još slabo ispitan, najvećim je dijelom vrlo teško uopće što pouzdano reći o njihovim autorima.

No osim pjesama, koje su pjevanjem u crkvi postale duševna svojina svih vjernika, tako da se i ne pita, a vrlo često im se i ne zna za pjesnika, bilo je od uvijek i takovih vjerskih pjesama, kojima je pjesnik, iznoseći svoja čuvstva i misli o Bogu i religiji, utisnuo pečat svoje ličnosti, tako da te pjesme često nijesu niti bile na dohvatu širokim krugovima vjernikâ pa nijesu niti mogle postati pučkim crkvenim pjesmama. A takovih pjesama ima mnogo u Kanižlića, osobito u njegovim molitvenicima B o g o l j u p s t v o n a p o š t e n j e s v. F r a n c e š k a S a v e r i j e (1759.) i P r i m o g u ć i i s r c e n a d v l a d a j u ć i u z r o c i z a l j u b i t i I s u k r s t a (1760). To su u prvom redu pjesme o duhovnoj ljubavi, kako ju je shvaćala i o njoj pjevala barokna lirika isusovačkih pjesnika, koja je upravo po Kanižliću dospjela u hrvatsku književnost u Slavoniji još u zadnji čas, kada se na Zapadu već gasila. Ne može se dakako pouzdano reći, da su upravo sve te pjesme, strogo govoreći, Kanižlićeve, jer je poticajâ i uzorâ našao u prvom redu u duhovnih pjesnika, osobito iz isusovačkoga reda, u drugih zapadnih naroda, pa je možebiti po koja pjesma ili prerađena ili možebiti i vjerno prenesena iz tuđega vrela. No svakako su one svjedoci duhovne pjesme novoga smjera, što ju je u hrvatsku knjigu u Slavoniji unio Kanižlić, i bilježe put, kojim je on prošao od pučke crkvene pjesme,

koju je u mladosti upoznao u svojem zavičaju, pa do »S v e t e R o ž a l i j e«, najznatnijega spomenika književnoga baroka u Slavoniji, gdje se Kanižlić od ranijih slavonskih književnika daleko odvojio nastojanjem, da vjerski predmet umjetnički obradi.

S v e t a R o ž a l i j a je labuđi pijev pjesnikov i ugledala je svijet tek poslije njegove smrti (1780.). Rekli smo već, da i u ranijim manjim pjesmama Kanižlićevim snažno izbija barokno shvaćanje i prikazivanje duhovne ljubavi, a S v e t a R o ž a l i j a je upravo u cjelini pjesan tako shvaćene i prikazane ljubavi, koja iz svijeta i roditeljskoga doma bježi u gorsku samoću, da ondje živi u čeznuću za Stvoriteljem i Spasiteljem svojim. U doba, kada je Kanižlić pjevao S v e t u R o ž a l i j u, već se spuštao suton baroku: racionalistički osamnaesti vijek iznosio je sasvim drukčije shvaćanje književnosti, koje je u drugoj polovici toga vijeka nalazilo odjeka i u Slavoniji. Iako nije Kanižlić tim djelom jače djelovao na književnike svojega zavičaja, izuzevši Ivanošića i možebiti Katančića, svakako je u R o ž a l i j i stvorio pjesničko djelo, s kojim se po umjetničkoj izradi ne mogu takmiti književna djela, što ih je hrvatskoj književnosti dala Slavonija prije Preporoda.

U književnikâ onoga doba nije R o ž a l i j a ostala nezapažena. Katančić je pohvalio Kanižlića, da je tom pjesmom dostojno stao o bok dubrovačkim i dalmatinskim pjesnicima, a poznati opat bistrički Iv. Krizmanić, u čijem su se domu okupljali naši ilirci, tako je zavolio Kanižlićevu R o ž a l i j u, da ju je u metru izvornika prenio u kajkavsko narječje i preveo na njemački.

U zadnje svoje dane napisao je Kanižlić još jedno djelo, koje je također ugledalo svijet istom poslije njegove smrti:

Kamen pravi smutnje velike iliti početak i uzrok istiniti rastavljenja crkve Istočne od Zapadne (1780.). U Slavoniji se dakako živo osjećala u životu crkvena razdvojenost, te nije čudo, da su se već prije Kanižlića pisale o tome i hrvatske knjižice za puk (Bačić, Vilov, E. Pavić) i učene latinske rasprave (F. Ks. Pejačević), pa iako je taj književni rad u osnovi bio prožet živom željom i nastojanjem oko crkvene unije, valja priznati, da su slavonski pisci općenito pisali o tome prijepornom pitanju mirno i bez strasti, a u tome još osobito priznanje zaslužuje Kanižlić, jer je Kamen pravi smutnje velike u osnovi svojoj polemičan spis, napisan protiv djela grčkoga episkoga Miniatisa »Petra skandalu« (1718.). Kanižlić u svome djelu potanko prikazuje povijesni razvitak odnosa Zapadne i Istočne crkve počevši od patrijarha Ignacija i Focija pa do posljednjega pokušaja ujedinjenja na saboru u Firenzi (1439.) i dodaje tome pregled stanja Istočne crkve poslije toga sabora. Zanimljivo je, kako je obzirno pisao Kanižlić o slavenskim vjernicima te crkve: »Ufam se pako, da ja odgovarajući Menijati ne ću uvriditi ostale naslidnike zakona grčkoga, kakono su Slavonci, Srblji, Rosnjaci i Moskovi. Poljubljena braćo moja, niste vi, niste ni radom ni jezikom ni ćudom Grci, suprot kojima pišem, nego jeste plemeniti list slavne ilirijanske gore. Daleko je od odluke pera moga, da bih se ja š njime Grke, koji vas zavedoše, a kamo li vas usudio uvriditi. Spominam se od one beside sada, koju sam od nikojih između vas čuo: Bog ubio onoga, koji nas je rastavio!« Svakako je Kanižlićev Kamen pravi smutnje velike i po opsegu (907 strana in 4⁰) i po sadržaju i izradi najznatnije hrvatsko djelo o povijesnom događaju, koji je imao presudno značenje uopće za život kršćanske crkve i napose za državni i kulturni razvitak Slavena.

Iz isusovačkoga je reda također potekao za Slavoniju neobično zaslužni prosvjetni radnik

JOSIP MILUNOVIĆ.

Kao pisac ima on u hrvatskoj knjizi namijenjenoj vjerskom odgoju Slavonije posve čedno mjesto — napisao je samo knjižicu Šest nedilja na poštenje sv. Alojžije Gonzage (1759.) — no vrlo je zanimljiv kao čovjek i neumoran borac proti nepismenosti, glavnoj zapreci duševnoga napretka naroda. Rođen 1709. u Visočanima, kod Nina u Dalmaciji, Milunović je slušao filozofiju u Zagrebu i zatim stupio u isusovački red. Isprva je neko vrijeme po odredbi starješinâ kao učitelj odgajao i poučavao mladež, a pošto je u Gracu svršio bogosloviju, poslan je u Slavoniju i susjedne krajeve (u Požegu, Osijek i Pečuh), da radi oko vjerskoga odgoja naroda. Kada mu se radi slabašnoga zdravlja nije mogla ispuniti želja, da pođe u indijske misije, zamolio je i dobio od redovničkih starješina dopuštenje, da u našim krajevima pokrene pučke misije po uzoru sv. Franje Régisa, i tako je posljednjih sedam godina života († 1759.) kao misionar revno radio u požeškom kraju. Oko polovice osamnaestoga vijeka nije po slavonskim selima gotovo niti bilo pučkih škola — u samoj Požegi je gradski senat tek 1756. osnovao trivijalnu školu — pa je tako Milunović u selima požeškoga polja našao posve neuk i nepismen svijet. Zanimljivo je, kako njegov suvremeni redovnički

drug opisuje muke i nevolje, s kojima se Milunović borio u svome radu. Videći, da njegovi i mlađi i stariji učenici ono malo vjerskih istina, u koje ih on teškom mukom uputi, u težačkim svojim poslovima opet vrlo brzo zaborave, spoznao je, da se neki uspjeh može postići samo tako, da se narod nauči čitati knjigu, jer će pismen čovjek moći iz knjige i sam ponoviti, što je već zaboravio, i druge poučiti. I tako je Milunović težake, koji su preko dana bili zaposleni poljskim poslovima, u veče do kasno u noć poučavao uz kršćanski nauk također u čitanju, a kad bi svanuo dan, zaputio bi se u šume i na pašnjake, ondje bi od zore do mraka išao od jedne pastirske družbe k drugoj učeći i svjetujući. Dakako, nije bilo uvijek lako svijati i ispravljati divlje mladice: pastiri su često gledali, da izmaknu svome učitelju, pa je valjalo tražiti ih po bregovima i dolinama, pače i darovima mititi, da ne bježe od knjige. Postojani rad donio je ploda: s vremenom u požeškome polju nije gotovo bilo sela, u kome ne bi bilo seljakâ, koji umiju čitati knjigu i koji sami dalje nastoje naučiti svoje seljane, što su čuli od Milunovića ili čitali iz knjige. Iako je isprva pače i nekim svjetovnim svećenicima u požeškom kraju Milunovićevo nastojanje bilo zazorno, lijepi uspjesi njegova rada razoružali su po malo i protivnike, tako da je s vremenom upravo među svjetovnim klerom našao suradnikâ i nasljednikâ.

O potrebi narodne prosvjete napisao je Milunović tek nekoliko riječi u predgovoru spomenute knjižice Šest nedilja na poštenje sv. Alojžije Gonzage, koja je izašla upravo u godini njegove smrti. Taj Milunovićev predgovor zanimljivo je svjedočanstvo svojega doba kao odjek misli i osjećajâ čovjeka, koji je sav život i rad posvetio prosvjećivanju slavonskoga seljaka i u tome radu upoznao narod kao malo koji od njegovih suvremenika.

II.

U hrvatskoj književnosti u Slavoniji, koja je u prvoj polovici osamnaestoga vijeka bila namijenjena samo vjerskom odgoju naroda, počinje se od Sedmogodišnjega rata (1756.—1763.) buditi zanimanje i za pitanja općega intelektualnoga, gospodarskog i uopće socijalnog narodnog napretka, a uz redovnike i svjetovne svećenike ulaze u književnost kao radnici također svjetovnjaci. Prvi književnik svjetovnoga staleža i svakako najznatniji pisac toga novog smjera u prosvjetnom nastojanju bio je u Slavoniji

MATIJA ANTUN RELKOVIĆ.

Nikao je iz naroda: bio je doduše sin graničarskoga časnika (rođen u Svinjaru 1732.), no otac mu nije bio školan čovjek, koji bi se bio obrazovanjem odvojio od seljačke sredine, nego je uporedo sa svim svojim vršnjacima počeo u domaćoj gradiškoj graničarskoj pukovniji služiti kao prost vojnik, u toj se službi praktički uputio u vojničko umijeće i s vremenom dotjerao do kapetana, ali se nije ni kao časnik naučio čitati ni pisati. Pa ipak je u toga neukoga čovjeka bilo razumijevanja za vrijednost škole i nauka: kada je 1741. polazio u rat u Italiju, dao je sina u cernički samostan, da se ondje uputi

u početke latinske knjige, a zatim ga je poslao u Madžarsku, gdje je dječak svršio gramatičku školu (nižu gimnaziju). I Matija je dakako, kada mu je bilo šesnaest godina, ušao u vojsku kao prost vojnik, no kako je bio od naravi bistar, a među svojim se drugovima isticao općim obrazovanjem i znanjem jezika, postao je već 1750. zastavnik i zatim se dalje postepeno penjao po ljestvici vojničkih časti, dok nije poslije trideset godina vojničke službe — dakle baš ne osobito brzo — dosegao kapetanski čin.

Za Relkovićev duševni život i poglede mu na svijet i ljude imao je veliko značenje njegov boravak u Njemačkoj za Sedmogodišnjeg rata. Kao mlad čovjek od dvadeset i četiri godine došao je Relković u tuđi napredniji svijet, a bio je bez sumnje sretan slučaj, da su ga Prusi potkraj 1757. kod Breslau zarobili i odveli u Frankfurt na Odri. Tamo je kao zarobljeni časnik živio u kući obrazovanoga Nijemca, koji mu je dopustio, da po volji uzima knjige iz njegove knjižnice, i tako je Relković u toj kulturnoj sredini — posve u duhu Fridrikove Pruske — naučio francuski i stao čitati francuske knjige. No najviše čini se da je Relković učio iz knjige života: boraveći podalje od bojnih poljana u građanskoj sredini povećega njemačkog grada, spoznao je Relković svu ogromnu razliku između Pruske, kakova je bila u doba Fridrika II., i Slavonije, koja se tada tek bila počela pridizati iz zapuštenosti, u koju je zapala za turske vlasti, i to je na nj učinilo snažan dojam. Karakteristično je za Relkovića, vojnika po zvanju, kako je on još i u predgovoru drugoga izdanja S a t i r a (1779.) — dakle otprilike dva decenija poslije prvih dojmova Sedmogodišnjega rata, u kojem je S a t i r nastao — vidio u tomu ratu »ne drugo nego jednu skulu«, jer mladi ljudi, koji radi velikih troškova ne bi mogli poći u tuđi svijet, imali su u ratu prilike »pokraj svoje dužnosti« motriti »lipe zemlje, jake gradove, plemenite varoše, lipo uređena sela i opštine« i »sabirati u hrpu gdi što lipšeg i korisnijeg smotriše«. I upravo ta spoznaja, da su druge zemlje mnogo naprednije od Slavonije, potakla je Relkovića, da svojim zemljacima napiše knjižicu, koja će ih putiti na stazu napretka.

Zanimljivo je, da Relković, koji je i sam kao časnik učestvovao u ratovima, nikada nije posegao za perom, da pjeva o bojevima i junacima, iako se u drugoj polovici osamnaestoga vijeka u njegovu zavičaju mnogo o tome pjevalo. Što više, kada je njegov rođak Andrija Brlić, trgovac u Brodu, za rata Josipa II. s Turcima kušao početkom 1789. nagovoriti Relkovića, koji je tada bio zapovjednik defenzivne divizije na savskom kordunu, da spjeva pjesmu o »birmanju« (snubljenju vojnikâ), nije on nikako hotio zagristi u tu jabuku: »Što se dotiče one pisme od birmanja soldatâ, mogu Vam kazati, da sam izgubio volju na ovake stvari, a ne imam ni časa; sada ima dosta i odvišje knjiga. Kad projde rat, onda će se viditi, tko je što učinio, i onda može se štogod vridno štampe učiniti«. Rat je prošao, i Relković je poslije rata još izdavao knjige za pouku i zabavu narodu, no pjesmi o vojnicima i ratu nema traga. Ne smijemo zaboraviti, da niti u zapadnoj Evropi suvremena prosvjetna struja, a Relković je bio njezino čedo, nije voljela ratova, koji već po naravi svojoj nijesu pridizali naroda ni intelektualno, ni moralno, ni gospodarski.

Misli, što ih je Relković u S a t i r u iznio o preporodu težačkoga svijeta svojega zavičaja, jesu dakako u osnovi svojoj misli prosvjetne struje njegova doba. Tada je osobito u shvaćanju narodnoga gospodarstva snažno već otimao mah

fiziokratizam, koji je — proti merkantilizmu — isticao, da su pravo bogatstvo prirodni proizvodi dobiveni obrađivanjem zemlje, i sasma naravna posljedica takoga shvaćanja je bila, da je i državna uprava stala sve više cijeniti težački rad i njegovo značenje u ljudskom društvu, pa je to dakako odjeknulo i u S a t i r u, namijenjenom slavonskome seljaku. Ali primjena svih tih prosvjetnih ideja zapadne Evrope na život suvremene Slavonije i izgradnja sređene osnove, kako bi trebalo slavonskoga seljaka svrnuti na stazu napretka, djelo je Relkovićeva bistroga pogleda i trijeznoga prosuđivanja života. No uza svu ljubav za prosvjetu i napredak, kojom se zadojio u tuđini, Relković se po zdravom svojem razboru umio sačuvati od radikalizma njemačkoga Aufklärunga i iz previranja suvremenih prosvjetnih ideja izabrati zdravu jezgru.

U prosuđivanju narodnoga života i običajâ vode Relkovića načela prosvjetnoga utilitarizma, pa prema tome nema u njega razumijevanja i ljubavi za narodne običaje same po sebi, nego on bez obzira oštro osuđuje sve, što zlo djeluje na moralni i gospodarski napredak slavonskoga sela. Prelo, kolo, posijelo, divan — sve su to za Relkovića rđave »turske skule«, u kojima se i staro i mlado uči besposličiti i nemoralno živjeti. Zadruga je Relkoviću draga: uz razboritu razdiobu poslova i pametnu upravu kućnoga gazde u zadružnoj zajednici će seljak uopće gospodarski bolje napredovati, a u zadruzi se također samo po sebi rješava i pitanje njege i opskrbe u bolesti i nemoći. U tome se Relković posve slagao s graničarskom vojničkom upravom, koja je vrlo energično sprečavala kidanje zadruga, pa je i on u S a t i r u svom oštrinom udario na sve, što razara zadružnu zajednicu, i bez obzira šibao

nemar kućnoga gazde, »baškalučenje« ukućana (na štetu zajednice nastojanje oko posebne imovine, što su je stekli pojedini ukućani, osobito po ženama) i neslogu u kući, kojoj su u prvom redu krivi ženski jezici. Potrebom razdiobe poslova tumači Relković seljaku i postanak različnih staleža u društvu ljudskom, a pri tome se poziva i na Sveto pismo i kazuje, kako je već Noe odmah poslije općega potopa odredio, neka budu tri staleža: svećenički, vojnički i težački, a tome se kasnije u gradovima pridružio još zanatlijski stalež. U Relkovićevu užem zavičaju je doista i bilo takovo društveno uređenje: osim crkve, polja i zanata bilo je u Granici sve drugo u vojničkim rukama.

Relković je imao riješiti i pitanje, u kakovu će ruhu iznijeti pred narod svoje misli o moralnom i gospodarskom preporodu slavonskoga sela, jer od toga je zavisjelo, da li će seljak prigrliti njegovu knjigu. U tome je Relković bio osobito sretne ruke, narodna pjesma njegova zavičaja pokazala mu je pravi put: spjevao je S a t i r a u narodnim desetercima, jer su njegovi domoroci »svi pivači i od naravi pjesnici, sva svoja junački učinjena dila u pismah pivaju i u uspomeni drže . . . Ova će knjižica baš zato njima po ćudi biti, jerbo je kakono na pisme razdilita i u verše složena«. I u tome se nije prevario: prvo izdanje S a t i r a (1762.) na jagmu se razgrabilo, pa ohrabren tim uspjehom Relković je svoje djelo sedamnaest godina kasnije (1779.) izdao prerađeno i znatno prošireno.

Knjiga, koja snažno odjekne u narodu, redovno nađe i svojih kudilaca. Dvojicu spominje i sam Relković u predgovoru drugoga izdanja S a t i r a: duhovnik Momus nije mogao pravo vjerovati, da bi vojnik mogao biti tako pametan, da piše satire, i usto je Relkovića pecnuo, da je valjda i sam po-

hađao prelo, kolo i divan, kad ih je znao opisati, — a drugom kritičaru Nesmiru Kudiloviću, vojniku po zvanju, nije pravo bilo, što je Relković kao vojnik »u Satiru gdikoji redak Svetoga pisma dotaknuo«. Relković eto ne kaže mnogo o svojim kudiocima, a od njihovih spisa nije se do sada ništa našlo, no koliko se razabire iz knjižica Relkovićevih branitelja, osobito Došena i Blagojevića, Satir je koreći mane i poroke slavonskoga sela i puteći svoje zemljake, neka se ugledaju u tuđe naprednije zemlje, izazvao otpor domaćih konservativaca, koji su u tome vidjeli neko vrijeđanje svojega zavičaja, a nato su se na obranu Relkovićevu digli prijatelji prosvjete, koji su boraveći duže u tuđini, osobito u njemačkim krajevima, i sami došli do uvjerenja, da Slavonija treba da se ugleda u kulturnije zapadne narode.

Što je Relković imao od svojega kazati narodu, rekao mu je u Satiru, a nije hrvatskoj književnosti ništa dalje dao, što bi bilo samoniklo njegovo, iako se sve do pod staru glavu nije iznevjerio peru. Još je poslije Satira ponajviše svojega iznio u Gramatici, a sve drugo — basne Ezopove, Fedrove i Pilpajeve, upute u sijanje duhana i gojenje ovaca, školska knjiga o naravnom pravu — samo su prijevodi sa stranih jezika. I u tome je radu Relković dakako ostao vjeran osnovnoj misli, što ga je vodila u pisanju Satira: hotio je narodu dati dobru i korisnu knjigu, koja će biti u životu savjetnik i učitelj mladu i staru. Šteta, što Relković — možebiti radi prevelikih troškova štampanja — nije dospio izdati svoj najveći i najzanimljiviji prevodilački rad Fabule Ezopove i Fedrove i Pripovitke Pilpaj-bramine. Time je on u hrvatsku književnost presadio dvije zbirke basnâ poznate i mnogo čitane u svjetskim književnostima: za Ezopove i Fedrove basne se ne može pouzdano reći, otkale ih je upravo uzeo — iz latinskoga, njemačkoga ili francuskoga — a za Pripovitke Pilpaj-bramine, kojima je zadnje vrelo indijska Pančatantra, znamo da ih je Relković prenio k nama iz francuske književnosti, kamo su dospjele preko arapskih i perzijskih prerada već u sedamnaestom vijeku.

III.

Kao branilac Relkovića i njegova Satira ušao je u književnost

VID DOŠEN.

I on je, kao i Milunović, bio rodom iz Dalmacije, i to iz sela Tribnja pod Velebitom i postao je 1746. svećenik ninske biskupije, jamačno glagoljaš, kao što je bio tada uopće svjetovni kler te biskupije. God. 1747. bio je Došen već u Zagrebu i kao kapelan sjemeništa sv. Josipa slušao u isusovačkoj akademiji filozofiju, a zatim je pošao u Gradac, da u sveučilištu uči bogosloviju. U svoj zavičaj se nije više vratio, nego je prešao u kler zagrebačke biskupije i služio dvadesetak godina kao župnik u Duboviku kod Broda († 1778.). Došen je radi svojih sposobnosti i bogoslovnoga znanja bio bez sumnje na dobru glasu, jer mu je zagrebački biskup poslije ukinuća isusovačkoga reda povjerio profesuru moralke u požeškoj akademiji i upravu te škole, pa je tu službu vršio sve do ukinuća akademije (1773.—1776.).

Kada je 1767. pod pseudonimom Tamburaša slavonskog izašla pjesma, u kojoj je bio grubo napadnut Relković i njegov

Satir, ustao je Došen na njegovu obranu i »u kratkom vrimenu jedne nedilje dana« napisao u stihovima Jeku planine, koja na pisme Satira i Tamburaša slavonskoga odjekuje i odgovara. Po svemu, što iz Došenove pjesme doznajemo o Tamburašu i njegovu napadaju na Relkovića, vidi se, da je to onaj isti kritičar, koji je u predgovoru drugoga izdanja Satira spomenut pod pseudonimom »duhovnik Momus«, samo se iz Jeke još razabire — iako nije izrijekom rečeno — da je Tamburaš bio domaći franjevac. Došen je vrlo cijenio Relkovića, koji je u Satiru nastojao »domovinu svoju Slavoniju dužnim kripostima nakititi i od pogibnih pomanjkanja očistiti«, pa se zato upravo nemilom oštrinom oborio na Tamburaša, koji je Relkovićevu knjigu hotio »omrčiti, tamno zamazati i u blato oboriti«.

Do godine izdao je Došen opsežno djelo zasnovano na posve vjerskoj osnovi: Aždaja sedmoglava bojnim kopljem udarena i nagrđena, gdje je u sedam »ukora«, rišući svu rugobu sedam glavnih grijeha, želio čitaoca svrnuti na put urednoga života. Primjenom općih savjeta i nauka na narodni život u Slavoniji umio je Došen učiniti svoje djelo zanimljivim, rasuvši po knjizi niz slika iz svakidašnjega života, koje — sabravši ih u cjelinu — u koječem osvjetljuju običaje i mane Slavonije osamnaestoga vijeka. Došen piše krepkim narodnim jezikom, no kad kori poroke, riječ mu je vrlo oštra, katkada opora i gruba, i u tom se razlikuje od Relkovića, kod kojega i u oštrini ukora prosijeva očinska zabrinutost i veća smirenost. Ali upravo zato je često u Došena mnogo jača i življa slika mana i poroka slavonskih nego u Relkovića, koji je gdjegdje, osobito kada bi zašao u intimnije stvari, znao biti sustežljiviji i govoriti tek na pô usta. Još u jednom se Došen odvojio od Relkovića: odgojen u graničarskoj vojničkoj stezi pisac Satira nije dirao izravno i otvoreno u više društvene redove, dok se Došen znao oštro buniti gledajući, kako u suvremenom društvu »manji« pate i stradavaju, dok »veći« lagodno žive ne nastojeći ublažiti patnje drugih.

Upravo u tome dubljem osjećanju društvene nepravde Došenu je vrlo blizu njegov mlađi suvremenik

ADAM TADIJA BLAGOJEVIĆ.

O njemu znamo vrlo malo: rodom je iz Petrijevaca kod Valpova (* oko 1746.), a već kao mlad čovjek bio je 1771. u Beču činovnik, najprije kod Ilirske dvorske deputacije i kasnije u Ugarskoj dvorskoj kancelariji sve do 1797., a onda mu se gubi trag. Među književnicima svojega zavičaja Blagojević je najradikalniji pristaša jozefinizma, a osobito nije mario redovnikâ, pa kad je u svojoj pjesmi Pjesnik putnik (1771.), spjevanoj u vezi s putovanjem Josipa II. po Slavoniji, uzeo u obranu Relkovića od napadaja Tamburaša slavonskoga, udario je na slavonske franjevce žešće nego Došen: niti Jeka nije pisana perom finim i obzirnim, no Pjesnik putnik je u tonu pisanja mnogo grublji i u prigovorima bezobzirniji.

Svakako je u Blagojevića simpatična crta, što se on usudio otvoreno žigosati slavonske spahije radi nečovječnoga postupanja s kmetovima. Dok se Došen zalagao tek općenito za »manje« a proti »većima«, Blagojević je u Pjesniku putniku po svome običaju žestoko i ne zgrizajući ni malo

uzeo na nišan spahije. Iz Blagojevićevih se djela uopće vidi, da je bio pod jakim utjecajem fiziokratskih nazora poznatoga jozefiniste J. Sonnenfelsa, profesora prava u bečkom sveučilištu, pa je u želji, da Slavoniju upozna s tim nazorima, preveo na hrvatski i pripovijest suvremenoga francuskoga pisca G. F. Coyera Chinki, histoire cochinchinoise, kojoj je upravo svrha bila, da težacima, koji obrađuju zemlju i svojim trudom hrane sve staleže, izvojuje život dostojan čovjeka. Šteta je samo, što je Blagojević bio loš pisac, koji nije umio pisati tako, da mu narod prigrli knjigu: njegov pokušaj širenja suvremenih socijalno-ekonomskih misli je zanimljiv, ali nije donio ploda.

IV.

Posve je druge vrsti bio i drugo značenje imao znanstveni i književni rad, što ga je razvio Blagojevićev prvi susjed, Valpovčanin

MATIJA P. KATANČIĆ (1750.—1825.)

Svršivši gimnaziju i godinu dana filozofije u Madžarskoj, stupio je Katančić u franjevački red i kao klerik nastavio studij filozofije i izučio bogosloviju u Osijeku. Kao sposobna mladića poslale su ga zatim redovničke starješine na dalje nauke u budimsko sveučilište, da se pripravi za gimnazijsku profesuru. Služeći kao profesor u osječkoj i zagrebačkoj gimnaziji Katančić je svratio na se pažnju svojim znanstvenim radnjama iz arheologije i historijske geografije i 1795. postao profesor starina i numizmatike u budimskom sveučilištu.

Radi slaba zdravlja je već 1800. pošao u mir i do smrti se u tišini budimskoga samostana bavio znanstvenim radom. U svojoj struci objavio je Katančić niz radova, koji su svratili na se pažnju suvremenoga učenog svijeta, a osobito su mu vrijedna djela Orbis antiquus (1824. i 1825.) o geografiji staroga vijeka na osnovi glasovite Peutingerove karte i Istri adcolarum geographia vetus (1826. i 1827.). Još u doba, kada je povijesna kritika bila već prokrčila nove puteve u proučavanju prošlosti, Mommsen je sa osobitim priznanjem govorio o Katančićevu znanstvenom radu u epigrafiji i geografiji staroga svijeta.

U mlađim danima je Katančić pjevao i pjesme, najvećim dijelom prigodnice, a već i te pjesme odaju više učena čovjeka nego bogoduha pjesnika: u tri jezika — latinski, hrvatski i madžarski — pjevao je pjesme pune i prepune klasicističkih elemenata, a ljubav prema klasičnoj knjizi zavela ga je, da po latinskom i grčkom uzoru također građenje hrvatskih stihova osnuje na dužini i kratkoći slogova, a ne na naglasu. Hrvatske svoje pjesme izdao je zajedno s latinskima u zbirci Fructus auctumnales (Jesenski plodovi, 1791.), a od hrvatskih mu klasicističkih pjesama s našim je književnim životom onoga doba osobito u vezi pjesma Satir od kola sudi, kojom se i Katančić umiješao u polemiku oko Relkovićeva Satira. Dok su Došen i Blagojević od sve duše pristali uz Relkovićevo osuđivanje narodnih običaja, za koje su bili uvjereni da imaju štetnih posljedica za moralni i gospodarski život hrvatskoga naroda, Katančić je — očito pod utjecajem svojih povijesnih studija i novih pogleda t. zv. preromantičkoga doba — volio narodne običaje same po sebi i kao časnu i dragu uspomenu naših predа. I tako je

on uzeo kolo u obranu od Relkovićeva prigovora nemoralnosti, a zaodio je svoju obranu u klasično ruho: u Fruškoj gori nimfe zaplesale pred Apolonom kolo u čast njegove svetkovine, a iz šume izađe »niki mladi Satirić« i stane grditi taj »budalasti tanac«, gdje žene i djevojke gube vrijeme i poštenje. Apolon pošalje muzu povijesti Klio, neka »mladu ludu« pouči, da kolo nije ostatak Turaka, nego da su u sretna stara vremena davno prije Turčina igrali kolo naši pređi Dardanci i Traci... Jer Katančić je vjerovao — a nije bio u tome osamljen — da su narodi, što su u rimsko doba stanovali u ovim zemljama, bili našega roda i plemena.

Više nego klasicističke pjesme Katančićeve zanimaju nas i bliže su nam pjesme, u kojim se naš učeni čovjek poveo za domaćom narodnom pjesmom, u prvom redu za lirskim pjesmama, što su se u njegovu slavonskom zavičaju pjevale u kolu, a lijepa je i pjesma spjevana u tonu narodne epske pjesme, kako plemići hrvatskoga kraljevstva 1790. polaze iz Zagreba u Budim, da čuvaju krunu, koja je kao simbol uspostave ustava vraćena u Budim poslije sloma apsolutizma Josipa II.

V.

Proširivanje zadaćâ i vidikâ hrvatske književnosti u Slavoniji — koja je poslije izgona Turaka počela kao pučka vjerska knjiga i u drugoj polovici osamnaestoga vijeka dobivala sve više značaj opće prosvjetne književnosti i usto stala već i nastojati oko umjetničke izrade u vjerskoj, ratničkoj i uopće prigodnoj pjesmi — možebiti najjače odsijeva u književnom radu Osječanina

ANTUNA IVANOŠIĆA (1748.—1800.)

Odgojen u isusovačkim gimnazijama u Požegi i Zagrebu, Ivanošić je filozofiju učio u Beču i bogosloviju jedno vrijeme u Bolonji, a poslije je proveo svoj vijek kao kapelan i župnik po župama zagrebačke biskupije, najposlije u Štefanju kraj Bjelovara. Na njegov duševni razvoj čini se da su jako djelovali mladenački dojmovi iz požeškoga kolegija, u kojem je boravio kao đak 1758.—1763., dakle baš u doba, kada je još u životu bio J. Milunović, koji je požešku dolinu prepleo dobro smišljenom misijskom i antianalfabetskom organizacijom, i kada je Kanižlić već objavljivao vjerske pjesme baroknoga smjera. U Spomenici štefanjske župe zabilježio je njegov nasljednik kao osobitu novost, da je Ivanošić sabirao oko sebe dječake i djevojčice, pripravljao ih za vjerski prosvjetni rad i dovoljno pripravljene slao u sela svoje župe, da oni dalje budu učitelji svojim drugovima i drugaricama. U tome se očito ugledao u Milunovića, a u književnom njegovu radu osjeća se već u prvim počecima utjecaj vjerske pjesme Kanižlićeve: svoju najopsežniju pjesmu Svemogući neba i zemlje Stvoritelj namijenio je Ivanošić vjerskom odgoju naroda, opjevavši u njoj po Genezi stvaranje svijeta i grijeh prvih ljudi, a u samoj izradi vidi se i u toj pjesmi, a još jače u Opivanju sličnoričnom groba J. Ćolnića, posvećenom uspomeni zaslužnoga đakovačkoga biskupa, jak utjecaj Kanižlićev, osobito njegove Svete Rožalije.

I u ratničkim pjesmama ogledao se Ivanošić: u Pjesmi od junačtva viteza Peharnika i u Pismi od uzeća Turske Gradiške iliti Berbira grada

opjevao je pobjede hrvatskih vojnika pod Drežnikom i kod Turske Gradiške za rata Josipa II. s Turcima, a to su bez sumnje najljepše ratničke pjesme, što ih je Slavonija dala hrvatskoj književnosti: spjevane su u tonu narodnih pjesama i prošarane kićenošću baroka, ali time nije stradala lakoća i svježina narodnoga pjevanja.

U jednoj grani književnoga rada pošao je Ivanošić novim putem: njegov Slično rični natpis groba Zvekanovoga, u kojem je opjevao pustopašni život svojega suvremenika fra Antuna Zvekana po selima našičke župe, najstariji je do sada poznati spomenik humora stare Slavonije. Sačuvani rukopisi svjedoče, da je pjesma o Zvekanu već u prvim decenijima devetnaestoga vijeka prešla granice svoga užega zavičaja prema zapadu i prema istoku i bila poznata u kajkavskim krajevima i među Srbima, a vrlo su je voljeli i mnogo čitali također književnici u doba Preporoda, pa još i u novije vrijeme rado se u Slavoniji posizalo za Zvekanom.

VI.

Krajem osamnaestoga vijeka bilo je znatno opustjelo književno polje u Slavoniji. Kanižlića, Došena, Relkovića i Ivanošića nije bilo više u životu, a Katančić je boravio u tuđini i radio još samo na znanstvenom polju. Prvi deceniji devetnaestoga vijeka znače u Slavoniji svakako opadanje književnoga rada, no uza sve to su i u djelima slavonskih književnika izbijale tada misli i osnove, koje su svjedok duševnoga previranja, iz kojega se razvio hrvatski Preporod.

Jedan od poznatijih slavonskih prigodnih pjesnika, mitrovački župnik Karlo Pavić, iznosi u predgovoru Politike za dobre ljude (1821.) misli, kako bi se izbrusio književni jezik: po njegovu bi se mišljenju to najbolje postiglo rječnikom, a da se takov posao valjano izradi, valjalo bi da se u zajedničkome radu nađe više ljudi »u društvo učeno složenih, za kojim Slavonci zalud uzdišu«. I drugi slavonski prigodničar, petrovaradinski župnik Antun Mihalić, uzdisao je za učenim društvom i u pjesmi San (1830.), kojom je pozdravio ustoličenje đakovačkoga biskupa Sučića, vezao te nade baš uz Đakovo i đakovačkoga biskupa: »Jurve davno ova vruća želja u srcu svakoga pravoga, dobroga i plemenito mislećega domorodca kipi, da se u Slavoniji učno društvo podigne, po koga trudu bi se jezik slavonski utvrdio i izvrstio, lipa i korisna znanja svake vrsti u istom jeziku podigla i procvala, i tako razum prosvitlio, a srce oplemenilo, jednom ričjom: narod naš ugladio... Možebit da bi se takvo učno društvo najbolje i najsritnije u Đakovu ustaniti moglo.«

Iz carstva lijepih općih želja spustio se više na realno tlo poznati književnik Adam Filipović, veliki štovalac starije slavonske prosvjetne knjige, a osobito Matije Relkovića: u Divaldovu Novom i starom kalendaru slavonskom za g. 1826., što ga je sam Filipović »složio«, objavio je prilično u tančine izrađenu osnovu, kako bi se u Slavoniji moglo osnovati društvo za izdavanje dobrih knjiga u narodnom jeziku. Taj Filipovićev proglas štampan je u ovoj knjizi kao rječit svjedok nastojanjâ, što su u neku ruku most, koji stariju slavonsku književnost veže s Preporodom, koji je ispunio želje domorodaca iz Slavonije osnovavši Maticu i prokrčivši prve puteve osnutku Akademije.

IZ PJESAMA A. KANIŽLIĆA

UZDISANJE SV. SAVERIJE PRID PROPELOM[1]

O moj Bože, dobro moje,
od ljubavi ganut tvoje
ljubim tebe pridobroga
sa svim srcem Boga moga!
Ljubim, — ne da ja na vike
slast uživam rajske dike.
Ljubim, — ne rad koga dara
niti da me ne pokara
pravde tvoje strašna ruka
u priljutih vičnjih mukah.
Ne ljubim te, Bože, zato,
neg me ljubav žeže na to.
Ah, žeže me ljubav tvoja,
kad procinja duša moja,
da ti, mene zagrlivši
i prisvetu krv prolivši,
na križu mi propet jesi,
o moj kralju na nebesih!
Kada vidim lice slavno
tako od noći smrtne tavno;

---

[1] Iz »Bogoljupstva na poštenje sv. Franceška Saverije« (Trnava 1759.), str. 142—145.

kada vidim svu krvavu
od prioštrog trnja glavu;
kada vidim britku muku
provrtanih nogu i ruku,
svu put svetu izderanu
kano jednu strašnu ranu;
kad sva vidim u žalosti,
sva u tugi i gorkosti,
sva u krvi, sva u boli,
sva brez krvi, koju proli;
kroz zadatu stražnju ranu
kad na križu ti izdahnu;
kada srce probodeno
i sulicom otvoreno
svu kroz ovu ranu petu
izli s vodom krvcu svetu, —
ah, žeže me ta smrt tužna,
smrt prigorka, smrt priružna,
smrt ljubavi dilo tvoje
i smrt dilo zloće moje,
koju s grisi ja zaslužih,
a od nje me ti oduži.
Ti nju podni, te ti za me
od ljubavi tvoje same:
ti za mene — Bog čovika,
te za mene još grišnika!
Ah, ne bi li, Bože, bio,
ako ne bi ljubit ktio,
ja brez srca tvrdi kamen,
kad me žeže takav plamen?

Ah, ljubim te, dragog Boga,
i ne samo radi toga,
jerbo virnim slave punu
daješ, Bože, vičnju krunu,
za koju je tebe ljubit
i moj život vridno gubit, —
ne rad straha muke ljute,
koju u paklu duše ćute.
Strašno jest i pakla ime,
ali niti samo s time,
da me u vik ne odsudiš,
na ljubav me ti ne budiš.
Nego jer ti ljubi mene,
srce moje gori i vene,
da ti, kako mogu, platim
i ljubavlju ljubav vratim.
Ti lipota prava i čista,
ti dobrota jesi ista,
ti si kralj moj, dobro moje,
ti si Bog moj, — i ovo je
što mi srce kano sili,
da te ljubim, Bože mili.
Ljubim tebe kralja moga,
ljubim tebe moga Boga;
nit će igda srce moje
od ljubavi pristat tvoje;
ako ćeš me i pogubit,
ne ću pristat tebe ljubit.

DOBRA LAŽLJIVOGA SVITA[1]

Koja korist jest čoviku,
da na svitu on uživa
sve raskošje, blago, diku,
da blažena puk naziva
i služeći da u svemu
svit i srića godi njemu?

Ah, himbeni svit nas vara.
Što su dobra, koja kaže?
Pina, vitar, magla, para,
san radosni, koji laže.
Što je slava, koju ima?
Ništo malo svitlog dima.

Gdi su oni kralji sada,
željni oblast svoju pružit
od istoka do zapada
i vas š njome svit okružit?
I da budu ovo stekli,
»Nije dosta« još bi rekli.

Ah, bili su jur i prošli!
Sad njihovo drugi uživa.
A na što su pako došli?
Duša u vičnjih mukah živa:
»Koja je korist?« tužna cvili.
Jao, svit tako dobra dili!

[1] Iz »Bogoljupstva na poštenje sv. Franceška Saverije« (Trnava 1759.), str. 145.

NADGROBNICA SV. IGNACIJE[1]

Otac Družbe Isusove
Ignacija tu počiva,
kruna čete svoje nove,
i zvizdami čudno siva.
Što je zvizdâ mili plamen?
Je li krune dragi kamen?

Što su zvizde kod mrtvoga?
Jeda li su rajske sviće,
da čovika nebeskoga
i na zemlji sjajuć diče?
Kod groba li zato hode,
pokop slavni da sprovode?

Ili jerbo nije vrime
još u nebo tilu ići,
zvizde, željne biti š njime,
hotile su zato snići,
da i tilo među njima
kao i duša slavu ima?

Što su zvizde? Morebiti
jesu čudno rajsko cviće,
s kojim rajske dvore kiti
neumrlo primaliće?
Vridan sam je iz nebesi
cvit grob takav da naresi.

[1] Iz knjige »Primogući i srce nadvladajući uzroci« (Zagreb 1760.), str. 64—67.

Što su zvizde? Jeda očita
posli smrti svidočanstva,
da je on bio sunce svita,
svitlost crkve i kršćanstva?
Jer kad sunce umruć zajđe,
za njim svitlost zvizda izajđe.

Ili jerbo on cvileći
običava njih gledati,
dugo njega ne videći
došle jesu za zaznati,
Ignacija dragi gdi je,
je li živ još ili nije?

Zvizde drage, svrhu vas gori
Ignacija sad pribiva,
u nebeskih živuć dvorih
Boga ljubi ,Boga uživa.
To bih dao odgovora,
da snidoše zvizde ozgora.

Zvizde jesu iskre, koje,
kao pepeo kad se gane,
od ljubavi one svoje
tilo sipa na sve strane,
jer dokle je on živio,
vas je živi oganj bio.

Eto što su zvizde nove!
Zvizde slavne svrhu naravi,
lipše od rajskih zvizda ove,
jer su zvizde od ljubavi,
svite zato, da svit vidi
i da ljubav čudnu slidi.

Ali što se ja usudih
pisat slabim perom mojim?
Nisu za to pera ljudi,
zvizde pišu zrakam svojim,
Ignacije puna dike
da sja ljubav po sve vike.

RANE SV. FRANCEŠKA[1]

O tko će mi sada dati
pero iz krili Serafina
za dostojno ispisati
ljubav Frane i Božjeg sina!
Pero svita umrloga
ne zna ispisat čuda ovoga.

Nut što prava ljubav može!
Ljubitelja ljubljenomu
sad Franceška čini, Bože,
priličnoga Sinku tvomu.
Doisto je svemoguća,
ljubav prava i goruća.

Nek Franceško habit svuče,
da je Isukrst, svatko reče;
a da Isukrst njega obuče,
drugo reći nitko ne će
nego: »Ovo je pravi Frano,
čudo od rana svitu znano.«

[1] Iz knjige »Primogući i srce nadvladajući uzroci« (Zagreb 1760.), str. 142.

IZ »PISME OD SVETOGA ALOJZIJA«[1]

Jur bijaše tužna i mukla,
suzeć rosom, crno ruho
kao za suncem noć obukla,
i jur stiže doba gluho.

Ne čuje se duša živa,
muče ptice, muče ljudi;
sve je nimo, sve počiva,
što se ob dan čuje i trudi.

Jer oda sna pritisnute,
koji noćjom gospodari,
kano da su mrtve, šute
sve na zemlji žive stvari.

Svi poslovi, premda virni
i na službu hitri, muče;
u počinku leže mirni,
nit tko siče, nit tko tuče.

Nitko od njih prvo ne će
od postelje da se dili,
nego kad im zora reče:
»Ustanite, dan se bili.«

[1] Iz knjige »Primogući i srce nadvladajući uzroci« (Zagreb 1760.), str. 222. i d.

Istirane van prid vrati
leže brige, jer unutra
ulisti im pokoj krati
do biloga opet jutra.

Brige, rekoh, leže vani
nit u sobu smiju unići,
nego ako koja urani,
da poslove tira k svići.

Ali mloga ne iziđe,
jerbo srce grize u noći,
ili ne znam kako uniđe
i unutra muče skoči.

Trud umoran, koji znojom
ob dan lice svoje obliva
ili pamet brigom kojom
muči, pokoj svoj uživa.

Trud gospodski na mekomu
rasteže se perju i ziva,
a ubogi na oštromu
sincu i slami opočiva.

Opočiva svatko od dila,
jer da trudi brez pristanka,
smaknula bi tilo sila
prije svoga smrtnog danka.

Zato narav, naša mati,
za trud vrime danka cila,
a odredi mudro dati
noć za pokoj trudna tila.

Ali eto mladić, koji
provest dneva dio veći
na kolinih trudan svojih
običajan je moleći,

koji od žulja ne mogući
veće klečat pada doli,
ne počiva, neg plačući
na tle licem prostrt moli . . .

Ali što on misli u sebi
moleć, tko nam kazat može?
To je samo znano tebi,
koji srca vidiš, Bože.

U te okom od pameti
zagleda se moleć živo,
kao sokolić, kada leti,
upre u sunce oko sivo.

Kano ista sad prid njime
koja ob noć svića gori,
on uzdiše, da sasvime
od ljubavi svete izgori.

Uzdisati kada prista,
rekao bi, koji vidi,
da se dili duša čista,
kao liljan vas problidi.

Kao liljan, kad ga vruće
žarkog sunca zrake râne,
on od smrti mljav[1] goruće
blidi, vene, mre i sahne,

blidi i mladić, vene, sahne,
kao da mre, lice gubi.
Ah, nije tu smrtne râne:
ne umira, nego ljubi.

Kripi ljubav slabu mladost,
ljubav vlada š njim u svemu;
tila pokoj, duše radost,
duša je duše ljubav njemu.

Srčanije općeć s Bogom
nit uzdiše niti ječi;
miran rukom, miran nogom,
kano svića uprav kleči.

Čudno s Bogom mladić slučen
i zanešen vas u njemu,
od ćućenjâ vas razlučen,
mrtav svitu je u svemu.

[1] mljav, klonuo.

Mrtav svitu mrtav nije,
živ je među rajski kori;
ne zna srićan on sam, gdi je,
doli tilom, dušom gori.

U to prem u gluho doba
kao da noć crna minu:
eto, čudom jasnim soba,
kao da je podne, sinu.

I doleti čudna diva,
nebeska je Ljubav bila,
koja tamni mrak nadsiva,
kad leteći stere krila.

Kleči mladić nit se ne smuti;
obsinut se odmah siti
i u srcu svomu oćuti,
da imade Ljubav biti.

Što je Ljubav? On sam znade,
koji ljubi: višt je tomu,
jer u srcu on imade
svidočanstvo od nje svomu.

Nitko reći smio ne bi,
da je diva ono, što je,
jer prilična nije sebi
niti ima ruho svoje.

Nju rumena ne odiva
navezenim cvićem svila,
niti plamen zlatni siva
iz puštenih doli krila.

Neg je svȉta na njoj lužna,[1]
od pokore, scinim, tkana,
koju ona nosi tužna
u pokornih vrime dana.

Ne more se svȉta reći,
neg je kostret, muka tila,
kostret dlakâ od bodećih
naježena strašno bila.

Vele blido lice ima;
od ljubavi i to slidi:
koji žešće ljube, njima
vene lice i problidi.

Nejma luka niti strilâ,
nego pojas od kostreti,
s kojim stežu bisnu tila
nepodložnost ljudi sveti.

I još k tomu pet užića,
koje da mah ne razveže,
u bič jedan od pet biča
zaglavljujuć uzlić veže.

[1] s v i t a l u ž n a, haljina boje kao pepeo (lug), pokornička haljina.

Na svakoga kraju ostružna[1]
jedna ljuta zvizda visi;
jao tebi, pȕti tužna,
jer se tebi priteć krisi.

Da je strašna pȕti diva
Ljubav prava, mile oči
i iz prsa koji siva
plamen čisti to svidoči.

Onda reče: »O Gonzaga,
uzmi, sinko, darak novi!
Ne plaši se, dušo draga,
od Ljubavi dar je ovi.

Služiti se š njim spomeni,
kripost čudnu on imade:
priličniji biva meni,
š njim koji se služit znade.

Pojas oštri, bič nemili
s pokornimi udarcima
u srdašcu plamen mili
probuditi jakost ima.«

Zagrlivši onda njega,
svoj mu oštri duh nadahnu,
a iz srca mladić svega,
poljubivši dar, uzdahnu.

[1] o s t r u ž n a z v i z d a, zvijezda nalik na ostrugu.

Kada pojas i bič uze,
priklonivši glavu, kleče
i po vedru licu suze
prolivajuć ovo reče:

»O Ljubavi, malo znana
divo svitu, otkud jesi?
Mila iznutra, strašna izvana,
znadem, da si iz nebesi.

Jer došašće odmah tvoje
ja oćutih: kad ti dođe,
sladak onda srce moje
i radostan plamen prođe.

Neumrla divo, tebi
na ovomu daru hvala!
Ni za zlato dao ne bi
ni za biser, što si dala.

Dražji od zlatna lanca meni
jesu užići darovani;
dražji pojas je kostreni
neg biserom pasac tkani.

Dražje su mi ovog biča
neg nebeske zvizde jasne,
meni od njih bolja srića
i od veće sviće hasne.

O Ljubavi, o Ljubavi!«
Slatko to njoj govoreći,
jerbo Ljubav njega ostavi,
ne znam što kti višje reći.

Pogledavši milo samo,
ne kti oną odgovorit;
pogled rič je, kako znamo,
Ljubav okom zna govorit.

IZ „SVETE ROŽALIJE“ A. KANIŽLIĆA

Radost špilje i kupanje slavića.

Gdi je ova gora? U kojih je stranah,
je li priko mora pustoš moga stana?
Od vas sam daleko. Tko još višje pita,
istinu mu rekoh, da sam izvan svita:
priko njeg'vih međa slavnom pridoh nogom,
kad mu okrenuć leđa rekoh: »Ostaj s Bogom!«
U špilji pribivam, prid njom sada pišem,
u njoj raj uživam, o njem živem, dišem.
Pišem to na golu i suhomu panju,
nenavidnom stolu i vašemu stanju.
Živem mirno: moje crna od goleti
žalost daleko je, dalje od pameti.
Ništa me ne smeta, jer radost vesela
i sa mnom se šeta pokoj vedrog čela.
Ne smiju ni blizu pustog dojti luga,
koji srce grizu jadi, plač i tuga.
Ništa ovdi ne cvili, nit je šta da škodi,
neg' veselje bilih krila leti i hodi.
Ali eto sada plačem pišuć ovo;
suza vruća pada i pomrsi slovo.
Suzo moja, tko te, buduć ja u miru,
izli ,ah nehote, kaplje po papiru?
Ah, ljubav je, koja liva se kroz oči,
goreć prez pokoja suzne iskre toči:

u vrućoj sladosti od nebeskih kaplja
srdce od radosti rajske se utaplja.
Ah ,u pustoj šumi, špiljo, moj pokoju,
što ja ne razumi prije sriću tvoju?
Cvit moje čistoće (Bog bijaše dao!)
lipše bi u samoće skutu bio cvao.
Špiljo ,raju, — ovo tvoje ime budi,
ime pravo i novo, komu se svit čudi,
ne ja. Raj jest toga svita dobro izgubit,
raj jest čisto Boga i sveudilj ljubit.
Ali kuda tako zanese me radost,
eto mene kako meni otima sladost!
U nju i pero zajduć slatko se prilipi,
da svrhe ne najduć mučno se odlipi:
ja š njim zaboravljam što napisat kanim
i vašoj pripravljam želji da obznanim.
Sad na špilje ime nemojte se čudit
niti teško brime mog života kudit.
Kad se suho postim ,ah, što ja uživam!
Ja se s postom gostim ,kripim, naslađivam:
kao da pada prava novim čudom mȁna,
slatka meni trava i koren jest hrana.
Rajska u gorah pustih mene pita sladost,
med ćutim u ustih, a u srcu radost.
Virujte, da niti žedna sam nit gladna,
vodica za piti blizu mi je hladna.
Pokraj špilje živi kristal bistro teče,
koji kano krivi žeđu, da pit ne će,
jer sve šuškajući kaono se tuži ,
da se ne pijući žeđa š njim ne služi.

Niti ju što kada muti: tu ne pazi
pastir svoga stada, da priko nje gazi,
nego ako moje puste drugarice
u planini koje k njoj dolete ptice,
da se kuplju i piju, navlastito ptičak,
kraljić ptica sviju i slava, slavićak.
Kljun u nju zamoči, pije, diže glavu,
opet pije i skoči na zelenu travu.
Pak se vrati k vodi, gleda, gdi je plitko,
pazi i ophodi, da ne vidi nitko,
pokraj briga doli skoči, krilca stere,
glavicu zamoči, kupa se i pere.
Otpočine mrva, pogleda i pazi,
kao videći crva da po brigu plazi.
Pak glavu na krivo sad nagiblje amo,
sad s desne na livo prigne opet tamo.
U pogledu onom vidi radost niku,
svoju u vodenom ogledalu sliku .
Kao da se ne će kupat, vodom brca,
gleda, kako teče, i s kljunićem štrca.
Od nike dragosti opet zaroniva,
da se u radosti hladnoj naslađiva.
Okolo se okreće, i kano da pliva,
s krilcima trepeće i umorno ziva.
Odleti na stranu, pruža se, raskrili,
kljun tare o granu, glavom trese i s krili.
Tribi se i čisti, perje vuče i vadi;
da na red namisti, s kljunom češlja, gladi.
Kao da zahvali za vodicu zdravu,
kako zna, nju hvali i piva njoj slavu.

Rožalija, čuvši slavića, prilikuje sebe duhovniku, koji tri stotine godina za pticom jest hodao, i razmišlja radost nebesku.

Višje puta kao zanešena šutim,
kakov mu je dao Bog glas, misleć ćutim,
kad u jutro rano žuberi, grljuče,
cvrči, glasom kano trči, vije, vuče.
Sad uzvisi jako i radosno zveči,
sad spušta polako i kano zaječi.
Kao pomoć da viče, žalosno se tuži:
fi fi milo fiče i tužno produži.
Opet digne grlo ptica kano ljuta,
ćok ćok tira vrlo po trideset puta.
Mislit ćeš, glas mili pritrgnuvši pukne,
a ona se sili i još ne zamukne.
Vrti i obraća tanko brez pristanka
i opet glas vraća na debelo s tanka,
sad jedno, sad drugo, glasno, tiho, kratko,
ljuto, tužno, dugo, sve milo i slatko.
Neka čovik uči, nikad ne će znati,
što njega nauči pivat narav mati.
Čudim se — i kako čudo ne bi bilo:
takov glas i tako malahano tilo!
Tko ne vidi, što je, virovati ne će;
tko vidi: »Glas to je, drugo ništa!« reć' će.
Kad piva, za njime zanesti se znade
pamet, da mi i vrime s pamećom ukrade.
Ako li to reći mogu, jer se smišljam
na višje, što steći vrsna sam, razmišljam,

što u raju sluša, kad se s tilom združi
srićna u vike duša, koja Bogu služi.
Rad slatkoga glasa vrime brzo ide,
kao da su dva časa, dvi se ure vide.
Zgađa mi se tako — maleno golemu
priličiti ako ja smijem u čemu —
kao duhovnik niku kad je pticu čuo,
željan slatku viku slušat prigne uho.
Slidi ju, poćuti različite glase,
zanešen se smuti, zaboravi za se.
Pivajuć ga vodi ptica, sluša, slidi;
kud ona, on hodi; slušajuć osidi.
Ne sića se, kuda tako ga odvede ,
da tristo (nut čuda!) godišta sprovede.
Nit za studen zime, nit kada snig pade,
nit za litno vrime nit za jesen znade.
Nit kad sunce siva, niti kad su noći,
nikad ne počiva, ne zatvori oči.
Puše vitar, kiša ide i nestalno
kad se vrime miša, on nju sluša stalno.
Nit boluje, niti on kada gladuje,
nit je željan piti ,jer željni glas čuje.
Glas ptice neznane jest namisto lika
i pića i hrane starcu od tri vika.
Kada pivat prista, zanešenje projde,
tristolitni smista starac natrag pojde.
Stigne k gradu; gdi je, gleda ter se čudi.
Da tu malo prije ne bi, pravo sudi:

drugi su zidovi, kuće i zvonici,
novi su dvorovi, crkve, duhovnici;
pomrše sva dica, unuci za njima,
dok pivaše ptica, nit im glasa ima;
družba prije znana i u manastiru
braća poštovana počivaju u miru.
Čudo se je znalo, kad se doma vrati,
da se u vrime mâlô trista lita skrati.
Duhovnikom kaže, kako, kamo zajde;
ime u knjigah traže, i čudo se najde.
Starac uzdišući múči, oči gori
i ruke dižući plačuć progovori:
»Koso smrtna, gdi si, stari konac«, viče,
»o komu moj visi život, da se siče!
Što jest rajska srića? Eto tristo lita
glas maloga ptića ne učini sita!
Za po ure sudih, i još dužje slušat
želju mi probudi. Ah, što jest raj kušat!
Kad duša iz puti umrle izide,
što će bit, kad ćutit pisme vičnje pride?
O nebeska pismo! Ah, što se ne diliš,
dušo moja? Gdi smo? Što kasniš, što cviliš?
U raj, u raj leti! S Bogom, sinci moji!«
Umre i odleti k svrhi želja svojih.
I ja na priliku srićna starca toga
kušam radost niku rad slavićka moga:
kad piva ,u svoju radost rajska krila
mnim da pamet moju bi kao uznila.
Pisme čujem, koje ako bi tko čuo,
bi rad on (kako je rič) vas biti uho.

Kad nebeski kori pivaju, zaječe
odpivajuć dvori rajski i milo zveče.
Što vas ne probude u suzâ dolini
slatki glasi, lude kćere i Eve sini?
Što srce ne digne uši i krila gori,
da čuje, da stigne, na što ga Bog stvori?
Glasna radost što je, nitko ne viruje
nego uho, koje nju i malo čuje.
O radost, o Bože! Budući zaslužit
da nju čovik može, tko se hoće tužit?
Još podnest žalosti sve bi imalo tilo,
da slađe radosti druge ne bi bilo.

Ljubav Rožaliju zabavlja s prikazom mora kano prilike od svita. Vidi svoju lađu.

Još da me zabavlja Ljubav u samoći,
viđenja mi stavlja različna prid oči.
Sada kaže more brez kraja široko
i vodene gore kipeće visoko:
oda strana sviju vitrovi se ljute,
jug se i siver biju, morsko polje mute.
Lađe su brez broja, k brigu putujući
idu: srićna, koja do njega dokuči!
Grad je ondi; š njime kraljica od grada
diva, kojoj ime jest Blaženost, vlada.
Ona, kada stigne koja lađa u luku,
slavni vinac digne, pruži s vincem ruku
i na jadro stavi veleći: »Počivaj
i pokoj u slavi na vike uživaj!«

Ali što se zgađa? Brodeći viteško
jedna od sto lađa steče vinac teško.
Nije čudo: kada vitra sila dune,
kako strašno tada more se uzbune!
Rasrdi se, vrije i od zemlje crne
skoči ter se vije, val na vala srne.
I još sila veća vitarna navali,
dižu u nebo pleća brdoviti vali;
kao jurišom iđu oblakom se priteć,
da na njih uziđu, penjaju se hiteć.
Oblak će poškropit voda, rekoh, sada;
u dno će se utopit pakla, kada pada.
Lađar tužan što će? Ne more oteti,
privari se, poče ludost svoju kleti.
Vidi prije smrti, grob vodeni zine,
živa će proždrti; on i sve mu gine.
Što je ruka znala, ne zna, jer je otela
krmu sila, pala jadrna jest jela.[1]
Buka je, plač, praska, višje ufanja nije,
raspuknuta daska smrt vodenu pije.
Vid'la sam jednoga ja pogibje broda,
bilig Ružičnoga na njem biše roda,
gdi oko pećine goleme i tvrde
more bljuje pine od naždrte srde.
Sila od vitara kad pritisnu ljuta,
vidim, brod udara u nju mlogo puta.
Još mi srce stine od pogibe one:
eto naša gine lađa, eto tone!

[1] jadrna jela, jela, na kojoj su razapeta jedra.

Ja niti upitah, nego Ljubav poče:
»Eto slike svita, tko ga vidit hoće!
Svit jest more; ide lađa, idu ljudi,
dokle k vičnjem pride brigu, čovik trudi.
Ah, malo domakne k tome brigu srićno,
mlogo duša smakne utopljenje vično!
Mlogo lađa more, ali višje ljudi
brez prave pokore potopi svit hudi.
Srićan, vitri koga i napasni vali
ne primogu: Boga neka u vik hvali.
Mučno lađa cila ostati će, koja
kao ohola krila prostre jadra svoja
i po sridi sići pine morske smije.
Tko će tako ići, on siguran nije.
Od morske se sride daleko ukloni:
koji put svoj slide krajem, srićni oni!
Vidiš lađu eto, koje pokraj briga
jadro je napeto bilije od sniga,
kako srićno brodi«, kaže govoreći,
»igra se po vodi kao ptić leteći.«
Gledam jadro, koje tako mirno hiti,
na njemu se moje, vidim, ime sviti.
Vidim dvi divice: Ufanje je jedna;
drugoj tuga lice ne smuti nijedna,
Sigurnost se zove; na pogibne staze
dvi divice ove, kada voze, paze.
Srićna, rekoh, lađa, kad je u vašoj ruci,
znadem, da pogađa pravim putem k luci.
Poče lađa plivat, a one brodeći
započeše pivat, vitrom govoreći:

1.

Pušite, hitri, u jadra, vitri,
vitri mirni, lađi virni!
Pade siver, prista jug.
Vodene gore ne pruža more,
neg počiva, vas poziva:
zapunite, put je dug.

2.

Vitrići male rugaju[1] vale,
valja brodit, lađu vodit,
napeta su jadra sad.
Punuše milom u jadra silom,
ide sada lađa rada,
vitrić služi sam njoj rad.

3.

Nut morske zvizde, puna je gizde!
Koji traže, njima kaže
put na mora srićni kraj.
Zvizda je rana i u po dana
čudno sviti, za njom hiti
lađa sad u željni raj.

[1] rugati, mreškati (tal. ruga, nabor, mreška).

J. MILUNOVIĆ: KOLIKA JE KORIST ZNATI KNJIGU ŠTITI.[1])

Poznat ćeš, kolika je korist, koliko li nasladenje duhovno znati knjigu štiti i š njom se kao valja služiti; kako ona oda zla i od grihâ odgovara, a kako na dobro, na kripost, na svetost i na ljubav Božju nagovara. Poznat ćeš, kolika je zloća i opačina onih, koji druge ludo i brezobrazno odgovaraju, da knjigu ne uče, da knjigu ne štiju, gdi ni sami, sram ih bilo, ne znadu pravo ni Očenaša ni Zdrave Marije izmoliti, te još sa svim tim druge od knjige odgovaraju, kao da će zato ali pametniji biti, ako budale višje uza se budalâ othrane, ali svetiji, ako po neznanju stvarî za spasenje potribnih u muke paklene propadu. Izmišljaju još nikakve tobože razloge, ali, da istinitije rečem, babje šurke, da druge mogu od knjige odgovoriti i slipci sa slipci slipo u neznanosti svojoj do smrti živiti i umriti . . .

Prvi dakle razlog onih, koji druge od knjige razmeću, jest ovi: da navlastito dica po selih uza se knjige prinose, a još ne znadu dobro ni Očenaša moliti, — kojim valja ovako odgovoriti, da zaradi ovoga istoga uzroka, što još ne znadu Očenaša ni Zdrave Marije dobro moliti, valja da uza se knjige

[1] Iz predgovora knjige »Šest nedilja na poštenje sv. Alojzije« (Zagreb 1759.).

nose i knjigu uče, jer u malo vrime mogu knjigu naučiti, a po knjigi pako Očenaš, Zdravu Mariju i ostala, kao se lasno more viditi u onih, koji su knjigu naučili.

Zašto jedne redovnici ne će ispovIditi? Nije li zato, jerbo ne znadu, što valja znati? A u Nimačkoj zemlji svaka ova znade i najmanje dite. Ali zašto? Nije li zato, jerbo znade knjigu štiti? . . .

Drugi je njihov razlog, da nije knjiga za čeljad mušku i žensku, koja su po selih, — kojim valja ovako odgovoriti: a zašto dakle uči knjigu i muško i žensko po selih u svoj zemlji Nimačkoj, Mađarskoj, Talijanskoj i ostalih mistih doista glasovitih? Zašto uči po selih i muško i žensko kod luteranâ, kalvinâ i ostalih? . . . Slušaj, ja velim, da je većma od potribe znati knjigu štiti ljudma seljanom nego li ti istim varošcem. Zašto? Zato, jer u varošu može skoro svako svake nedilje na nauk kršćanski doći, a u selu ne može . . .

Treći je njihov razlog ovi: da su se jedni odvrgli od vire katoličanske u Nimačkoj zemlji štijući knjige luteranske, — kojim valja ovako odgovoriti, da tomu nije bio uzrok, što su oni znali knjigu štiti, nego njihova zloća i opačina, jer su se zlo s knjigom služili i jerbo su proti zabranjenju svete matere crkve knjige zabranjene štili. Pak da ovi što razlog valja, valjalo bi se ostati od stvari, prez kojih ne možemo na ovom svitu živiti. Ne bi valjalo jisti, jerbo su jedni umrli zlo se i nerazložito s jistvinom služeći; ne bi valjalo vina ni rakije piti, jer se u vinu i u rakiji može pijanstvo dogoditi; ne bi valjalo, za obraniti svoj život, uza se oružja nositi, jer se po oružju more ubojstvo učiniti. Ali recimo i ovo, da su se niki luteranske knjige štijući s puta svrgli i od vire katoličanske odstupili,

mnogo ih je i mnogo veće prez svake prilike, koji su po knjigi na put od spasenja dovedeni...

Vidit je dakle očito, da nijedan od ovih razloga druge ne može razvrći od knjige i nauka književnoga. Da tko je dakle kriv, da se jedni ne će učiti? Meni se čini ovako: da nitko drugi nego vlastiti oci i matere, koji dicu svoju ali ne nagone, kaono bi dužni bili na dobro nagoniti, ali još i odgovaraju, da se dica ne uče. O oci, oci, niste oci, nego krvoloci; niste roditelji, nego u dici vašoj Isukrstovi progonitelji! Ne ćete da dica knjigu uče, a morete ih pušćati i ob dan i ob noć, da se skitaju i vratolome od igre do igre, od kuće do kuće. Ne ćete da dica knjigu uče, a morete ih pušćati na nikakvo vražje prelo, vražji končac, vražji jastučac.[1] Ne ćete da dica knjigu uče, a morete ih izgledom vašim opakim učiti, da vragu pridaju, da viru, da dušu, da oca, da majku, da greb, da dasku sramote, ruže, grde, psuju i ne poštuju. Niste li dakle zlotvori duše vaše, zlotvori dice vaše? Ni Boga se, ni smrti, ni suda, ni pakla ne bojite. Ali doći će vrime, doći, strašnoga suda i osude Božje...

Imamo prid očima našim Bosnu, ako u čemu, u ovomu doista slavnu i bogoljubnu, koja među isti Turci uči knjižicu štiti, gdino nije toliko misnika i redovnika, koliko ih ima u ovoj zemlji. Nagovaraju vas mišionari i misnici, da se učite i Bogu služite, ali vi ništa ne marite i ne hajtate.[2] Jao vami, jao dici vašoj, kada počnete strašne strašnomu sucu razloge pridavati...

---

[1] končac i jastučac su igre muške i ženske mladeži.
[2] hajtati (madž.), nastojati.

IZ „SATIRA" M. A. RELKOVIĆA.

Iz predgovora izdanja Satira od g. 1779.

Dunđerin[1] niki na jednoj crkvi lip načini toran, kojega kada dovršio bijaše, sajde na zemlju i metnuvši ruku na čelo poče ga od sviju strana promatrati ovako u sebi govoreći: »Sada neka dojde tko mu drago, ne će na ovomu tornu nikakve mahane naći«.

Dvoje dice, koja na crkvenoj ulici jedno drugom prah u oči sipajući igrahu se, motreći dunđerina okolo torna obihodećega, jedno reče: »Što ovaj okolo torna gledajući u njega obihodi? Valjada mu je toran grbav«. Još ovo i ne svrši svoje govorenje, a drugo povika: »Na kjivo tojan! Na kjivo tojan!«

Dunđerin pogleda u dicu pak opet u toran i vidi, da nije niotkud nakrivo, ali za izvaditi njima iz glave tu zlu misao upita njih: »Je li, dico, na krivo toran?« Rekoše: »Jest«. »E dobro«, slidi dunđerin, »mi ćemo njega sada popraviti«.

On uzamši klupko kanafa[2] penje se po svojih skelah gori na toran, pak svezavši jedan kraj za križ, baci klupko na zemlju njima govoreći: »Uzmite to uže pak vucite onamo na pravac, otkuda je toran grbav, a ja ću ga ramenom poduprti, i kada bude dosta, onda mi kažite«.

---

[1] dunđerin (tur.) drvodjelja. — [2] kanaf (rom.), tanak konopac, špaga.

Dica vuku za kanaf, a dunđerin poduprvši ramenom toran stenje, kako da bi mu teško bilo, pak pita njih: »Je l' dobro?« Oni rekoše: »De još malo«. Drugi put uprvši reče: »Hoću l' još?« Rekoše: »Dobro je«. Dunđerin upita: »Je l' dobro?« Odgovoriše: »Jest«.

Tada on, otrgavši kanaf od križa, sajde na zemlju veseleći se, što je tako lako ispravio toran, a dica povikaše: »M i n a c i n i s m o t o j a n! M i n a c i n i s m o t o j a n!« Ele dunđerin njima odgovori: »Volim, da ste ga i vi načinili, nego da je grbav«.

Štioče slavonski! Ja znam ,da ti jedva čekaš znati, u što nišani ovaj dunđerin, ovo dvoje dice i ovaj njihov toran; ali budi ustrpljiv, dok ja kažem.

Poslidnjeg prajskog rata, koji poče godine 1756. a svrši 1763. i koji za ono sedam godina, što se proteže, ne drugo nego jedna skula, osobito za mlade ljude bijaše, ukaza bo se prilika prihoditi badjavad vilaete, zemlje i gradove onima, koji to želeći prez velikog troška drugačije ne bi mogli učiniti.

I kako ljudi običaju reći, da u vojski svašta ima, tako i ondi događa se: niki tekoše blago, niki izgubiše i ono svoje, niki pak pokraj svoje dužnosti motriše lipe zemlje, jake gradove, plemenite varoše, lipo uređena sela i opštine; motriše njihovu uredbu, njihovu službu Božju, njihov posao u polju, vladanje u domu, timarenje marve, prohod rukotvorja[1]: jednom ričju, motriše sve ono, što je nedokučeni uzdržitelj zemaljskoga klupka i sviju stvari umrlomu čoviku za njegovu potribitu hranu, branu i odiću ostavio.

[1] r u k o t v o r j e, zanat (Handwerk).

Ovako indi motreći sva kolika, komu ne bi na pamet pala njegova ista otadžbina, tko ne bi na vagu metnuo svoj isti vilaet[1] i prama drugima procinio, kakvi je i kakvi bi mogao biti, da se najprije ukloni s puta drvje i kamenje, o koje se ljudi do sada potipaše, to jest, da se uklone s puta pridsude i zli običaji, koji odavna od nekrštenika ostavljeni i duboko ukorenjeni ovakvi plemenit vilaet obagavili[2] i naružili jesu?

Ali kako se one zemlje onako lipo urediše? Možebit silom, s bojem i sa zatvorom? Ništo manje nego to, štioče; jer gdi se kraljem i principom dužna virnost i pokornost od podložnikâ pravo ukazuje, ondi svega toga nije od potribe, nego je bilo u svakomu viku ljudi i domorodaca, koji hodeći po drugih zemljah sabiraše u hrpu, gdi što lipšeg i korisnijeg smotriše, ili bi sami kakovo rukotvorje dobro razumili pak u materinskom jeziku bi pisali knjige i otadžbini svojoj poklonili, kakono je fabule za dicu Esopus i Fedro, ćudoredne pripovitke za male i velike Pilpaj bramin, komedije i utvorenje[3] Ovidius, od gazdaluka i marve držanja Virgilius i Kolumela, satirâ pisaoci Horatius, Juvenalis i ostali mlogi, od kojih bi dugo bilo govoriti. Niki pak iz drugih jezika iz gotova na svoj materinski jezik mloga i mloga prinesoše, i sve ove njihove knjige i lipi izgledi bijahu za slavu i za lipo uređenje njihovih vilaeta kakono i za korist njihovih domorodaca pisate.

Bivši i ja u rečenom prošastom prajskom ratu s ostalima, ni prvi ni poslidnji, ni najbolji ni najgorji, nego u polak, i kako poradi vlastitog dobitka nisam išao, tako se nisam za dobitkom

[1] v i l a e t (tur.), zemlja. — [2] o b a g a v i t i, pokvariti, nagrditi. — [3] u t v o r e n j e, Relković je time jamačno mislio Ovidijeve Metamorfoze (prijetvore).

ni žestio, nego dužnost moju, koliko je od moje strane moguće bilo, činio i opsluživao. Zadovoljan dakle s onime, što imam, ja se naslađivah u promatranju lipše uređenih vilaeta, nego je moja otadžbina Slavonija, pak mi žao bijaše, što sam privaren misleći prije toga, da nejma urednijeg vilaeta od nje, jerbo ja drugih još nisam bio vidio.

Promišljavajući na ovaj način, kada se svrši rat, ako doživim, šta bih ja mojoj otadžbini iz tuđih zemalja donio, čim bih joj se barem za to udobrio, što me ima i što sam se u njezinom krilu odgojio, šta li bih ja mojim domorocem kakono pazara poklonio: evo pade mi na pamet, da im dovedem Satira, to jest, da im knjižicu jednu pod ovim imenom sastavim i u verše složim, jerbo su i onako domoroci moji svi pivači i od naravi pjesnici, sva svoja junački učinjena dila u pismah pivaju i u uspomeni drže.

Ista dica za marvom hodeći iznenada verše prave pivajući:

Dobro mi je i boljem se nadam,
u čem hodim, u tomu i spavam

i tako dalje. Ova će, rekoh, knjižica baš zato njima po ćudi biti, jerbo je kakono na pisme razdilita i u verše složena.

Toga istoga uzroka radi god. 1761. u Saksoniji napisah rečenog Satira i u stolnjem gradu Dresden pritiskati dadoh, u kojemu sva kolika onako, kako se onda nahodiše, popisana bijahu, premda sad mlogo drugačija vide se.

A što misliš, štioče, kako se primi ovaj Satir došavši u Slavoniju? Od hiljadu i pet stotina knjižica ne osta meni u dvi godine ni j e d n a, kojom bi jednu imati želećega prijatelja poslužit mogao. Međuto od hiljadu i pet stotina štioca

ne najdoše se nego samo dvojica, kojima ovaj Satir činjaše se na krivo, kano dici dunđerinov toran. Evo sam ga dakle za njihovu ljubav popravio, i srićan ja, ako oni poviču: »Mi načinismo Satira«, jer volim, da su ga i oni načinili, nego da vilaet ostane onako grbav.

PORUŠENJE SLAVONIJE KROZ ČESTE RATE I BOJEVE

Jabukam. se zato lome grane,
jere voćke daju izabrane,
tako i teb', Slavonijo moja,
ukide se sva lipota tvoja,
jer dušmanin gledat ne mogaše
plodne zemlje, plemenite paše.
Srim bo njima trn u oku biše,
zato njega i nenavidiše,
ter sad ovaj, sad onaj navali,
dok ga cilo k zemlji ne obali.
Što Atila ne srušiv ostavi
i vilaet posli njeg opravi,
to Soliman, došav iznenada
i udariv sa trista hiljada,
Srim grad[1] sruši i zemlju savlada,
za podrug vik Slavonijom vlada
i naseli Turke iz Azije ,
koji ništa neg kukuruz sije.
Tada plodne zemlje potužiše,
jer je Turci štočim naružiše
i planinu Frušku zapustiše,
gdi srijemski vinogradi biše . . .
Lipe loze vinjage postaše,
i od crkvi načini džamije,
u mlogima biše haramije.

[1] Srim grad, nekoć Sirmium (kraj današnje Mitrovice).

Što se biše razbignulo puka
po zbjegovih[1] i štokakvih lúkah,[2]
ono Turčin natrag podoziva,
neka radi i s Turci pribiva,
a neka mu virno harač daje
i Turčina glavara poznaje.
Sto godina i pedeset biše,
— jedni kažu, da ima i višje, —
što nevirnik zemljom upravljaše
il, da reknem bolje, rasipaše.
Jer dok tako skupa pribivaše
turske kuće i kršćanske vaše,
dok se žene s bulama poznaše,
dok se dica s Turadma igraše,
dok se, rekoh, zajedno vladaše,
dotle Turci zao izgled daše,
običaje lipe ostaviše,
a poganske pomalo primiše.
Kad se Turad skupe na divane,
ni vašima oni ne zabrane;
kad Turkinje stanu igrat kolo
okrećuć se sve unaokolo,
i vaše se divojke uhvate
jal kod Muje, jal njegove Fate.
Dok se momčad s Turadma mučiše,
od onda se psovat naučiše:

[1] zbjeg, gdje se ljudi bježeći od svojih kuća sakupljaju. — [2] luka, nisko tlo obraslo drvećem ili travom.

viru, dušu, dasku i grobnicu,
oca, majku, (s proštenjem) stražnjicu.
Od onda je ašikluk[1] postao,
zao izgled i adet[2] ostao;
od onda je ostalo psovanje,
prelo, kolo i ašikovanje,
I ostale svake nepodobe
dica uče, dokle ne pogode.
Nesta stida kod ženskoga spola
s turskog prela i s turskoga kola.
Ne poštuje mlađi starijega
niti sluša, neg pretiče njega.
Od onda je postalo čaranje,
vištičiluk[3] i bulsko varanje,
koje one sobom donesoše,
Slavoniju njima otrovaše,
i ostale mloge običaje,
za koje se još i danas haje,
pak se evo istrgnut ne dadu,
jerbo koren duboko imadu.

[1] ašikluk, ašikovanje, ljubakanje (tur. ašik, dragi). — [2] adet (tur.), običaj. — [3] vištičiluk, čaranje vještica.

POPRAVLJANJE SLAVONIJE POSLI ISTIRANOG TURČINA

Posli kako Turke istiraste,
Slavoniju opet naseliste,
zapušćenu od Turak' najdoste,
prez uredbe i nauka jošte.
Znam, junaci mlogi izginuše,
ali ne znam, kud se knjige diše,[1]
koje bi vam jezik uzdržale
i s drugim se ne bi pomišale,
kako se je turski pomišao,
u vaš jezik tako unišao,
da i sada polak Slavonije
»jok vala« im služi misto »nije«,
a »istersum« namisto »ako će«,[2]
»baksum« »kano« zlamenovat hoće;
brašnenici govori »zaira«,
kada gladan ne imade mira.
I ostalih mlogo riči višje
iza sebe Turci ostaviše,
koje kad bih htio spominati,
ne bi mogle u 've knjige stati.
Osim toga, Slavonijo moja,
jedna ima još falinga tvoja,
jer u tebi još ljudi imade,
koji dobro govorit ne znade.

[1] kud se knjige diše (mj. dješe, djenuše), kamo su dospjele.
[2] ako će, ništa zato, neka.

A od pisma što ću govoriti
i sam sebe toliko moriti,
kad je malo, koji je učio
i sam sebe u mladost mučio,
neg i ono, ako štogod znade,
skoro sasvim ništa ne valjade.
Al po duši naški govoreći,
umrit ćemo, valja pravo reći,
da on tomu sasvim ni kriv nije,
jer ti nejmaš ni ortografije,
to jest knjige od pravopisanja
i od ričî pravogovorenja,
koja uči lipo govoriti,
pravo pisat, a još bolje štiti.
Ti imadeš i pametnih ljudi,
ali ne će da se nitko trudi
niti hoće da na svitlost dade,
prem ako ju načiniti znade,
neg vilaet neka stoji tamo, —
dosta mu je, što on znade samo.
Zato si ti na toliko spala
i u takvom stanju zaostala,
da i danas tebe upravljaju
i na pravu stazu nastavljaju;
al te evo nastaviti ne će,
doklegodir skule ne pomeće,
kojeno su od zakona stupi,
pokle čovik pamet u se skupi
i nauči Božje zapovidi
i ostalo, što za njima slidi,

pak on znade poslužiti Bogu,
pokraj toga i star'jemu svomu.
Sve koliko to za skulom stoji,
ali ne će da nitko nastoji.
Al ako će, — ustrpljiva budi,
znade onaj, koji nami sudi,
tražit će on od svakog pameti,
koliko je kom dao talenti.
A ti radi, ne bi li dostala,
što do sada još nisi imala,
to jest skule i druge nauke,
i da slidiš sve kršćanske puke,
pak će crkve biti nakićene
i s naukom lipim narešene:
jer doista, tko god crkvu kiti,
on od srdžbe dragog Boga miti.
Drugačije i prez bogoljupstva
vaše znanje ne valjade ništa,
To upamti, moj dobri Slavonče,
domoroče i dragi zemljače,
pak kad tebe nije otac dao
ni u skulu, da učiš, poslao,
šalji dite, neka knjigu uči,
i ne daj mu, da se štokud muči.
Svi ne mogu bit zapovidnici,
ni još manje svi bit redovnici,
ali mogu svi bit poslenici
i joštere pametni vojnici.

Pak kad pojdeš jednoć umirati
i od dice Bogu razlog dati,
ostavit ćeš njem dio najveći,
jer sin mudar, on će znati steći.
Ako li se drugačije mučiš
tekuć dobra, a knjigu ne učiš,
neumitan raspe sve koliko,
da bi bilo još dvaput toliko.

SATIR KAŽE UZROK, ZAŠTO U SLAVONIJI NEJMA SKULA

Kada Turke cilo otiraste,
Slavoniju opet posidoste,
sve od onda ona se upravlja
i na novi običaj postavlja,
al se evo postavit ne može, —
teška kvara, slava tebi Bože!
Jer Slavonac ne da svoje dice,
da se idu učiti A, Be, Ce,
nego ima običaj ovaki,
kad mu rekneš, odgovori svaki:
»Ni moj otac nije znao štiti,
al je mogo malo bolje piti;
naši stari nisu pisat znali,
al su bolje neg mi sad stajali«.
O Slavonče, ti se vrlo varaš,
koji god mi tako odgovaraš;
vaši stari jesu knjigu znali,
srpski štili a srpski pisali,[1]
al vi sada nikako ne ćete,
neg za nemar svakoja mećete.

[1] Tek iz četrnaestoga vijeka sačuvana su najstarija svjedočanstva pisanja hrvatskoga jezika latinicom, i od toga doba latinsko pismo potiskuje glagoljicu, kojom se pisalo u sjeverozapadnim krajevima, i ćirilicu, koja je bila u običaju prema istoku i jugu. U Bosni i susjednim krajevima bio se s vremenom razvio osobiti tip ćirilskoga pisma, t. zv. bosančica, kojom se pisalo u Bosni, Slavoniji i Dalmaciji sve do Poljica pred Splitom. U Slavoniji se bosančica održala do odlaska Turaka, a onda je na-

Voliš dite za krmci poslati
neg u skulu, da se uči, dati.
Kojeno se još ni najist kader,
jer ga učiš već psovati mater?
Ti ga ne ćeš dobru naučiti,
kako će se samo prikrstiti,
neg se počmeš sâm š njime igrati
i sramotne riči govoriti,
da materi on opsuje majku
pak da biži k svojemu babajku.
»Ne će tebe«, ti mu još govoriš
i u zao čas po njega slobodiš,
»ne smije te ona se doditi,
jer ćemo mi kučku udariti,
neka plaće tamo iza peću.
Je li tako, dragi sokoliću?«
Pak kad dite svoju mater zgodi,
onda tebi u tome ugodi;
ti se smiješ ludo vragometno,
što je dite već tako pametno.
Al da ono pameti imade
pak još svoju nesriću poznade,
ter da tebi on izvadi oči
kao jednom, koji ga zlu uči,
to bi bila tvoja prava plaća,
kojano se zločincu povraća.

glo uzmakla pred latinicom. Relković je još znao, da su starije generacije u njegovu zavičaju pisale bosanskom ćirilicom, no iz njegovih se riječi također vidi, da se Slavonija u njegovo doba već bila otuđila ćirilici i da se to pismo tada smatralo srpskim. — Ispor. str. 15.

Takve li su riči roditeljâ
i prezgrišne dice prijateljâ?
Takve li mu ti daješ nauke,
koji će ga dovesti na muke?
A ni tebi ne će biti dobro,
to ti kažem ja, moj dragi pobro!
Jer valjade, da ga dobru učiš
i maleno jošter šibom mučiš,
da poštuje svoje roditelje
i ostale drage prijatelje,
pak da ljubi materinu ruku,
jer ga rodi podnašajuć muku.
Još je dite jedno teško brime,
na kog valja da potrošiš vrime
i naučiš Božje zapovidi,
nek kršćanski dobar život slidi.
Ako ne ćeš, ti si neprijatelj
i dičice tvoje pogubitelj,
koji radiš, da pogubiš dite
na taj način, — vi sami vidite.
Jer kad čini kakogod zlo dilo,
tebi ga je pokarati milo,
i nauči krasti još iz mala
pak najposli dojde na višala.
Ti si krivac svemu kolikomu,
dat ćeš razlog Bogu velikomu,
što ga nisi odmah pokarao,
kad si nad njim svu oblast imao,
neg zlo činit njemu dopustio;
indi vidiš, da si ga ubio.

Eto dakle, što mu tvoja šala
tužnu dade: — pogana višala!
Ti sam znadeš svitovnu pravicu,
da pogubi svakog ubojicu.
Kakvo li ćeš imat gor' ufanje
za takovo grišno dilovanje!

SATIR KAZUJE, DA U SLAVONIJI IMAJU SKULE, — ALI KAKOVE?

Malo prije ja sam govorio
i na vašu zemlju potvorio,
da u njojzi skulâ ne imade,
al mi sada baš na pamet pade:
ima, rekoh, u svakomu selu
po tri skule; poslušaj me, velju,
dok ti kažem, otkud su postale
i kako su od Turak' ostale.
Kada Turke jednoć istiraste
i iz vaše zemlje protiraste,
pak odoše janjičari Turci
medečući[1] ko pomamni vuci
al vam prije zemlju otrovaše
i vražje vam skule ostaviše,
kojeno vi i danas slidite.
Zar ste slipi, tere ne vidite?
Po tri skule svagdi ostaviše
i u svakom selu namistiše:
prva skula naziva se prelo,
druga divan iliti posilo,
treća kolo, gdi se uče igrat
i svakakve lakrdije pivat,
od kojih ću sada govoriti,
al mi nemoj štogod zamiriti,

[1] medekati, zapomagati, zvati u pomoć (tur. medet = u pomoć!).

dok ti kažem, kakove su skule, —
da Bog dade, da bi se rasule!
Kako god je za Turaka bilo,
onako je baš i sada dilo.
Prva skula uvečer počima
pak već slidit do pô noći ima;
u nju idu momci i divojke
i donesu posle svakojake:
koja prelu, koja svile plave,
pak ond' vezu nidra i rukave.
Hoćeš znati, što se jošter uče?
Ja ću kazat sve, kako se muče:
žensko presti, a muško tamburat,
obodvoje krast i ašikovat.
Brašno kradu i govedske masti,
peku pite i svakakve slasti,
gurabije i peksemetiće,
peku alvu i od brašna ptiće,[1]
pak se mloga s otim izgovara,
da se ovdi ni malo ne vara,
niti ona što od kuće krade,
jerbo majka svaka svojoj dade.

[1] gurabije (tur.), kolači od meda i brašna; peksemetići (tur. péksimat), dvopek, beškot; alva (tur.), slatko jelo od brašna, masti i meda; od brašna ptići, vrst kolača (valjda prema njem. Wasserspatzen).

Možebiti da ti ona dade,
ali za to sva kuća ne znade,
neg se čudi, kud se štošta diva,[1]
al na prelo poodnaša diva.
A mladići pokradu duhane
ispod krova na koncu nizane,
pak kad vide, da se ne će znati,
on se štagod i većjega lati;
on ukrade novce i haljine
pak najposli dojde pod batine.
A kad ni to njemu ne naudi,
on se višje ukrasti usudi,
dok ne dojde ta njegova šala
na vidilo pak i na višala.
Još se uče govorit sramotno,
— jer tko ondi kog uči pametno? —
neg se čini njem nikakva dika,
kad ga čuje psovati divojka,
i ostale stvari nepristale,
koje su im od Turak' ostale.
Ej Turčine, pogan nekrštena,
nigda stvar ta ne bi ti proštena,
što učini ti od Slavonije,
kojoj para prije bilo nije!
Je l' to pravo trpit skule turske
u kršćanstvu i adete mrske?
Zato velim, moj dragi Slavonče,
domoroče i dobri junače,

[1] kud se diva (mj. dijeva), kamo dospijeva, kamo nestaje.

to nij' način dicu othraniti
i nesriće svake obraniti,
nit im dati viće i nauke,
nego slati ovce među vuke;
velim, ovce među vuke slati,
jer se momak' po pedeset lati
pak se oni igraju vukova, —
kud ćeš gorjih od tih kurjakova!
Oni viju ko i drugi vuci,
a orluju ko pomamni Turci,
pak se pridnjak holjudinom[1] tuče,
vika stoji: »Pristan', dobar vuče«!
Oni ob noć oko kola kašu,
a kad lipo sve kolo opašu,
onda stražnji pridnjima omahne
i sve kolo na zemlju obvale,
pak kad bude od divojak' hrpa,
onda zgrabiv svaki svoju drpa,
dok je tkogod od 'nud ne rastira
i spavati doma ne protira.
Bože sveti, teške sliparije!
Ima l' tomu kakve likarije?
Sad mi kaži, moj dobri Slavonče,
progovori, — ta što šutiš, momče?
Sad mi kaži, jesu li to vuci,
i još gorji nego su kurjaci,

[1] h o l j u d i n a će biti usukan rubac, kojim i danas u nekim igrama igrači tuku jedan drugoga.

jerbo kurjak ujide marvinče
ili drugo kakvogod imanče,
ali ovaj najbolje imanje,
tvoje kćeri ujide poštenje.
Zato velim i vami, divojke,
zemljakinje i moje Slavonke:
ne čuva se tako divičanstvo
a i vaše najveće bogatstvo.
Ne mećite u pogibil blago,
koje vam je od sveg svita drago,
jer poštenje velike je cine, —
al vidite, što od njega čine!
Nego za svit uzmite divice,
Isusove drage zaručnice,
koja Katu, koja svetu Baru,
koja Orku, koja svetu Klaru;
vidit ćete, kako su živile
i da nisu po noći hodile,
nego bile u svomu kvartiru
pak su doma sidile u miru
i kod kuće učile se presti
i grančice po rukavih vesti;
pokraj toga i knjigu učile,
jer se nisu po prelu mučile,
i učile pivat litanije, —
ali sada toga kod vas nije.
Zato i vi doma pribivajte,
roditelje vaše poštivajte;
možete se kod kuće pomoći,
ne hodajte na prelo po noći!

DRUGA TURSKA SKULA: KOLO

Druga skula kolo se naziva,
kako vami malo pri kazivah.
Ovo biva baš u svetkovine
i u dneve Bogu posvećene,
kamo idu mlade i divojke
i pivaju pisme svakojake.
Dok u svetac bio dan osvane,
i iz svoje postelje ustane,
odmah ide u bašče zelene
i natrga ružice rumene,
pak što može lipše nakiti se.
Mlogo puta ne vidi ni mise,
neg u kolo onako i ide,
koje majke čak do kola slide,
jer ne mogu kod kuće siditi,
neg bi ràde u kolu viditi,
kako kćerce s dragim poskakuju
i kakve li pismice pivaju.
Kada kolo igra polagano,
onda majka ustane lagano
pak na kćeri namišta marame
il đerdane sitno nanizane;
il ako joj ispade kitica,
ona čuva, da ne zgrabe dica.
Kad se kolo u troje zaniše,
i majka se sama u seb' niše,

čini joj se, da će poletiti,
što kćer vidi s ašikom[1] igrati.
A od sveca ni spomena nije,
da bi išla pivat litanije.
One misle, da se tako sveti
dan svečani i Bogu posveti,
što ne smiju ništa poslovati,
a grihota nije lindovati.[2]
Moja draga, Bog ne veli tako,
neg on vami govori ovako:
da šest dana sebi poslujete,
a nedilju njemu poštujete,
nij' do podne, nego vas dugi dan,
jer je Bog to svagda od vas vridan,
misu gledeć i čuvši prediku,
jer donosi vam hasnu veliku,
A kad bude tamo po pol dneva,
onda one, gdi večernje nejma,
neka uče lipe bogomolje
i drugima kazuju od volje
i pita ga, tko ga je stvorio,
tko li jadna gorko otkupio,
za koju li svrhu satvorio
i svetim ga krstom posvetio, —
i ostale kršćanske pravice
otac, mati neka pita dice.

---

[1] a š i k (tur.), dragi.

[2] l i n d o v a t i, ljenčariti.

To je način svetac posvetiti,
Stvoritelju svomu ugoditi,
ali nije u kolu pivati,
Kraljevića ko sveca slaviti,
koji nije zaslužio slave,
zalud ljudi što se o njem bave.
Sin je bio kralja Vukašina,
pobigavši služi u Turčina:
od'nud Srblje zvaše na mejdane,
dokle teške ne dopade rane.
Velik biše i jak jogunica,
načinio dosta udovica,
al i njega ispod Nikopolja
baš u boju crna krvca polja;
ondi mu je i Šarac ostao,
kojega je vinom napajao.
Te zato ga vrlo ljudi štuju
i dandanas od njega pivaju,
na toliko da je veće došlo
u običaj i na svit izišlo
pivat pisme, koje ne valjadu,
ali dobre niki stid imadu,
jer divojak' nije stid pivati,
kada počmu u kolu igrati:
»Oj, u Marka, Kraljevića sina,
dobar konjic u potaji ima«,
al u crkvi nejma tko početi,
jer im dojde niki stid prokleti.

Bog bijaše lipo uredio
i grihoti stida naredio,
a dobroti neka bude lako,
— vama sveci to kažuju tako, —
pak je vrag te stvari premetnuo
i na dobro stida nametnuo
a grišiti neka bude lako,
jer on radi, da privari tako.
Projdite se, moja braćo draga,
takvih skula smišljenih od vraga.
Ali toga izvan Slavonije
nigdi nitko još vidio nije,
nego služe drugačije Bogu
vas dugi dan, što god većma mogu,
i u crkvu sve koliko ide,
za predikom svetu misu vide,
a popodne štiju evangelje
i svakakve molitve od želje;
pak dičicu oni uče štiti
katekismus i Boga moliti,
a ne idu u kolo igrati
i u svetac tako ludovati.
Ostavite vi takova dila,
koja Bogu nigda nisu mila,
neg molite vaše obrstare
i biskupe, crkve poglavare,
neka mole svitlu cesaricu,
vašu majku i vašu kraljicu,
baš Mariju dragu Tereziju,
— dugo vrime, Bože, poživi ju! —

milostivo neka zapovidi,
svaku župu da s meštrom providi,
kakono je u zemlji madžarskoj,
Moraviji i u zemlji českoj,
koji bi vam mladež naučili,
da bi bolje Bogu poslužili,
štiti, pisat i Boga moliti.
Rugaju se vami vilaeti,
da od toga vi ništa ne znate,
jere skula takvih ne imate;
drugačije, kad bi to imali,
bolje biste i nju poslužili,
jer u pismu sva uredba stoji,
svak bi znao od dužnosti svojih,
gdi mu valja kako učiniti,
kad bi znao štiti i pisati.
A vi da se njojzi obećate,
i još virno opet zakunete,
krv proliti za njezinu službu
sve pokorno, ne imajuć tužbu,
kako su vam i oci činili,
krv prolili i virno služili.
Drugačije zahvalit ne znate,
kad tolike milosti primate.

TREĆA SKULA TURSKA: POSILO

Osim drugog imade posilo,
kô s divanom nij' se razdililo,
jer se žene skupe na sokaku
baš u svetac i nedilju svaku,
pak već ondi vazdan mormoraju
o drugomu i ogovaraju,
da u selu nitko ne ostane,
koga njihov jezik ne dostane,
protresajuć svakog živa stanje,
život, način i svako imanje.
Jedna počme kazivat novine:
»Ja sam čula baš od jedne žene,
da je naša Ivka isprošena,
prsten dala i već zaručena
za Marjana, babe Mare sina.
Ali, žene, je li to istina?«
»Muči, draga, o tom ne govori!«
opet njojzi druga odgovori,
»to ne more za nikada biti,
da će Marjan Ivku isprositi,
jer ja znadem, tko je baba Mara,
da se ona uvik vikce kara.
Kod nje snaha mora sužanj biti
nit joj može itko ugoditi:
ako ćeš joj ne znam što činiti,
sve za ništo ona će ciniti.
Žalibože onog pusta ruha,
gdi se s mirom ne će najist kruha!

Da sam njome, ja na babu Maru
ne bi išla, da živim u karu.
Osim toga Marjan ašikuje
i Maricu Mrakovu miluje.
Evo sada baš godina dana,
ja Maricu vidim i Marjana
istom gdigod stojeć na sokaku,
ašikujuć divane u mraku.
Zato velim, gdi je ljubav taka,
tu i višje, — to nas znade svaka.
Ako Ivka pojde za Marjana,
vidit ćete do malo vrimena,
da će on nju te svaki dan biti.
Jer kako će silom ju ljubiti,
kad njegova nije bila volja,
jer Marica njem se čini bolja«.
Kad razumi siromaška Ivka,
kakva od nje na sokaku vika,
ona prsten Marjanu povraća:
»Ne ću poći, karaju me braća«.
»Zašto, Ivko, moja dušo draga?
Drž' taj prsten, ti ne čini vraga!
To je naša obidvih sramota,
tko je uzrok, onoga grihota.
Jal mi kaži, tko te odgovara,
tko li na me koješta obara?«
Ivka veli: »Promisli se dobro,
koji ti je najvirniji pobro
i tko s tobom po noći druguje
pak se isto tobom poruguje«.

»Sad znam, tko je«, Marjan odgovara;
»zato svatko neka sebe kara,
kad ne gleda, s kim prijateljuje, —
pak on meni tako zahvaljuje!
To je isti gospodinov sluga,
moj drug tobož, — popala ga tuga! —
kojemu sam dosta virovao,
al da budem, bolje, mirovao;
jer već vidim, da on nije miran,
dok nij' svomu gospodinu viran.
Kazat ću ti, al nek je med nami,
ti ne kazuj, Ivko, prid ženami.
On mi veli: »Ej, moj dragi pobro,
da ti vidiš, kako mi je dobro!
Ja se lipo sluškinjama vladam,
pak men' dobro, kad se i ne nadam.
Kad je ob noć i kad svatko muči,
one znaju, gdi im stoje ključi,
natoče mi po pun koršov[1] vina,
kojemu je ponajbolja cina
i kog isti moj gospodin pije;
u podrumu već boljega nije.
Pak ja sebi načinim u štali
pod platinom[2] jedan podrum mali
i u njega koršova postavim,
napijem se pak opet ostavim.

[1] koršov (madž.), zemljana posuda za tekućine.
[2] platina, brvno, daska.

Kad se konjma zob i ječam daje,
uvik meni po šaka ostaje,
pak prodadem gdigod u mehani
i pijucam, kad sam na tehani.[1]
Kad gospodin u štalu unide,
ja mu kažem, da konj dobro jide.
Ako pita: »Jesi l' ga češao?«
»Nisam«, velim, »neg istom pošao«.
Kad on opet otide iz štale,
onda češem već kao od šale:
češagiju popadem u ruke,
al mi mlogo ne zadaje muke,
jer ga šuknem od uha do repa, —
što bi bolje, jeda mu ne krepa!
A kad rekne, da u bašči radim,
ta i gledam, da se gdi ohladim;
i kad vidim, da tko k meni ide,
počmem kopat, da me istom vide«.
Jošter mlogo Marjan kazivaše,
al mu Ivka na odgovor daše:
»Što se toga, Marjane, dotiče,
grih jest smrtni, koj' u nebo viče,
kada slugi tko najam ustegne
pak u grihe kao u blato legne;
ali i to u nebo vapije,
kad se sluga ukradom napije
pak priko dan većji dio spava,
i kad radi, isto šeprtljava.

[1] na tehani (tur.), bez posla, dokolan.

Bog će jednoć nevaljalog slugu,
viruj, metnut u veliku tugu,
jer Pravični svaka pravo plaća,
dobrim dobro, a zlo sa zlim vraća.
Josip služi pravo Putifara,
goso njega nikad ne pokara;
al od žene što siromah pati,
Bog mu posli stostruko naplati,
u Egiptu posta poglavica.
Gle, što čini božanska pravica,
da i onaj, koji virno služi,
ako ga tko i nepravo tuži,
il ako mu potpuno ne plati,
Bog to njemu posli nadoplati!
On postade veliki gospodar
i još kraljev nad žitom haznadar,[1]
tako da su od dalekih strana,
kad bi komu pofalila hrana
i kad gladno gdi nastane lito,
od Josipa kupovali žito.
Al i slugu Bog nevirnog kara,
koji krade i svog gosu vara,
da on sluga uvike ostane
i gospodar nikad ne postane«.
Al kad začu moja baba Mara,
skoči, braćo, koliko je stara,
ona trči na sokak prez duše,
čak se čuje, kako jako puše.

[1] haznadar (tur.), blagajnik.

Kako dojde, ta med žene side,
da ju one sve kolike vide,
pak upita svoje snaše Ivke,
od kog čuše takve zle prilike,
da se Marjan i Marica ljube
i po noći da poštenje gube.
Ivka veli: »Meni kaže žena,
al joj ne znam kazati imena,
neg ću kazat onu, tko njoj kaže,
je l' istina il možebit laže«.
Baba veli: »Ne ću ostaviti,
kapelanu hoću ju tužiti,
neka kuji on jezik zaveže,
da za drugim drugi put ne laže«.
»Što ćeš višje?« odgovara Ivka,
»izišla je sva kolika vika
od njegove iste kuharice,
Marjanovo dilo i Marice«.
Moja braćo, kada baba začu,
sve joj iskre iz očiju skaču;
ona viče, čak se u mlin čuje,
kako jadnu kuharicu psuje.
»Što me se je«, veli »dolatila,
kad znam i ćud i njezina dila?
Sve se kaže, ko da je devota,[1]
al u miru ne pusti sirotâ.
Evo ću ju tužit oficiru,
doklegodir ne bude u miru.

[1] d e v o t (tal.), pobožan.

Onomadnje mi ovdi sidimo
i do duše svašto besidimo,
kako žene običaj imadu,
one uvik govoriti znadu.
Tu bijaše i naša gospoja
pak se s nami šali i nasmija.
Al dok dojde ova kuharica
nakićena kao Madžarica,
ta i poče gospoji kazivat,
gospodina dila prokazivat,
kako se on njojzi čini viran,
al od drugih opet nije miran«.
»Muči, babo!« odgovara Ivka
»Što te stoji na sokaku vika?
Jere će to naš gospodin čuti
i gospoju pravu ispsovati,
kada čuje, da je ovdi bila
na sokaku i s nami sidila«.
»Neka psuje», baba odgovara,
»i pravo je, ako ju pokara,
jer to nije njezina prilika
s nami sidit, gdi nas stoji vika
i gdi žene za drugim govore,
ako ne će da ju ogovore«.
Istom baba još jezikom miče,
al eto ti kuharica viče.
Tko odnese njoj novine brže,
tko li kaza i u smutnju vrže?!

Kuharica pametno se vlada
pak na babu ne kti iznenada,
neg plačući ona babu pita:
»Što to, babo, onoga ti svita?
Jer ti za mnom uvike mormoraš
i sirotu mene ogovaraš?
Što su tebi sluškinje skrivile?
Kako li bi sirote živile,
ako ne će služit gospodara
ili koga drugoga boljara,
koji bi je na svitu hranio
i oda zla štokakva branio?
Kako li bi boljari stajali,
kada ne bi svog slugu imali?«
»Dobro veliš, draga kćeri moja,
pametna si, to je srića tvoja.
Tko te uči, onaj te ne kara,
nemoj mislit, da te baka vara.
Dobro činiš služeć gospodara,
jer družinče virno ne obara
kuću gosi, kad ga virno služi,
i kada se gospodar ne tuži.
Al imade i sluškinja dosta,
kê ne paze ni mrsa ni posta,
neg ostave na hrpi tanjure
pak otidu ćutiti tambure,
a ovamo čine se devote[1]
i oblače kao i sirote,

[1] devot (tal.), pobožan.

pak i od njih dosta smutnje bude,
i mlogi put uznemire ljude«.
»Muči, vraže!« veli joj sluškinja.
»Ako služim, ja nisam robinja.
Kako možeš drugoga suditi,
a ne možeš na sebi viditi,
šta falingî i na tebi ima,
pak ti misliš, da svit dobro prima?
Ako služim ja u kapelana,
ne pohodim kao ti mehanâ,
nego radim pak se molim Bogu
i od grihâ čuvam, kako mogu,
al ne mogu od vašeg jezika,
jer ujide kao zmija nika
i iznaša svaku nepodobu
na priproste i baš na gospodu.
Teb' je žao, što još nisi mlada,
zato ne ćeš ostavit inada,
a i onda, dok si mlada bila,
ništa dobra nisi učinila,
neg lajala, kako i sad laješ,
dici čaraš i ugljenjem baješ
i čarajuć mološ pozdravljenje,
da od ljudi imaš virovanje.
Ti bo misliš, da Bog moljbu sluša,
kad tko hoće da koje zlo kuša.
Od aršina[1] dugo čislo pružiš
pak uzdišeš i veće se tužiš,

[1] aršin (tur.), lakat (mjera dužine).

i nad njime po vazdan preživaš,
a Bog znade, gdi tad pamet imaš.
Na prediki i pod misom spavaš
i mlađemu zao izgled davaš,
pak još misliš, da jesi devota,
men' zamirjaš, koja sam sirota.
Ćuti, babo, da ti jednu kažem,
nemoj mislit, da ja ovdi lažem:
jesi li ti rekla na krštenju
i istočnog griha oproštenju,
da viruješ u jednoga Boga,
u Trojici jednog svemogoga,
i sotone sasvim se odričeš,
pak čaranjem opet njega vičeš?!
Kamo vira, kamo obećanje,
gdi je tvoj Bog, gdi ti je ufanje?
Od sotone ti tražiš pomoći,
koji ob dan ne smije pomoći,
nego ob noć, kad je veće tmina,
jer je svitlost samog Božjeg sina.
Ja bih tebi kazala i većje,
al sam davno otišla od kuće . . .
Hodmo kući, dosta smo sidile
i site se već nabesidile«.

DIVAN

Još imade osobita skula,
— da Bog dade, da bi se rasula! —
koju Turci kod vas ostaviše
i divan joj ime nadivaše,
pak i vaši idu na divane,
zalud side i puše duhane.
I u svetac i u poslendane
oni šeću pak još lindovane,
a posao neuređen stoji,
nit tko mari, nit se Boga boji,
jere nejma doma gospodara,
u mehani on se razgovara.
A kad od'nud tako pijan dojde,
on po kući već bučiti pojde;
oko kuće svu čeljad rastira,
tu je duša, tu se psuje vira:
»Zašto niste išli na posao,
neg čekali, dok sam ja došao?
Zar prez mene to ne more biti?
Ne date mi s mirom vina piti«.
Ej davori takvi domaćine,
koji piješ, a kuća ti gine!
Ta, zli druže, zar ti nisi znao,
da ti i sâm moraš na posao?
Najpri valja da ti zapovidiš,
pak da onda sâm k poslu prividiš
i da budeš na svakomu mistu,
ako želiš imat kuću čistu,

jer gdi nije oko gospodara,
ne radi se, nego se obara.
Mudri ljudi, koji pamet slide,
još u večer mlađim zapovide;
baš kad pojdu skupa večerati,
on im stane tako govoriti:
»Ako Bog da, ter živi budemo,
valja da se rano probudimo
i prikrstiv Bogu pomolimo,
pak za poslom svaki otidemo.
Ti ćeš, Petre, žito zagraditi,
a ti, Pavle, ono poorati,
što ste danas malo ostavili, —
da budete barem sastavili.
A ti, Luka, otidi u drva,
jer ih, sinko, već imamo mrva.[1]
Ti, Andrija, ići ćeš na stražu,
kako meni desetnici kažu;
al očisti sve tvoje oružje,
da se na te gospodi ne tuže.
Vi pak, žene, čistite pšenicu,
da odvezem ja u vodenicu.
A što se pak pastirâ dotiče,
sav komšiluk i sve selo viče,
da im s marvom oni čine kvare
i u tomu men' zadaju kare.

[1] mrva ,malo.

Ja ne mogu plaćati potricu,[1]
biti ću je uzamši palicu.
Ako l' vrime radit ne uzdade,
a vi kuči, to vas svaki znade,
pak dilajte pod kolnicom zbice,
stare su nam veće i ornice.
I još višje poslova imade,
kad je kiša, pak se radit dade«.
Kad u jutru bio dan osvane,
on valjade da najpri ustane,
sve kolike za poslom opravi
i nikoga zalud ne ostavi,
pak da posli ide prividiti,
kako će se svašto uraditi.
I k večeru nek prikaže svaki,
tko je posao uradio kaki,
da on opet zapovidat znade,
što se sutra raditi imade.
Još su posli jednog gospodara,
koji mlađe miluje i kara,
da nastoji on najvišje na to
i da gleda, — gospodar je zato, —
da jedinstvo imaju i slogu,
lipo živu i mole se Bogu,
jer gdi nejma takovih poslova,
ondi nejma Božjeg blagoslova.

[1] potrica, kvar, što ga stoka načini na tuđoj zemlji (kad potre usjeve ili travu).

Ako će ti čeljad biti virna
i u kući pribivati mirna,
budi i ti u vladanju viran,
pak ćeš biti od kućana miran.
Nemoj ništa s ženom baškalučit[1]
nit, kad karaš, po svoj kući bučit,
nego njemu donesi prid oči,
da ti i sâm posli posvidoči,
da ne valja, kako on diluje,
pokori se pak tebe miluje.
Još ti moraš, gospodaru, znati,
kako valja mlađega karati,
jer trucanje[2] čeljade pobuni
i većma ga jošter uzjoguni;
ne boji se, nego na te žali,
ne će radit, neg za kućom bali.
Mlogi gazda sâm čeljad pokvari,
kad jednako on za nje ne mari,
nego jedno on bolje miluje
i neg drugim njemu nasliduje.
Sveti Pavao na to vrlo viče,
gospodarâ baš se to dotiče:
»To godir se ne brine za mlađe,
onaj svaki pogibio nađe,
i ne uči svojih podložnika,
on je gorji i od nevirnika«.

[1] baškalučiti (tur.), zanemarujući zadrugu nastojati oko posebne imovine, što su je stekli pojedini ukućani, osobito po ženama.
[2] trucati (njem.), prkositi.

MOLJBA

Jošter jedan običaj imade,
tog Slavonac i nesetni[1] znade,
i ovaj se kod njih moljba zove,
jer u svetac na posao zove.
Lip običaj i dostojan hvale,
al se ljudi sada š njime šale,
jer nij' moljba za moguće ljude,
neg sirote udovice hude,
koja nejma čime uzorati
niti sebi hrane dobaviti.
Stari ljudi, to je kod njih bilo
ova moljba jedno dobro dilo,
koje oni činiše ubogu,
da bi samo ugodili Bogu.
Jer Isukrst vam ovako veli,
koji vami svim spasenje želi:
»U istinu ja govorim vami,
da sirotâ bit će uvik s vami;
ali tko god što siroti dade,
neka dobro onaj svaki znade,
ako bude to u moje ime,
dat će mu se u najskrajnje vrime.
Tko će dobro učiniti komu,
nek učini onom ubogomu,
koji njemu nejma čim platiti
niti truda na svitu vratiti;

[1] i nesetni, i posljednji, svaki.

dat će mu se sve koliko gori,
baš moj otac u nebeskih korih.
Al ako ti onomu učiniš,
koji ima, pak i plaću primiš,
ne ćeš zato drugu primit gori,
jere si ju već imao doli«.
Ako dakle hoćeš dobro dilo
učiniti, kô je Bogu milo
i po tvoju istu dušu dobro,
čini ovak' ti, moj dragi pobro:
kad te moli koja udovica
jali druga koja sirotica,
uradi joj ti od dobre volje,
na 'nom svitu bit će po te bolje,
o tvom trošku, a nij' od nje plaće,
jer onamo teb' Sabaot dat će.
A mogućnu što na moljbu ideš,
nejmaš ništa, izvan što pojideš.
A još ni to nije dobro dilo,
jer mogućnu, nij' siroti bilo.
Drugačije da taj boljar znade,
koliko ga takva moljba stade,
on ju ne bi nigda sastavio
ni svojim se dobrom rastavio.
Jer on skupi stotinu čeljadi,
koje starih, ali višje mladih,
kolje vola i gdikoje jagnje,
kupi sino il pšenicu žanje,
pak je ondi tri puta nahrani
i piti im ništa ne zabrani.

Al počuti, što mu se dogodi:
jer zlo vrime baš onda pogodi,
i ako je baš i dao misu,
poslenici al ju čuli nisu;
zarad toga i Bog se rasrdi,
što se njemu svetkovina grdi,
pak on vitra i pošalje leda
i boljaru uraditi ne da,
neg potuče njemu kukuruze,
kad je vidi, poliju ga suze.
Ako ne bi baš ni toga bilo,
opet njemu ne valjade dilo,
jere moljba višje kvara čini,
nego hasne onaj dan učini.
Utiču se pak zločesto rade,
mlogo puta s gazdom se inade:
»Ako sam ti na moljbu došao,
ja ti nisam za novce pošao,
niti ćeš mi novci naplatiti;
što sam vridan, ono ću raditi«.
A kad gazda esapiti[1] lati,
al se njemu ni polak ne plati,
nego najde, da je višje dao,
nego žita u ambar[2] sabrao.
Što je hasna s takvim dilovanjem
i u svetac moljbom poslovanjem?

[1] esapiti (tur.), računati.
[2] ambar (tur.), žitnica.

Višje valja četvero čeljadi,
što prez sveca teb' za novac radi,
neg da skupiš stotinu na moljbu
pak da vazdan š njima imaš koljbu.
Teb' se čini, da je jeftinije, —
proesapi,[1] vidit ćeš, da nije.

[1] p r o e s a p i t i (tur.), proračunati.

PIROVI

Od pirova ne mogu mučati,
nego hoću i nje iskušati,
da ti kažem, moj dobri Slavonče,
koja ludost, kad se ženi momče.
Jer kada vi svog sina ženite,
ne pitate niti mu velite,
je li njemu divojka u volji,
hoće l' živit š njom u dobroj volji,
neg tražite sebi prijateljâ
i prosite, gdi je vami volja,
pak se posli mladinci ne ljube,
neg od zlobe i dušu izgube.
To je ludost, većja se ne može,
sačuvaj vas svemogući Bože!
Neg tražite, što je njemu drago,
jer na svitu nije većje blago,
neg kad čovik sa svakim u miru
lipo živi, drži svetu viru.
Istina je. da i ovo valja,
da mladinac pita roditelja,
da mu oni svoje viće dadu,
jer od toga oni bolje znadu,
a pak to se ne radi za vrime,
nego uvik, dok je živo ime.
Ali oni neka im ne smetu,
jerbo čine njim veliku štetu,
kako babe običaj imadu

pak još kćeri za njega ne dadu,
neg rastave od miloga dragu,
pak otidu i najposli k vragu.
Druga ludost, koju vi činite,
da ju barem dobro promislite
pak gledate, je l' kakva dobrota,
ako će bit ona i sirota,
i još da je barem dobre ćudi,
da poslije ne smućuje ljudi;
pokraj toga da bude poštena
i rukama svojima poslena.
A ne gledaj, što imade ruha,
a ne znade ni ispeći kruha
niti znade zgotovit jedžeka,
neg da joj je gledat u čovika,
jer se nije kod oca mučila
ni ženskoga posla naučila,
što joj valja, kad postane mlada,
i kako se jedna kuća vlada,
pak kako će postat kućanica
i nazvat se dobra gazdarica;
neg je mlogo vrime potrošila
i očina posla ostavila,
dok je ruho u sanduk složila,
za udaju sebe pripravila,
pak kada se za tebe udade,
onda ruho kod tebe prodade
i svatovom marame podili, —
koja hasna s otakvima dili?

A za tebe skoro ne ostavi,
što bi samo prostrla po slami,
nego nejma ni dobre postelje,
a perine nij' vidit od želje,
Pusto perje priko sve godine
zaludu vam ode i pogine,
ne znate se od njega pomoći,
kako biste spavali u noći,
nego ono, što druga kupuje,
nit vam valja niti vam tribuje.
Ostavite takove ludosti,
zaklinjam vas, tako vam mladosti!
Neg neka ti donese košulje
i k otomu mekane postelje,
pak još stolnjak i gdikog ručnika,
što će prostrt prid svog zaručnika,
a nij' triba da podili dare
pak da tebi ona čini kvare,
jere Turci tako običaju
i darove i dandanas daju.
Treća ludost: kada isprosite,
vi toliki trošak učinite,
da je veće natoliko spalo
i trošenje toliko nastalo,
da siromah ženit se ne može,
koji troška tolikog ne smože.
Jer ti skupiš trideset svatova
i toliko žena i atova,[1]

[1] at (tur.), konj, ždrijebac.

pak pojidu za nedilju dana
tvoju hranu, na godinu dana
što bi tebi s mladom dosta bilo,
da se ne bi onda potrošilo.
Jošter čovik ne bi ni žalio
ni za troškom toliko balio,[1]
da ne čine drugačijeg kvara,
koji kuću na zemlju obara.
Jer kada se svatovi opiju,
oko kuće kokoše pobiju,
mlogo puta baš i hranjenika,
jer je kod njih tad sloboda nika.
I ostale čine nepodobe,
siromahu svu kuću porobe
ne pazeći, ni što je sramota,
nek ne znaju, bar što je grihota.
Sad mi kaži, koju imaš fajdu,[2]
kad ti ljudma ne ispuniš kajdu?[3]
Jer se mlogi ondi i pobljuje,
kada pojde, teb' ne zahvaljuje,
neg ti jošter i mater opsuje,
pak ni tebe ni pir ne poštuje.
A sutradan, kada dan osvane,
koji more, taj rano ustane

[1] b a l i t i, plakati, žaliti.

[2] f a j d a (tur.), korist.

[3] k a j d a, po svoj prilici od tur. qajyda (pravilo, običaj); isp. narodnu poslovicu: Od te kajde nema fajde (Od toga što govoriš — pjevaš — ne može biti ništa).

pak on dojde, nij' da tebe diči,
nego da se kod tebe izliči.
Projdite se takvih lakrdija,
koje nisu nego vridne smiha.
Što ti nosiš crljena barjaka
pak običaj slidiš od Turaka,
to nij' lipo ni dostojno hvale,
nego istom što se ljudi šale.
Prem od toga da nitko ne piše,
al od osam ne tribuje višje.
Zovni kuma i još starog svata
i divera, potvorenog[1] brata,
i još jednog, koji razgovara,
al neka ti kuću ne obara.
Pak dobavi bubanj i svirale,
baš ako ćeš i tambure male;
možeš zovnut i ženskoga uha,
jer je prez njih pir i gozba gluha,
koje će ti uz bubanj igrati,
diveruše snašu zabavljati.
Ako ti je u selu divojka,
to je za te još bolja prilika:
ti se vinčaj pak na ručak idi
i onaj dan sa gostima sidi;
igraj, pivaj i veseli ljude,
neka svaki dobre volje bude.
Ako li je u drugomu selu,
ti divojku dovedi veselu

[1] p o t v o r e n, tobožnji.

pak drugi dan svatove posluži,
nek se na te nijedan ne tuži.
Al ne valja, što jedno činite,
što divojku samu zatvorite,
pak vam sidi sama u komori,
a ni s kime vazdan ne govori,
nego samo pustite divera,
da joj služi i nju razgovara.
To vi turske slidite adete,
jerbo od njih to sve imadete;
to nij' lipo nit hvale dostojno,
niti ljudski niti baš pošteno.
Promislite, je li to prilika!
Kad se ženi momče i divojka,
vi činite svaka naopako.
Viruj meni, to ne valja tako,
jer čije je najveće veselje,
onog valja metnut u pročelje:
nju med kumu i med diverušu,
nek se šale i nek heglendišu,[1]
a on valja da kod kuma sidi
i svatove sve kolike vidi.
A diveri neka svima služe,
to je dužnost, neka se ne tuže.
Pak kad onog dana probavite
i ženidbu lipo proslavite,

[1] heglendisati (tur.), razgovarati se, zabavljati se.

zahvali im, neka kući idu,
neka tebi svega ne pojidu,
nego sebe nek promisli svaki,
što seb' želi, to i drugom taki.[1]

[1] taki, takija, odmah.

ČARANJE I KRIVOTVORNOST OKOLO VINČANJA

Jošter jedno napomenut hoću,
kod vinčanja kakvu čine zloću.
Kada pojde od svoje matere,
još ju ondi babe nagovore
kada bude ona na vinčanju,
nek se mladić pritisne uza nju:
»Da se kroz vas progledat ne može,
jer vam, sinko, nauditi može.
I još da mu, ako kako moreš,
polagano i na nogu staneš,
pak još prije nego š njime ležeš,
koliko god uzlića zavežeš,
onoliko ne će godinica
tebi, sinko, dosaditi dica,
neg ćeš biti lipa i rumena,
kao da si jučer dovedena.
A kad budeš š njime u postelji
i on tebe primi i zagrli,
pazi, ne daj prsa doditi se,
jere će te zaboliti sise« —
i ostalu vragoliju mlogu,
od kojih već govorit ne mogu.
Davor, babo, baš si ti sotona,
i još gorja, neg je ista ona!
Otkuda ti taj nauk imadeš,
otkuda li sve te stvari znadeš?
Valjada si u Egiptu bila,
dok si takve čarolije svila,

il možebit od bule učila,
iz čitapa[1] što je naučila,
a ovamo ne znaš Očenaša
niti pravo, što je vira naša.
Gdi to stoji u Svetomu pismu,
da se jedno uz drugo pritisnu,
kada služe sveti sakramenat,
viru daju i počmu zaklinjat?
Ženidba je sakramenat sveti,
koga Isus baš glavom posveti,
kad je bio u Kani na piru,
sa svatovi siđaše u miru;
tu bijaše i njegova mati,
koja hoti pira darovati,
pak zamoli svoga dragog sina,
da od vode njim načini vina.
Al kako će načinjati vami,
kad ga nejma nigdi među vami?
Jer on ne će u kuću unići,
gdi se čara i vežu uzlići.
U zao čas ga onda zavezala,
a u drugi opet odvezala,
kakono ga ni odvezat ne ćeš,
jerbo Boga ti na stranu mećeš,
a viruješ crne čarolije
i ostale turske vragolije.
Zašto tebe tvoja draga mati,
kad ti pojde, nauči čarati?

[1] čitap (tur.), knjiga.

A ne kaza, kako ćeš roditi
i dičicu Bogu odgojiti,
i ne kaza, što će reć ženidba,
koja l' od nje hasna i potriba,
pak ne reče: »Moja draga kćeri,
ti ćeš mi se udati k večeri,
al si mlada i joštere luda,
ne znaš ništa od ženidbe huda,
neg poslušaj, ja ću ti kazati,
što će tebi i posli valjati.
To bijaše u počelu vika,
kad Bog stvori od zemlje čovika;
on ga stvori na svoju priliku,
da ga slavi i daje mu diku,
pak ga u raj zemaljski uvede,
neka gleda božanske uredbe,
i još njemu tako zapovidi:
»Od svakoga stabla voće jidi,
al od onog ti ne jidi stabla
od poznanja dobrote i od zla,
jer ako ga budeš okusio,
smrću onda ti budeš umrio«.
Jošter reče Svemogući tako:
»Nije dobro čoviku ovako
biti samu, a prez pomoćnika;
načinimo, nek mu je prilika«.
Tada vrže sanak na čovika,
uze rebro iz njegova boka

i satvori njemu pomoćnika,
neka mu je u svemu prilika.
Kada čovik oda sna progleda
i kraj sebe on ženu ugleda:
»Ovo«, reče, »kost od kosti moje,
a i meso baš od puti moje,
zato nek se mužatica zove,
jere posta od kosti muževe«.
I zato će unapridak biti,
da će čovik svaka ostaviti,
oca, mater prije ostaviti,
a ženi se svojoj pridružiti,
i biti će dva u jednoj puti,
kako jedno tilo će živiti . . .
Sada vidiš, moja kćeri draga,
ovaj nauk svrhu svega blaga,
i da je to baš zapovid Božja,
da je žena svom mužu podložna.
Živi dakle š njim u dobroj volji,
razgovaraj njega u nevolji.
Kad si kriva i kad te pokara,
žena mužu nek ne odgovara,
nego njega lipim ričma moli
i vlada se po njegovoj volji.
Ako li mu baš ni kriva nisi,
to od tvoje još dužnosti visi,
da podnašaš njegove falinke,
prid njim šutiš i ne činiš vike,
jer ako ćeš vatru ugasiti,

nemoj na nju drvâ nabaciti,
nego vodu, od koje se trne;
tako šuteć, srdžba se utrne.
Imat ćete tuge i žalosti
i progonstva svakojakog dosti,
ali pazi, nemoj se smutiti,
nego valja u Boga ufati«.

NAČIN LIPO ŽIVITI SA SVOJIM DRUGOM I ISPISANJE JEDNE ZLE ŽENE

Hoder amo i ti, zaručniče,
pak poslušaj, što ti Pismo viče!
Jesi l' čuo, što ja sad govorih,
kak' od zemlje Bog čovika stvori,
pak ga čovik takija[1] uvridi
i pristupi svete zapovidi?
Zato ga Bog ondi i pokara
i iz raja zemaljskog istira,
neka ide na svit med živine,
jer učini tolike krivine,
pak nek s trudom crnu zemlju ore
i hrani se s ženom, kako može.
Ode Adam tužan i žalostan,
porad griha baš čisto bolestan.
On izmisli svakakve zanate
i k otomu načini alate.
Uze pluga pak on zemlju para
i svojom se ženom razgovara:
»Ah, hoće li kadgod doći vrime,
što Bog reče, da će žensko sime
holoj zmiji nje glavu satrti,
nas od ovog griha otkupiti
pak nas s dragim Bogom pomiriti
i od srdžbe njega umiriti!«

[1] takija, taki, odmah.

Adam ima veliko ufanje
baš u Božje sveto obećanje,
da će doći posli njega žena,
od koje će krvi i plemena
roditi se njegov otkupitelj,
Isus, dragi i mili spasitelj.
Tako i ti, dobri zaručniče
i Adamov grišni naslidniče,
ti si njemu priličan u svemu,
događa se tebi ko i njemu:
jer dok Adam ženu ne imaše,
on se ničim tada ne brinaše,
neg kod Boga u milosti bio,
plemenito, lipo voće jio.
Ali kako on ugleda ženu,
ta ga odmah ona priokrenu
i privari baš na očiglede,
da on voćku zabranjenu jede,
pak u brigu njeg i sebe vrže,
da su goli, poznadoše brže.
Tako i ti, dok se ne oženiš,
u milosti ti kod oca živiš,
pak se ničim na svitu ne brineš,
neg što otac dobavi, to jideš.
Ali kako ti ženu isprosiš,
ta za brigu odmah i ositiš,
kako ćeš se na svitu hraniti
i oda zla svakakva braniti.
Tako valja da se ženom staraš
i u tugi š njome razgovaraš,

i joštere ustrpljenje imaš,
drage volje dobro i zlo primaš.
To ne valja, da ti nju progoniš
i nogama ko robinju gaziš,
jere nije od nogu stvorena,
da je od tebe uvik pogažena,
nit od glave, da se ne uzvisi
svrhu tebe i još ne pobisi,
neg od rebra, iz polak čovika,
da ju štimaš, jer ti je prilika.
To nij' lipo, da čovik i žena
jedno drugog sramote imena
prid bližnjima ili u mehani,
jali gdigod kad su na tehani,
i jedno se na drugoga tuži
i prid drugim svoga druga ruži,
pak kazuje njegove falinke;
viruj meni, to su zle prilike.
Nego valja da drug druga čuva
i falinke još većma ne kuha,
jer se ono i njega dotiče,
na njegova što tko druga viče.
Mlogi ima plemenitu ženu,
dobru, lipu i vrlo poštenu,
al ju sobom on isti pokvari,
jer ju često nagriza i kari.
Ljubosumlje njega vrlo muče,
jer zlotvori takvog muža uče,
ter dok vidi da u kog pogleda,
on se boji, da ljubavi ne da.

Ako li se tkogodir našali
jal nju isti prid njime pohvali,
pripade se pak mu odgovori,
da on toga pravo ne govori.
Premda je laž, on tvrdo viruje
i u srcu svome ne miruje,
dok ne ide i nju ne izbije,
moja braćo, a kriva mu nije!
Teško fali, koji čini tako,
a ne gleda prije svakojako,
je l' istina, što mu se kazuje,
da nij' pizmen,[1] koji prikazuje;
jer imade na 'vom svitu ljudi,
koji drugog baš od zlobe sudi,
niti zlotvor ne more viditi
dvoje složnih u miru živiti.
Drugačije muž i dobra žena,
dva pod kućom stupa podvržena,
koji drže jakost svu koliku
na ramenu i kuću toliku;
ako od njih kojegod posrne,
i onaj se drugi kraj privrne.
Buduć dakle da je žena svaka
i slabija i nij' tako jaka,
zato čovik i njezinu stranu
mora držat, prigledajuć na nju.
Al ne valja, da joj uzrok dade
i on sâm ju na srdžbu navede,

[1] pizmen (grč.), zlorad, zloban, neprijateljski.

pak ju opet on zato istuče
i ostalo zlo na se navuče.
Hvali Boga, što nije opaka,
jer je, momče, zla žena ovaka:
kada njojzi nije što po ćudi,
ne stidi se ni poštenih ljudi,
nego viče i po kući buči,
lupa vrati, kao vrag se muči,
ciči, ječi, pak oda zla plače,
kune, grdi i po kući skače.
Ti ju zoveš, da ide ručati,
ali ona ne će ni gledati,
nego veli: »Prid tobom je, žderi!
Ne ću jisti ni sad ni k večeri,
volim ovdi umriti od glada,
jer ću puknut od teškoga jada.
Bog ubio dušu i onomu,
tko je uzrok sužanstvu ovomu!
Volila bih, da sam s' udavila,
neg što sam se za te udavala«.
»Muči, ženo! Ako ti ustanem
i ako te za kose popanem,
svuć ću s tebe zobun i haljinu
pak ću uzet kakvugod batinu
i bit ću te, dokle dušu čujem,
jer ne mariš, što se na te psujem«.
»Udri, udri!« ona odgovara,
a ne mari, što se na nju kara;
»ako ćeš me isići na peke,
ja ću jošter govoriti teke,

jer zašto bih prid tobom šutila,
kad ti nisam ništa učinila?«
Ti ustaneš i ostaviš jilo,
jere ti je onako prisilo,
pak ju staneš oko sebe biti,
ali ona ne će ušutiti,
nego plače pak i zubmi škriplje,
čisto vatra iz usta joj siplje.
Vičuć tako sve selo uzbudi
i nakupi punu kuću ljudi,
pak se na te svakom živu tuži
i svakako prid ljudma naruži.
Ona veli: »Slušajte, komšije,
je li pravo, da me čovik bije!
On svaku noć po svem selu hoda,
a presposlen, ko kakvi uhoda,
pak na druge svaku večer troši
po pet, po šest i po deset groši.
Ja mu velim, da se toga projde
i da kući na večeru dojde:
,Mi imamo, šta bi večerali, —
hvala Bogu, ništa nam ne fali.
A imamo i sitne dičice,
koje nejma ne seb' haljinice,
pak je valja štogod naučiti,
kako će moć i posli živiti.
Nemoj, dragi, neg se projdi toga,
da gledamo kuću uzmložiti,
imaj brigu svrhu doma tvoga,
a ne valja toliko trošiti'.

Pak on ne će, nego većma pije,
kad što reknem, onda mene bije.
,Što ti', veli, ,meni zapovidaš
i uvik mi štošta pripovidaš?
Ja gospodar, a ti moja žena:
moraš šutit, jer ćeš biti b'jena'.
Kako bih ja š njim dobro živila
i na njeg se ne bih rasrdila,
kada vidim, da će rasut kuću,
pak već onda ja i dica kud ću?!«
»O komšijo, ne valja t' posao,
u zao čas si ti tako pošao.
Žena tebe baš lipo svituje
i lipo te jošter ponukuje.
Hvali Boga, što je takva mudra,
nije ona zaslužila udra,
nego š njome u ljubavi živi
i sâm sebe za nepravdu krivi,
pak odsele ne hodaj po noći,
nego gledaj svu kuću pomoći;
dobro radeć mlađe nagovaraj
i svojim se drugom dogovaraj,
pak ostavi unapridak piće
i poslušaj i njezino viće«.

OD GAZDALUKA

Stvor kućâ, marve držanje, oranje, kazani i druga,

Jošter moja, Slavonče, odluka
govoriti jest od gazdaluka,
da ti kažem, kako vi činite,
što od kuće i drugog scinite.
Najpri: tebi kuća ne valjade,
to vas svaki i od sebe znade,
jer iznutra niti baš izvana
nije ona ničim umazana,
neg izvana kroz brvna se vidi,
kako starac u zapećku sidi,
pak se ni ond' ne more ugriti,
jer pendžeri nisu zatvoriti,
neg onako stoje odjazeni[1]
cile zime i cile jeseni.
Pustu šumu zalud pokvariste
i na vatru kod kuće složiste.
Što u zimi ti drvâ navoziš,
polovicu da u hvati složiš,
mogao bi za novce prodati
i srčali-pendžere[2] kupiti,
pak bi bolje kroz srču[2] vidio
i u sobi u toplu sidio,
a ne bi se toliko mučio,
neg bi laglje drvaca skučio.

[1] odjaziti, širom otvoriti.
[2] srča (tur.), staklo; srčali, staklen.

Drugo: nejmaš u sobi stolice
ni u kući čestite police,
nit je gdigod viditi ormara,
gdi se krušac i drugo zatvara,
neg po turski na zemlju sjedete
pak onako na zemlji jedete,
i toliko kruha izrižete
pak ni polak vi ne pojidete,
neg vam višje zaludu otide,
nego što se svaki dan pojide.
Treće: svinje tolike imate,
od kih hasne tolike nejmate,
jer vam polje širom porovaju,
marve pašu tako iskopaju,
da ne ima gdi krava zagristi
nit se trave do sita najisti;
a u zimi pojidu vam žito,
pak kad bude i nastane lito,
i kad valja da se isprodaju,
onda one širom pocrkaju.
Što će mlogo, gdi ne ima žira
i gdi čovik svoju hranu dira?
Što je fajda, što svinje namiče,
kada hranu iz žitnice smiče?
Drugoj marvi ti naspravljaš sina,
— nemoj sumljit, to je sve istina, —
ali svinjam, koje sina ne će,
mora čovik da kukuruz meće,
pak on kuću u tomu ogazi
i do hrane druge ne dogazi,

neg za hranu opet novce dade,
a ne može da svinje prodade.
Drži svinjâ samo porad smoka,
a povišje od drugoga stoka,
od kog veću znaš da fajdu primaš
i oko šta manju trudbu imaš,
jerbo svagdi ne pristaje svašto,
gdi nij' mista ni prilike na što.
A od krava što ću govoriti,
s tobom ovdi zaludu zboriti,
kad ti držiš sedam, osam krava,
— to je, momče, sve istina prava, —
al u zimi da tribuješ lika,
ne bi našao ti u kući mlika.
Kako hoćeš, da ti mlika dade,
kad ju nitko timarit ne znade,
neg joj metneš sina u šljiviku,
— ja ću tebi sad kazat priliku, —
pak i ono priko srca ždere,
jer po leđih snig i kiša dere.
Ako hoćeš ti krave držati
i još od njih kû hasnu imati,
sveži ti nju na uže u štali
pak joj podaj posija i soli,
musti ćeš ju baš i prez teleta,
ako toga i nije adeta.
Od četvrte govorit ću stvari,
koja mlogog domaćina kvari.
To je, druže, što kazani peku,
pak š njih mlogi baš ništa ne steku,

jer on hranu u polju ostavi,
a kod kuće kotao nastavi,
pak mu hrana gine i izmiče,
a on često pod kazan potiče,
samo da se puste nje nažvoka, —
ja se čudim, da mu nije žoka![1]
Al mu nije baš sasvim ni slatka,
jer u selu znade baba svaka,
gdi je kazan, jer ih stoji vika,
zato ima dosta pomoćnika:
tko god projde, svatko mu pomaže,
koji kapak, koji civ zamaže,
a sve gleda, ima li bašice,
on bi hrgom,[2] kad nejma čašice.
Kad mu pružiš, počme govoriti:
»Hvala, brate, nemoj se trošiti,
jer ja nisam zarad tog došao,
neg sam konjâ tražiti pošao,
pak se evo kod tebe uvratih,
ne bih l' za nje što mogao znati,
jer mi osta baš požveno žito;
pokisnut će, pak crno mi lito!«
On govori, a uzima hrga:
»Zdrav mi bio! Hvala, striče Grga«.
»Bogu hvala«, veli mu takija,
»što t' se vidi, je l' čemu rakija?«

[1] žok, gorak.
[2] hrg, posuda, zaimač načinjen od tikve.

»Dobra, brate, ništa ne govori,
kada istom ona tako gori.
Čini mi se, da je zagorila,
al ne mari, — bude govorila.
Po koliko hvataš od nje oka?
Je l' koliko fučija[1] široka?«
»Sedam oka«, Grga odgovara,
»od nje hvatam«, pak ga zagovara,
a žito mu sve stoji u polju,
oko njeg se eno svinje kolju.
Tako li je, moj dragi Slavonče?
Tako li se jedna kuća teče?
Jer ne ideš, za čim si pošao,
neg si ovdi kazanu došao?
Nisu konji tude privezani
u pecari, gdi peku kazani,
neg u polju ili u livadah.
Ti to znadeš, ali što je fajda,
jer ti voliš raditi o piću,
a nek vrane oko žita liću.
Rakija je gospodarstva dio,
kojeg, kad bi ti pametan bio,
morao bi u novac spraviti
pak se hranit, odiću praviti,
kako mlogi ovaj način znade
pak po malo drugim piti dade.
Al ti ne ćeš, neg dok kazan peče,
dotle tebi i rakije teče;

[1] fučija (tur.), pomanja drvena posuda.

kad nestane u prosiči[1] koma,
onda nosiš prazan sudić doma.
Onamo ti litina ostala,
a ovamo rakija nestala,
niotkud se pomogao nisi, —
sada gledaj, siromaše, gdi si!
Još od pete stvari govorit ću,
protrest pluge i zemlju oriću,
da vidimo, kako linci oru,
sa šta jutra danas ne pooru:
jerbo uvik pokasno ustanu,
još kasnije vole preći stanu
i uhvate po osam volova
jal morebit toliko konjeva,
pak ih ide uz plug četverica,
jedan pluži, to su peterica.
Vika stoji s obe strane pluga,
tu je psovka, tu velika tuga,
da jednako voli ne će vući,
pak je počmu s obe strane tući.
U tomu se i voli poplaše,
mlogo puta plug i jaram skrše;
dok oprave, i pol dana projde,
međuto im već i ručak dojde.
Oni glede sve na ručkaricu,
hoće l' donet na glavi miricu
i u ruki bokaru rakije,
da se težak siromah napije,

[1] prosič, bačva s prosječenim većim otvorom.

jer su danas mlogo uradili
i orući pluga pokvarili.
Prez rakije ništa bit ne more,
jer se ne da orati, nebore!
Pak već na slog i ručati sjedu,
po tri sata promišljajuć jedu.
Jedan rekne: »Hajdemo orati,
jer ne ćemo danas poorati.
Vidiš, sunce odskočilo gdi je,
a još polak poorano nije«.
Drugi ne će, nego odgovara
i još njega baš po malo kara:
»Stani, momče, kud si navalio?
Jošter nisam lulu zapalio,
a nek malo i marva počine;
zar ti hoćeš, da nam sva izgine?
Ja kriv nisam, što se orat ne da,
nek gospodar dojde pak nek gleda.
Da mi nismo pluga poharali,
mi bismo to lako poorali«.
Zatim pije, jer se njemu štuca,
traži lulu pak njom o dlan tuca,
vadi kesu i duhana riže,
kreše vatru pak se onda diže;
dok zapali, projde fertalj sata,
jerbo dobra ne ima alata,
pak najposli jedva se nakane
i orati po ručku ustane.
Al on ne će da već vazdan ore,
dokle onog jutra ne poore,

nego samo do vrime užine.
»Vidi«, veli, »ti ovo dužine!
To se danas ne more sorati,
Valja nama vole nahraniti,
a sutradan nek dojde do zore,
ta tri sloga poorati more«.
Vidiš dakle, moj dobri težače
i dangubni jošter posleniče,
ne čudi se, što ti nejmaš hrane,
kad tolike imadeš mahane.[1]
To se kaže od težaka linih,
al počuti, kako rade ini,
koji zanat težački poznaju,
dobro rade pak dosta imaju!
Ovaj zanat od poljskog oranja
počeo je od svita postanja,
i najstar'ji od svakog zanata,
od kakva mu on drago alata.
Još ga Adam, naš otac, počeo
i svog sina Kaina učio;
posli toga u drugomu viku,
kad bi potop i svrha čoviku,
onda Noje od potopa osta,
patrijarka od sviju nas posta
i nauči zanat od oranja,
sâd od loze i marve držanja.
O, kako su u stara vrimena
jagmili se, mojeg mi imena,

[1] mahana (tur.), danas se govori mána (pogrješka).

tko će bolje zemlju poorati
ili marvu i ovce držati!
Tad orači biše proštimani,[1]
i nitko im ne bijaše mani,[2]
a najveći tad se ne stidiše
čuvat ovce, kako Pismo piše,
pak su od njih izbirali kralje:
eno David, što ćeš tražit dalje!
A Mojsija s Bogom govoraše,
dok mu ovce pašu izbiraše,
i od drugih od plugova višje
rimski suci i cesari biše.
Kad bi stari plugove sprezali,
onaj bi dan ko svetac držali,
jer se radi o potribnoj hrani,
tomu nitko nije bio mani.[2]
A i sada, kada ljudi sprežu,
oni dobro jedan s drugim svežu,
za godinu da ga ne izdade,
plug i vole da mu vazda dade,
niti koji da vole prodade,
dok se ore, koji orat znade,
a misto njeg da upregne junca,
koji ne zna, kakvagod jogunca,
dokle prije vozit ne nauči,
da ga posli oruć ne namúči;

[1] proštiman, poštovan (tal. stimare, štovati).
[2] biti máni (tur.), praviti zapreka, zabranjivati, biti zavidan.

jerbo ovo sve koliko smeta,
ne da orat, neg se čini šteta.
Gdi je pako plug u dobru stanju,
gdi se voli slože u oranju,
gdi vol znade svaki svoje misto,
kad je vraćat, znade vrime isto,
»stu!« i »ćaja!« dobro razumije,
ondi sasvim teško orat nije;
ondi čovik ore od milinâ,
i može ih orati malina,
jerbo pridnjak znade gospodara,
il ga vraća il se na njeg kara,
pak siromah onim jarkom ide
sve pokorno, drugi za njim slide.
Deder dakle, moj dobri težače
i pošteni joštere orače,
namakni der dva dobra pridnjaka,
il jelonju il vranotu jaka,
pak još njima tri jednaka para,
ti ćeš orat prez svakoga kara;
još kad dobro ugodiš crtalo,
ne ćeš znati za muku ni malo.

SATIR KAZUJE SLAVONCU, KAKO SE U NJEGOVOJ KUĆI DOGAĐA NEVIRNOST, PORADI KOJE BIVA NESLOGA, A S NESLOGE ZLOBA, PAK NAJPOSLI I BOJ I DIOBA

Štogod čovik kazuje u oči,
ono valja da i posvidoči.
Tako i ja teb', Slavonče, hoću
posvidočit nevirnosti zloću:
gdi u kući ne imade glave
niti reda ni uredbe prave,
ona biva od ljudi i žena,
pak je ima od mlogo imena.
Najpri uzmi najstar'jega brata:
kad prodade riđu il dorata,
one novce svojoj ženi dade,
nek postavi, kamo ona znade,
pak pijuca na svakom pazaru.
Druga braća rade i znoj taru,
a kada ga za nje upitaju,
onda oni obodvoje taju,
ne će braći da računa dade,
već se psuje pak najposli svade.
»Ne znaš«, veli, »ti, što kuća ždere
i što koje čeljade podere!
Ja sam kući štošta dobavio,
nisam novce zalud probavio«.
A ne kaže, šta je namaknuo
i zašto je novce dotaknuo.

U tome se malo poinade
pak najposli baš i zbilja svade.
Drugi ti brat baška[1] drži pčele,
a kućani uvik meda žele;
vosak proda i što bude meda,
ali novce on u kuću ne da.
S kućom jide, a kući ne radi,
neg sveudilj oko pčela kadi,
a kućani oru i kopaju,
ali novca od nikud nejmaju,
pak kada ga porad tog ukore
razljutiv se: »Daj te novce, more!«,
onda se on š njima poinadi
i joštere napsuje i svadi:
»Kad star'ji brat onih novac' ne da,
ne dam ni ja oviju od meda«.
Treći ti brat kola pravit znade,
Bog mu dao, tu pamet imade;
on načini po dvajest kolesa,
— njem je lako, to nisu čudesa, —
pak je vozi u Srim na prodaju,
ondi za nje lipe novce daju.
Al on novce ne dade u kuću,
neg sam sebi kupuje obuću,
a kad braća iliti sinovci
upitaju: »Gdi su, striče, novci?«,
onda na nje busne i navali:

[1] baška (tur.), za se, odjelito.

»Jeda ste mi«, veli, »pomagali
strugat glave i dilati zbice?
Nit vas vidih niti vaše dice«.
Oni onda siromasi što će?
Trpe, istom da ne bude zloće.
Četvrti brat kovačinu znade,
dosta kovat svaki dan imade,
al u kuću ništa klepat ne će,
neg drugomu, pak u kesu meće.
Kad kućani što naoštrit reknu,
ne bi ktio, da prid njega kleknu.
Žena koja katkad k njemu dojde
pak ga lipo ona molit pojde:
»De mi, bratac, ponaoštri srpa,
ne će žeti, nego istom drpa«.
»Hoću«, veli, »ako grošić dadeš;
jer ti, snašo, to i sama znadeš,
da mi kuća nij' dala zanata
niti mi je kupila alata.
Ja sad moram novce izrađivat
i moj alat njima isplaćivat«.
Ona ode pak kućanom tuži
i kovača svakako naruži:
»Znade sisti za gotovo jilo, —
jeda Bog da, da bi mu presilo,
kada ništa ne će radit kući,
a zna jisti i svoj dio vući!«
Eto sa šta nemir kući biva, —
jerbo svatko seb' novce dobiva.

A da virnost među vami vlada,
ne bi bilo nikakva inada,
neg bi novce u hrpu metali
nit bi jedan drugomu smetali.
Sad od žena da ti opet kažem, —
nemoj reći, da ja isto mažem.
Ti u kući po pet imaš žena,
ja im svima ne znam ni imena.
Po nedilju bivaju reduše, —
evo slušaj, kako kuću ruše:
jedna bude po nedilju dana
od kućana na to izabrana,
da reduje i da krave muze
i da u mlin spravlja kukuruze,
sir počinja i maslo izmete;
jaja kupi i da kuću mete,
svinje hrani i da ručak spravlja
i pastire za marvom otpravlja, —
jednom ričjom, i da krušac peče
i da tobož ona kuću teče.
Al ti gledaj njezinih poslova!
Kad kućani odu po poslova,
ona uzme, šta god se dopade,
i rodbini u selu dodade
ili onoj, koja prede lana,
ona nosi, ne propustiv dana,
jerbo ona nejma kada presti,
dok reduje, valja svinjam mesti.
To kojegod smotri od čeljadi,
jali starih jal kojegod mladih,

pak dokaže kući gospodaru,
nek prigleda učinjenom kvaru.
On ju posli za to i pokara,
ali ona njemu odgovara
pak još s mužem šapće u kućaru[1]
kazujući, da nij' kriva kvaru.
Muž joj zatim po tri dana šuti,
ne će radit, nego istom muti,
pak u večer za večerom puše;
ne će odmah ništa reć iz duše,
nego čeka, dok mlogo nakupi,
pak već onda srdito pristupi
i upita rad ženine zlobe,
pak već odmah traži i diobe.
Je l' to vridno razdilenja, pobro,
i rasuća, promisli se dobro!
Jer ti ženu i sâm ne pokara,
da drugi put kućane ne vara?
Neg viruješ, što ti ona kaže
i plačući u kiljeru[2] laže,
pak što bi ti popravit imao
i kućanom zadovoljnost dao,
ono ne ćeš, nego većma tiraš
i diobom svu kuću razdiraš.
Druga za njom postane reduša,
uzme način, kojim čeljad kuša,

[1] kućari su sobice, što ih u zadrugama imaju pojedini bračni parovi.
[2] kiljer (ngrč.-tur.), isto što kućar.

pak što skupi od biloga smoka
ili kakva drugačijeg stoka,
prez obzira počasti kućane,
makar drugoj ništa ne ostane.
Za ugodit svojima kućanom
ona ne će da spori[1] sa hranom,
neg potroši sir, jaja i maslo,
što god se je za nje reda našlo;
niti ona što drugoj pridaje,
ako masla il jaja ostaje,
nego tajom gdigodir prodade,
kuća ništa od toga ne znade.
A kada to svi kućani vide,
onu drugu odmah nenavide:
»Štediš«, veli, »ti od naših usta,
kako da je naša kuća pusta«.
A ne znaju, da je ona prva
ovoj drugoj ostavila mrva.
Treća kada otpravljuje dicu
i pastirom meće u torbicu,
ona njima nejednako meće,
jer svom dade neg drugomu većje.
To kojagod druga žena smotri
pak svom sinu sirca metne po tri,
i dok one tako se nadmeću,
kuća trpi sve škodu to većju.
Četvrta je došla udovicom,
dovedena na priliku s dicom;

[1] sporiti (njem.), štedjeti.

jednog vola s kravom dotirala,
al u kuću toga nije đala,
neg u drugog njeg drži na strani,
kućnim sinom pak ob zimu hrani,
a kad izor[1] na njega pokupi,
onda prodav, na se štogod kupi.
Zato na nju kućani ustanu
i za vola prigovarat stanu:
»Daj tog vola, da na njem oremo,
jerbo drugog kupit ne moremo«.
Ona ne da, neg se š njima kara,
da se dili, muža nagovara:
»Hajde«, veli, »da se podilimo
i da sami pobaška[2] živimo.
Mi imamo i kravu i vola,
a iz kuće dopast će nam pola,
bolje ćemo neg oni živiti,
jerbo ćemo ris[3] od njih primiti;
i sve ono, što sam ja donela,
kad sam za te došla iz počela,
moraju nam napolje izdati,
ako će im ništa ne ostati.
Zašto bi ti gorji od njih bio,
kad u kući tvoj najveći dio,
pak izgledaš iz njihovih ruku,
a tko veću neg ti trpiš muku?

[1] izor, plaća za tuđega vola, koji nekome ore.
[2] pobaška, baška (tur.), napose, odjelito.
[3] ris (madž.), dio.

Da nij' tebe, ne bi živit mogli,
nit su išta sami po seb' smogli,
jer ne znaju klina zaoštriti
kukavice, pak se svaki priti,
a žene me hoće da pogaze,
dok što malo na meni opaze,
da ja uzmem prez njihova znanja,
a sâm vidiš, da nejmamo tkanja.
Što bih se ja snaši pokorila
i ne bih joj ja odgovorila?
Nisam zato njihova sluškinja,
da mi dile, jali prosjakinja.
Ako li je star'ja snaša Jela,
nije ništa u kuću donela,
pak što bih ja gorjega slušala?
Borme ne ću, jer nisam budala«.
Kad ovakva zla žena čovika
na rastanak i diobu pika,[1]
on sâm vidi, da to ne valjade,
pak joj opet on sâm pravo dade.
To je slabost mlahavoga muža
pustit ženu, da se svrh njeg pruža,
i svojom se braćom omraziti
prije nego uzrok izviditi.

[1] pikati, podbadati, nagovarati.

SATIR PONUKUJE SLAVONCA, DA GDI U KUĆI NE IMA PRAVOG GOSPODARA, DA ONDI KUĆA IZABERE JEDNOGA, KOJI ĆE SA SVIM VIRNO UPRAVLJATI; DRUGAČIJE, GDI TOGA NE IMA, ONA SE KUĆA NE MOŽE NEGO RASUĆU NADATI

Ako ćeš ti bit gospodar pravi,
uzmi nauk od malenih mravi:
jedan vlada s toliko hiljada,
pak svi rade prez svakog inada,
i to nitko ne smije napose,
neg svi skupa k jednom mistu nose,
jerbo jedan svim time upravlja,
hranu bere i što kući valja.
Pak pogledaj u košnici pčele
i upitaj, što ti one vele:
ti ćeš čuti od onoga roja,
ako će bit pun pčela prez broja,
ako nejma svog vlastitog kralja,
da pčelama uredno upravlja,
onaj pčelac otide po šteti,
jer sam ne zna ništa započeti.
Tako će bit i u tvojoj kući:
ako stane svatko sebi vući,
a ne ima jednog gospodara,
ne teče se, nego se obara.
Koji pako ima pčelac kralja,
kako lipo med i vosak spravlja!
Kada dojdu trhašne iz hrane,
tad matica veće prid nje stane

pak kazuje, gdi će stovariti
i celicu medom napuniti.
Druge opet sat od voska prave,
a nike se vodu noseć bave.
Nikog nejma, tko zaludu stoji,
jer se svaki gospodara boji.
Sâm kralj hoda i svačem prigleda,
a nikomu zalud stajat ne da;
on celicam ćoškove izmiri,
on sâm vlada i sâm inđeniri.
Kod njih nejma nikad baškaluka[1]
nit se znade, što je čija muka,
jerbo oni u općinu rade,
al kralj opet svim jednako dade.
Od oviju ti se uči vladat,
pak se možeš kućnom dobru nadat.
Nek sva kuća izbere glavara,
koji druge k poslu nagovara,
al neka ga i sva kuća sluša
ili barem pol godine kuša;
ako dobro kućom ne upravlja,
onda njega prominiti valja.
On nek drži cile kuće novce,
kad prodate konja ili ovce,
al prez znanja svoje braće druge
nek ne troši niti plaća dûge;
nek ne daje prez njihova znanja
niti novac nit kakva imanja,

[1] baškaluk (tur.), odvojeno gospodarenje.

neg što čini, s njihnim vićem bude, —
to je virnost, koja miri ljude.
Ovako će njemu virovati,
što tko steče, njem u komun dati,
i mora ga kuća poštovati,
ako ne će sasvim štetovati.
Jednoć uda trbuh pozlobiše,
kako Esop u fabulah piše,
pak se oni svi dogovoriše
i med sobom ovako zboriše:
»Zašto bi mi trbuha gojili
i nas iste porad njeg znojili,
kad on ništa ni trudi ni radi,
neg lin spava il se gdigod hladi?
Uvik hoće da sit i pun bude,
a nikakve ne imade trude.
Mi se drugi po vazdan mučimo,
dok od koga štogod naučimo,
čim bi njega mogli nahraniti
i od glada kruhom obraniti,
a on ništa prihvatit se ne će,
neg se lini i po kući šeće«.
Oči vele: »Mi ne ćemo gledat,
baš ako će nami ništa ne dat.«
Uši kažu: »Mi ćutit ne ćemo
nit se višje u tu stvar mećemo.«
Usta vele od njihove strane,
da trbuhu ne će žvakat hrane;
ruke kažu, da prihvaćat ne će
niti štagod uzimati veće;

noge prite, da ga ne će nosit,
nek se višje ne može ponosit.
Jednom ričjom: sva kolika uda
ostaviše svog trbuha huda
među sobom zboreć: »Da vidimo,
što će trbuh, kad ga ostavimo!«
Leža dakle trbuh prez pomoći
kao mrtav tri dana i noći.
a kad u njem veće hrane nesta
i svim udom kripost davat prista,
onda uda vrlo oslabiše,
ne mogu se podizati višje,
govoreći: »Što mi učinismo!
Jer trbuha ludo ostavismo?
Makar bi on po vazdan spavao,
on bi opet nam kripost davao,
a sada nam već davati ne će,
jerbo u njem nejma hrane veće«.
Tada oči hotile bi gledat,
al im slabost ne da ni progledat;
jadne uši bi rãde ćutile,
al ne dadu oslabljene žile;
usta vele, da hoće žvakati,
ali ruke ne mogu davati;
i noge bi po malo hodile
i trbuha kao prĩ nosile,
ali slabost ne da ni ganuti,
jer su žile počele sahnuti.
I ovako sva kolika uda
poginuše na jedan mah luda,

jer općinsku slogu prikršiše
pak se pomoć ne mogoše višje.
To je mudrac lipo ispisao,
i ovo je njegova misao:
po ovomu on hoće da kaže,
jedan drugog da čovik pomaže,
jer on veli, da jedno kraljestvo
ili kako drugo prijateljstvo,
il grad koji ili varoš budi,
ili selo ili kuća ljudi
mora složno uvike raditi,
nit se linit niti inaditi,
jer tko godir općinu izdade,
onaj svaki neka dobro znade,
da se i sâm u tomu izdaje
pak se posli, ali zalud, kaje.

SATIR PIVA SLAVONCU, DA JE STANJE JEDNOGA TEŽAKA SELJANINA SRIĆNIJE OD STANJA JEDNOGA GRAĐANINA ILI VAROŠANINA

Izmed ovih različitih stanja
i njihovih svake vrste znanja
najsrićnije jest stanje težačko
i priprosto ono naselačko.
Evo kako Virgilius piše,
dokle jošter na 'vom svitu biše:
Jedan, veli, pošteni naselac,
to jest težak ili poljodilac,
koji rođen u niskomu stanju
i othranjen u tvrdom držanju,
koji »dosta« za bogatstvo prima,
potribita za obrambu ima;
koji priprost, pravedan u dilu,
a svist ima i čistu i milu,
koga nit strah niti briga smeta,
niti kakva u imanju šteta,
koji slabim u kući imanjem,
jošter manjim i potribovanjem,
u poslovih njegovoga stanja
zadovoljnost najde kod oranja, —
onaj samo u jednomu danu
i veselim srcem poslovanu
višje, veli, raskošja uživa
i u miru u njemu pribiva
nego onaj za života svega,
kog je zvizda vrgla svrhu njega,

i kog srića jeste odsudila,
da u gradu kakvi zanat dila,
i koji se othranio meko,
pak je mlahav u životu, rekoh.
Jerbo onog isto zdravje budi
u prozorje, kad ustaju ljudi,
pak on ide s plugom na oranje,
kao da bi išo na igranje.
I njemu je lak posao svaki,
pod kojega polovicom taki[1]
bi građanin stenjati morao,
koji nije nikada orao.
On vrućinu i zimu jednako
trpi uvik i podnaša lako,
obiknućem jerbo je okalit[2]
i od sunca pomalo opalit,
gdi građanin odmah bi rekao,
kad bi nesvist i slabost stekao,
da će ondi taki[1] izdahnuti,
niti bi se mogao ganuti.
Njegovo je jilo sve u kratko,
priprost jedžek, al ga jide slatko,
nit on traži kakvoga začinja,
neg što kuhač, glad, njegov načinja.
On ne pije antispasmotikom
neg znoj tira kopajuć motikom,

[1] taki, takija, odmah.
[2] okalit (mj. okaljen), otvrdnut (isprva samo o gvožđu otvrdnutom naglim hlađenjem, a onda uopće).

pak se njemu tako jisti rači,
rekao bi, da su sve kolači.
Žeđu gasi u zdencu dubokom
jali bistrim kojimgod potokom,
pak ustane, kada svrši jilo,
prikrstiv se, opet primi dilo.
A građanin nad zdilom uzdiše,
zamisliv se, po tanjuru piše,
zalogaje po zdili primeće,
on bi jio, ali mu se ne će.
Jedan misli: »Nisam pazario,
pak kako bih za jilo mario?
Ne pokupih nikad veresije,
a u zemlju ništa se ne sije«.
Drugog želja veći biti muči;
treći račun i za jilom uči,
jer strah lomi smetnut biti s časti,
pak će onda siromah propasti.
Toga svega težak ne tribuje,
što on radi, to svakom tribuje.
Njegova je kruh i hrana roba,
koju mora imati utroba,
i zato ju uvik prodat more,
jer jist valja, drugač bit ne more.
Kad u večer veće rosa pade,
i kada on svoje vrime znade,
kada sunce za goru pobigne,
i kad se dim nad selo podigne,
onda i on s posla ide kući
pak još piva sam putem idući.

Dočeka ga tude gazdarica,
a penju se uza njega dica.
On već dili kom mladu ptičicu,
komu voćku, kom cvita kiticu,
a oni ga lipo zapituju
i novine od kuće kazuju:
»Jesi li se umorio, dado?
Sva je marva i potpuno stado«.
Zatim odmah za večeru sidu
pak što Bog da, ono slatko jidu,
i što njemu gazdarica spravlja;
nije skupo, al on ne zabavlja.
Najide se zapaprene repe
pak već legne pod rutavo ćepe
i prez brige do zore počiva,
dokle njegov oroz ne zapiva
i dokle ga on sâm ne probudi:
»Ustan', gazda! Otidoše ljudi«.
O da, sricnog i prezgrišna stanja!
O blaženog, mirna uživanja!
Da ti znadeš, moj dobri težače,
tvoju sriću, pošteni zemljače,
drugačije bi hvalio Boga,
koji ti je udilio mloga.
Ti si jedan spahija maleni
i baš onaj težak pohvaljeni,
od kojega i muke i truda
uživaju druga stanja svuda,
i od koga i cesar i papa
i svi drugi, što god svit zaklapa,

pomažu se i hranu imaju,
i zato te dostojno štimaju.
Tebi zemlja za tvoj trud i muku
uvik daje i pruža ti ruku,
i plaća ti trostruko nadnicu
i dobitak vraća i glavnicu.
Nemoj na nju oružja potezat,
neg zubaču za plugom natezat;
dat će ona prez svakog inada
i još višje, što se ti ne nada.
Kada dakle već zora zabili,
on ustavši za poslom se dili
pak posluje, dok se ne umori
il dok njega sunce ne obori
pod hrast koji u debelom hladu,
jer težaci pomoći se znadu.
Ondi legne na zelenoj travi
pak počiva, — to je pokoj pravi!
Vitrić puše pak ga rashlađuje,
lišće trepti pak ga zabavljuje,
voda šušti pak ga naslađuje,
slavulj piva pak ga uspavljuje.
Dokle sunce jedno malo projde
i žestina velika mimojde,
onda opet na noge ustane
lagan, frižak, pak raditi stane.
Njem godina uvik štogod nosi:
sada voće, sada sino kosi,
sad piliće, sad u vrtlu zelje,
sad jagnjiće, nek ima veselje.

A kad bude i nastane lito,
on ugleda klasovito žito,
sad u snopje lipo povezano,
sad u kršće redom ponizano.
Tada istom tovari na kola,
upregavši po četiri vola,
pak ga vozi na armane[1] kući
njega vršit il batinom tući.
Volovi mu od ponostva hriplju,
a kola mu pod trhaom[2] škriplju,
on se isto u tom naslađuje,
jerbo hranu kući dobavljuje.
Jesen njemu napuni pivnicu
novim vinom, voćem komoricu,
u vrtlu mu svake vrste zelja:
kud će boljeg od toga veselja!
A kad bude jedno malo posli
i veliki urade se posli:
dica su mu nemirna u kući,
sve pitaju, kad će bravce tući,
pak se onom sve raduju danu
kao otac, kad žetve nastanu.
Narav njemu pravi komediju[3]
i u litu katkad tragediju,[3]
za koju on ni krajcare ne da,
nego stane pak badavad gleda,

[1] arman (tur.), gumno.
[2] pod trhaom, pod trhom, pod teretom.
[3] Ispor. str. 164 i 167.

i koje su barem istinite,
od naravi sâmê načinite,
koje čovik ne zna izvađati,
baš ako će stoput pogađati.
Jednom ričju: njem ne fali ništa;
što svit ovaj esapi[1] za višta,
i što drugi raskošja imade,
to i težak na svoj način znade.
O seljane dakle i oraču,
zašto tražiš kruha nad pogaču?
Zašto želiš prominiti stanje,
biti veći a imati manje?
Budi s tvojim zadovoljan stanjem,
spori[2] hranom i malim imanjem.
Ne rasipaj kroz često gostenje,
med ljudma je ovo govorenje:
kad tko često prijatelje časti,
on će i sam u potribu pasti.
Čovik ne zna, došaste godine
biti žita ili hrane ine.
Nastoj dakle, da sastaviš hranu,
da u kući ne imaš mahanu,
nek zateče i staroga žita,
nisu uvik sve jednaka lita.
Al ne valja opet škrtu biti
i svakom se živu omraziti,

[1] esapiti (tur.), računati.
[2] sporiti (njem.), štedjeti.

pak nikoga kruhom ne nuditi
i na konak u dom ne primiti.
Ne otiraj ubogoga s vratâ
za obilnost, koja ti je data.
Poštuj Boga za tvog stvoritelja
i boj ga se, dilâ platitelja,
pak cesara za upravitelja
i zakona Božjeg branitelja;
i njegova poznaj namisnika,
redovnika i svakog misnika,
koji tebe na put nastavljaju,
Božju službu i zakon kazuju
i cesarske kažu zapovidi,
što se kada njem za bolje vidi.
Čuvaj jezik od psovanja vire,
nemoj piti odveć priko mire,
ne psuj dušu skupo otkupljenu,
na priliku Božju satvorenu.
Nemoj tuđa ništa prigrabiti,
jer ćeš po tom svoj dom oslabiti,
jer grabljenje od takve je zloće,
čak i dite za to trpit hoće,
nego s tvojim zadovoljan budi.
Tvoji će se naplatiti trudi,
ako radiš, što se većma može,
pak govoriš: »Blagoslovi, Bože!«
Ne mrazi se s tvojima bližnjima,
ne osvećuj, neg oprosti njima:
osvetu je Bog seb' zadržao,
njem prikaži, ne će ti bit žao.

Ako tako ti uživiš, pobro,
na 'vom svitu biti će ti dobro;
a kad jednoć prestaneš živiti,
za tobom će ljudi govoriti:
»Bog mu prosti, dobar čovik biše,
nikada se ni s kim ne mraziše.
svakom dobar, a nikomu zao, —
Bog mu duši vičnji pokoj dao!«

KOMEDIJA ILITI VESELA PRIKAZA NARAVI[1]

Zora, koju veličanstveni Stvoritelj odićom poštenja zaogrnuo jest, ne ukaže se skoro nikomu prije nego pomljivomu težaku i na selih pribivaocu na njegovo upropastljivo začuđenje. Još nije onaj mrki suton od otragu turajućega sunca sasvim ni uklonio se, al eto ti uzdigne se od zemlje nika bila i poštovana sivost, koja prva prikaza iliti početak igre naravi jest. Jedna zatim malena svitlost protira one ostale zvizdice, koje su se na tvrdini nebeskoj jedno malo dulje zadržale, a njihovo prazno misto ispuni nika odičena skerletna crljen. U to doba izavrije iz zemlje jedna prilipa zlatožutina i navisti nam blizoću žarkoga sunca. Ova plemenita svitlina obujmi od istočne strane čitavu širinu nebesku, za kojom slidi najposli ispod zemaljskog okruga željno sunce u čitavoj slavi svojoj lagano postupajući. Misec, koji kod poslidnjih zvizda jošter se nahođaše, problidi od ugleda ove velike svita svitlosti i pohiti sakriti se prid njome pod okrug zemaljski. Jedno kuhajuće more od vatre i gorućeg plamena digne se po malo u vedrine nebeske. Zrake sunčane obasjaju gornje lice zemlje i svitlost njegova zagleda u i nesetni[2] budžak svakoga polja, brda i doline. Prid njime bižе magle sve priko vrata: nike padnu u dno planine, a nike se hvataju vrhova najviših brdina i u bižanju

[1] Ogledi Relkovićeve proze »Komedija iliti vesela prikaza naravi« i »Tragedija ili strahovita prikaza naravi« uzeti su iz njegovih bilježaka iz II. izdanja Satira, a u vezi su sa stihovima 165 i 166 odsjeka »Satir piva Slavoncu, da je stanje jednoga težaka seljanina srićnije od stanja jednoga građanina ili varošanina« (isp. u ovoj knjizi str. 160).

[2] i nesetni, i posljednji, svaki.

čine se jedna drugoj priticat putove. Neizbrojeno mloštvo malenih sunašca zasini oči iz svake rosne kapljice, koja leži na listu usiva, na travi ili rasadi.

Međuto, dokle narav ovu nasladljivu i čudnovatu komediju, to jest veselu prikazu, jednu iza druge izvađa, nejma ona drugoga gledaoca izvan pomljivog težaka, koji se onda na njegovoj njivi, livadi ili u vinogradu nahodi. Stotina drugih seljana njegovih dile š njime ovu veselu i čudnovatu igru naravi i služe mu za veće podraženje njegovih poslova.

On čuje ornice na plugovih i kolesa pod koli škripati, od kandžijâ šikare[1] pucati, kose od klepanja zvečati, od brusenja cičati, srpove kroz žito šuškati, ovčare u diple svirati, ptičice svake vrste u zraku i okolo sebe žumboriti i svaku na svoj način i na različite note pivati ter Bogu, stvoritelju svomu, zahvaljivati.

Pomljiva lastavica, koja s težakom u prijateljstvu živi i š njim pod jednim krovom pribiva, ne lini se pratiti njega na oranje i poljske poslove i šećući se po zraku inadi se sa ševom, koja će lipšu notu izmislit, i privrćući glas na svaku ruku razgovaraju težaka i mole Stvoritelja, da blagosovi trud onomu, koji njima hranu pripravlja.

Jato čavki prate ga od kraja jednoga odrizane brazde do drugoga i troše one izorane škodljive crve, koji usiv njegov kvare i podgrizaju.

Jošter podražuje naselca jednoga darežljiva narav dohotkom pramalića; ona bo zemlju, koja od lanjskog plodenja umorna počiva i na niki način kakono u duboki san zanešena leži, opet na činjenje probudi i na plodenje tira.

[1] šikar (također švigar), tvrd, zvonak predmet pričvršćen na kraju biča (kandžije), da bič bolje puca.

Tada počme zemlja dilovati, i svašto dobije š njome iznova život. Sok u stablih rastopi se pak se počme micat i koru probijat. Mlade grančice i listovi, koji u njihovima pupicama kakono u povitku ležahu, tada se počmu micati i iz svojih ljuščica nadvor ishoditi.

Polja i livade oslobode se njihovog zimskog pokrivača. Nika ogrijajuća kripost projde kroz svu zemlju. Trava i lišće podigne njihove zelene brke i izviruju iz zemlje napolje. Neizbrojene glavice od hiljadu vrsti boje i načina cvita idu veselo iz zemlje gori.

Rike i potoci poderu na sebi zimski pokrivač pak teku s oholim hučanjem kroz livade i niske dubrave. Brdašca ukažu se opet u njihovoj veseloj zelenosti i pozivlju skačuće ovce i igrajuće jagnjiće na ugodne paše. Drvje, šuma i šikare ukažu različiti kitores,[1] crljenim i bilim cvitom procvaten, koji naselcu težaku najugodniji miris u obraz zahukuje.

Nisu li ovo najproštimanije, najplemenitije igre i prikaze naravi, koje su one građanske i varoške od ljudi pogađajuće igre daleko nadmašile i iza sebe ostavile, pak istom samo za raskošje i nasladnost težaka bivaju i događaju se, da on po njima procinjuje Božje veličanstvo i čudi se njegovoj kriposti i mogućstvu? Ali jerbo se to često događa, tako ne čudi se veće čovik, nego misli, da ta sva od sebe bivaju.

[1] k i t o r e s, ures od kitâ.

TRAGEDIJA ILI STRAHOVITA PRIKAZA NARAVI

Katkada u najvećjemu poljskom radu i bavljenju smetu u litu jednoga težaka vitrovi, nagla kiša, bura i gromovi. Prihod njihov poznade on dobar komad unapridak. Najprije se uspari zrak i muhe se počmu većma bosti nego drugačije. Sunčani trakovi trepte kakono plamen i nika plava tuza[1] valja se po zemlji. Zatim ugleda se iz daleka jedan maleni oblak, koji kako da bi iz nike dubljine gori ushodio, od mukle tutnjave tiran, sada se u toran stvori, sada u različite kule i svake vrste pećine okrene, dok najposli u jednu crnu planinu obrati se i prikrije nebo. Sunce se ukloni za ove oblačne planine i tmine priobvladaju dan. Zatim vitar, iz daleka hučući, počme kretati drvjem i vodama. Šuma šušti, a talasi u rikah i ribnjacih, tiskajući jedan valov drugoga, biju s takvom srditošću o brigove, rekao bi, da su se na čovika razljutili i rade, da mu se osvete. Vihar, okrećući se u vrtanj, kupi slamu, sijeno, prah i što na zemlji popade, pak nosi s velikom hukom i naglošću mrmljajući sa sobom u oblake. Slama i šaš leti s pojata[2] i sa štokakvih zgrada, daske frcaju sa zločesto pokrivenih krovova, a žene stiruju mladinu u kočake i traže dicu vičući na nje: »U k u ć u v r a z i !« Zvirje biži u šume i guste dubrave, ptice traže sigurnost u šupljem drvju, a nike hite sakriti se pod krov čovikov. Marva traži obrambu pod stabli, a pristrašeni težaci biže iz polja, livada i iz vinograđa kući. Međuto tavnost sasvim priuzme dan. Crni oblaci s plavim pomišani valjaju se jedan priko drugoga tamo ovamo,

[1] t u z a (tur. toz), prašina.

[2] p o j a t a, zgrada za spremanje ratarskog oruđa.

iz kojih nepristance munje kakono snig bile i vatrene zrake ili usjane zmije hitaju se tako friško jedna za drugom, da je jedva oko stizati može.

Pogled ove prikaze biva sve strahovitiji: jedan grom izminjuje drugoga i trisak razdirajući oblak, kako da bi mloštvo oraha na zemlju istresao, prasne iz oblaka doli i pogodi u brk najvišjega torna, drveta ili šiljatog dimnjaka, pak naokrušce ide, rekao bi da traži, koga bi ubio. Višje puta razbije i pocipa stećevo drvo[1] tako u prapule,[2] da ne ostanu na panju nego same u nebo gledeće strilje,[3] kojega panja čovičja ruka sa 20 gvozdenih klina, onakvog dževrleisana,[4] ne bi pocipati mogla. Dugačka tutnjavina lomi se po oblaku i plaši istu narav. Domaćin sa svojom čeljadju kleči na kolinih i moli Onoga, koji moru i vitrom zapovida.

Najposli otvore se žlibovi nebeski i otisnu na zemlju čitave valove vodene, višje puta u led smrznute kapi, koje padajući na zemlju sataru ono, što se pod njima dogodi. Oblaci vijaju se od tirajućih vitrova tamo ovamo, gromovi pristanu pucati, a munje sve riđe sivaju. Još jedna prazna tutnjavina čuje se u oblaku, i šuškajuća kišica završi ovu strahovitu prikazu. Oblaci se razadru i sunčane zrake progledaju gdišto kroza nje na zemlju. Zatim razapne se dúga priko pô neba do zemlje. One izabrane boje od najplemenitije crljeni, žutine, plavoće i zeleni igraju po njoj s najugodnijom caklinom.

[1] stećevo drvo, stablo, koje stoji.

[2] prapula, iver, trijeska.

[3] strilje (mj. strijele), šiljasti komadi, što od stabla raskoljenoga gromom strše u vis.

[4] dževrleisan, duboko ukorijenjen (tur. giverlemek, utaknuti).

Jedna sitna izmaglica pade još najposli iz vedroga zraka, nebo se izvedri i smijuće sunce istrči opet napolje u svom potpunom veličanstvu, kano da bi hotilo reći :»Evo me, čoviče, opet! Ufaj se u Boga, — što si se pripao?«

Koji građanin ima ikada priliku ovu prikazu naravi od njezinog početka do svrhe gledati? Koja li svitovna prikaza može ovako dirnuti u srce čovičansko, kako dirne jedan s vatrom i s plamenom ispraćen grom? Niti oko niti uho čovičje ima prikazu od većje jakosti, koja bi mu svemogućstvo i kripost Stvoritelja tako živo prikazala, prid oči stavila i u srce pritisnula kako ova.

Jedan među zidovi zatvoreni građanin, koji neba, tako rekavši, istom najvišji vrhunac viditi može, ne ositi prije za ovu strašnu prikazu, nego kada mu se veće ona nad glavom vija ili kroz glas zvonâ navisti. Mlogi od njih taki od prvoga praska derućega groma izvan sebe ostane, i svaka vatrena munja, koja kroz pendžer u njihovu sobu uleti, zadosta im uzrokuje straha i srca kucanja; malo je, kojima bi molitva na pamet pala i koji bi ruke digli k Onomu, koji gromove načinja i munje pripravlja. Ali jedan priprosti naselac, koji na niki način kako da bi u nikom razumljenju s ovakvima prikazama živio, čist u svisti, mlogo jest slobodniji: on sa svojom čeljadju klekne na kolina pak moli za uzdržanje svojih i njihove hrane.

IZ „AŽDAJE SEDMOGLAVE“ V. DOŠENA

UKOR OD NENAVIDOSTI

Mnoga baka, kad besidi
i komšiju svoju vidi,
da je lipše odivena
nego koja druga žena,
drugu svoju laktom gruha:
»Gledaj, drugo, glavna ruha,
glavna ruha i haljina!
Samo da je boljeg čina!
Krasno ti je odivena,
da bi bila k tom poštena.
Ali ću ti muče reći:
onako je lasno steći,
zašto dok je bila mlada,
vodala se s drugim rada,
k njoj su mnogi dolazili
i nju noćjom polazili.
Nit je prela, nit je tkala,
dal je društvo noćno brala
i s prodajom svoga mesa
istresla je mnogo kesa.
I premda je to mrcina
davnjeg vika i godina,

ona ti se i sad vlada,
kao i dok biše mlada.
Još kod majke dok je bila,
vodila se i telila,
pak još kravu tako staru
bludni baci[1] i sad taru.
Sad već junci onih baka,
što vođaše još nejaka,
š njom činiti pogodiše,
od otaca što vidiše.«
A kad ovu već obali,
onda baka drugu fali.
Kad divojku vidi lipu
u obrazu i u kipu,
tad šapćanje poostavi
i nju na sva usta slavi:
»Košuta je ovo glavna
i med pukom vrlo slavna.
Gledaj, drugo, njoj u lice,
lipše sjaje od danice.
Lipa ti je pusta struka,
da je dika svega puka.
Kako istom mudro hodi!
Blago onom, tko ju rodi;
o, junaku onom blago,
kom zapane ovo blago.
Samo kad se, moja drugo,
ne bi čulo ono rugo,

[1] b a k, bik.

kukavici što se zgodi,
kopilešce kadno rodi.
Al se ono već pokrilo,
samo drugog da b' ne bilo.
Al tako mi moga oka,
i sada je poširoka
i široko noge nosi
i popriko njima kosi.
Jednim okom samo gledam,
al se u tom varat ne dam:
i ovo mi ti izbodi,
ako skoro ne porodi.
Al kako se svakud smuca
ka' i majka, stara kuca,
jalova je i za dugo,
kad ne rodi već i drugo.
Al dok joj je majka živa,
ne će biti vrlo kriva,
jer je ona tome višta
od negdanjih još godišta,
čedu vratom da zamota,
nek š njim gine sva sramota.
Dok je jošter divovala,
to je ona dilovala,
da kada bi rađat stala,
nikom ne bi k sebi dala,
dokle ne bi trag zavrgla,
kud je svoje čedo vrgla.

Ćer je majci u tom slična,
što je jošter divom smlična.[1]
a u tom je nju nadvrgla,
što je svoje tilo vrgla,
da nju bludnom na pazaru
bludni baci širom taru.«

[1] smlična (mj. smliječna), koja ima mlijeka.

UKOR OD LINOSTI

Zna se, da su ljudi veći
mnogi željni mnogo steći,
grablje bo su, a ne vile,
radi grabe, a ne dile,
k sebi grabit vazda žele
i grabeć se razvesele.
A kad malo kom zapane,
na srdžbu se odmah gane,
čelo mu se naoblači,
lice mu se odmah smrači,
odmah mokar nos pokuči,
i prazna ga srića muči . . .
Bi li pravdi bilo milo,
da se kore u linosti
mimo veće ljudi prosti,
koje kada sunce žeže,
tad u hladu veći leže;
koje kada kiša pere,
većih jato oblo ždere;
koji kada blato gaze,
veći ni van ne izlaze;
koje kada zima kolje,
većim nikad nije bolje;
koji kad snig teško prte,
veći bisno kolo vrte;
manji zemlju kad privrću,
veći svilu tad razgrću;

manji kad se najveć znoje,
tad se veći i pokoje;
manjim manjka pregršt slame
za naslonit trudno rame,
pod većim se dušek muča,
kog mišaju leđa vruća;
manji sebi i rad većih
sve moraju trudno steći,
veći, kad je sve gotovo,
samo vele: »Meni ovo!«
Još za linost svojih manjih,
kad ne pazi veći na njih,
moraju se korit veći,
i njima se ima reći,
da su oni krivi zato,
što ne valja manjih jato.
Kad se kome što govori
i za zloću kad se kori,
u glavu se tad odmira,
a donji se kraj ne dira,
zašto glava dati mora
tilu razlog svom ozgora
i vladati š njime svisno,
da ne čini zla obisno.
To jest, neka starešine
red med svojim mlađim čine:
bisne valja ustezati,
line valja uzdizati,
neka oni zlo ne čine,
nek se ovi ne obline,

nek se nikom šarat ne da,
dal nek oru naporeda,
nek jednako jaram vuku
i jednako trpe muku
i naredbe svoje glave
paze da kad ne ostave.
A protivno kad tko čini,
nek se glava za to brini,
da svakoga uoglavi
i utira u red pravi.
Indi dosta biše reći,
da su svemu krivi veći,
ili kad se oni line,
il kad mlađi što zlo čine.

IZ „PJESNIKA PUTNIKA" A. T. BLAGOJEVIĆA

Ah, Slavonče, dragi domoroče,
što učini tebi domovina tvoja?
Nju želiše viditi cesari,
vidivši ju žele urediti
dobri naše zemlje poglavari
i na svoju slavu narešiti,
a ti radiš, da ju svu rasipaš,
kakvo imaš iz tog ti veselje?
U koje god ja kraljestvo dojdoh,
da bih čuo, što govore ljudi,
u svakomu ja Slavonce najdoh.
Upitavši: »Što je vami, ljudi,
tko vas tako iz zemlje pobuni
ter vam stare rane ponovljuje?
Ne bili mu dušmanini mirni,
što vam tešku nevolju zadaje!
Dosadiše li vam siloviti Turci?
Da, il vas muče naučiti Nimci?«
Bogom se kune, da mene ne vara:
»Sila turska nij' nam dodijala,
jere Turci, učinivši mira,
premda nas je već' put pribušila,
sada ne će ni na govedara.

Sad živimo s Turci u komšiluku,
ovo ti je svaki dan viditi.
Prijateljstvo lipše ti je tursko,
vira moja, svaki će potvrdit,
nego ti je bratinsko slavonsko,
u svakom je to budžaku vidit.
Nimci pako k nami dohodeći,
naše silno mučenje videći,
videći nas zaludu ležeći,
suze roneć, ešekuciju[1] hraneć, —
a tko krivac nego domorodac!
Kad je lipo njemu radit moram,
a na kiši ni njemu ni meni,
jer mećava nije za posao,
to je znano svakom od naravi,
već da jede, što je pripravio.
Taka ti je, dragi pobratime,
Slavonije naše gospočina.
Priteška je ona naše brime,
nit ne pitaj, kakva mi je rȁna:
šest danaka brojim u nedelji,
dva su moja, četiri njihova,
dva su lipa, zločesta četiri,
koja meni ne budu korisna, —
njoj korisna, ožegla ju munja!
Kako hoću ja ondi živiti,
dragi brate i dragi zemljače?

[1] ešekucija, ovrha.

Volio sam k Turkom uskočiti,
nego da me panduri povlače,
jer kad Turkom ja harača dadem,
nit im kopat niti orat idem,
za nikakvu teškoću ne znadem,
veće trudan divaniti sednem,
jer su Turci srca milostiva,
znadu oni, što je njima drago,
običaja vrlo dobrostiva
pak ne muče podložnike mlogo.«

IZ „FRUCTUS AUCTUMNALES" M. P. KATANČIĆA

SATIR OD KOLA SUDI.

Pan sviralom jednoć zapovid na Feba potočne
sestre kupi na gori Fruškoj kod Srima[1] ponosnog:
»U kolo, Nimfe«, veli, »svetac valja Cinta[2] današnji
proslavit i starom poigrat po načinu, znate!
Ja moje pisme dadoh kod Valpova jurve volarom,
kod Sokolovca[3] pivat naučih na staru kozare,
sestrice jur na gori crnoj moje piske slušaše.
Amo se, Feba našeg slavimo, naše diple, Napee!«
To reče. Al šušti lug, tu šume šušte potajne:
mnoštvo leti Nimfâ u dolu Jaska[4] starinskog
grada polak. Kuša Pan, al sestre pogađaju tance.
Redi kolo. Febus s deveti kod grada siđaše
Vila. Pan svirat poče, sestre kolo vode skladno
i sviralu pismom ljuboglasno minjaju. Al od
strane niki mladi Satirić noge stavlja nakrivo,
ruga[5] čelo; da mu ni voljno, mnoga daje zlamenja.
To smotri Febus; šalje Kliju,[6] šumaka da pita,

[1] S r i m, u rimsko doba grad Sirmium, kod današnje Mitrovice.
[2] C i n t (Cynthius), Apolon.
[3] S o k o l o v a c, brijeg nad Požegom.
[4] J a z a k, mjesto kod Vrdnika (iznad Rume).
[5] r u g a t i, nabrati, navorati (tal. ruga, nabor).
[6] K l i o, muza povijesti.

što mu je. On sprdnjom božici govoraše: »Kake ste
Vile? Kakov budalasti tanac? Potrašci Turaka!
Tu žena vrime gubi, gubi tu poštenje divojka.
Tu...« Hoti višje reći. Klio njem zatvori usta:
»Šuti, mlada ludo! Ne znaš nit vrime starinsko,
nit razumiš tvoje riči, niti znaš pisme božanske!
Tristo bi kolo tu lita, neg Turčina Meka
poznade. Ne znaš li, čij' grad oni stari bijaše —
Srim, rekoh? Ne znaš li, kako bi panonsko veselje
onda? Kolo, ne znaš li, kako bi slavno? Kada su
Dardani pak Traci (sada Drinjane, Race zovemo)
živili, nisi čuo, Satiru, kolo, diple, popivke
kakve bihu? Čedni tad ljudi, zlatno bijaše
vrime: žito, pšenicu, hranu polja sama nošahu.
Srce sviju jedno, ljubav, volja jedna, jedini
zakon. Tad veseo Febus, tad Vile bijahu.
Tad citaru slušati, Vilâ tad slatke popivke,
tad s Nimfam kolo Pana vidit bi čedno veselje.
Nisu tad, Satiru, razveznog pasa divojke
bile, niti to s' igda kolu dogodi. Po budžacih
pasi se razvezuju. Blagi kolo ravnat Apolo
sam običaje. Muči, Satiru, što ciniti ne znaš!
Zašto ne bale kudiš, ne kudiš jêr igre varoške,
ljubit uče gdi se dive lako, gdi se rišiti pase?
Tko b' naše stare pivao, tko b' šumskih pisme Divica,
da b' kola ne bilo? Satiru, tebe Bake derale!
Pojd' odovud! Nisi vridan čuti blage popivke
nit kolo motrit, oni koje motri svetac Apolo.«

POVODNA U KOLU[1] — MARIJA VLASTEONICA

Lipe ti su u jesen jabuke, — Lipe ti su!
koje rujna diči boja s bilom,
a jutrna rosica posipa
ter sladost im i lipotu daje.

Al su lipše Valpovke divojke
i u sridi bilorujna Mara, —
lipe dive, u kolo kad pojdu
i popivku svojoj pričmu Mari.

Gizda Mara roda gospodskoga
iz daleka od sivera hladnog,
ali tako Valpovkinje ljubi,
kano da ju rodila Slavonka.

Poslušajte, momci i divojke,
poslušajte čudna događaja:
skida Mara svileno odilo,
koje za njom po zemljici šušti,

pak uzima od pamuka roklju[2]
i oplećak od ćenara[3] bilog,
narukvice kupovnih čipaka,
opreg rujnim izvezeni natkom.[4]

---

1 Pjesma, uz koju se kolo vodi.
2 r o k l j a (njem.), ženski haljetak.
3 ć e n a r (tur.), vrst platna.
4 n a t a k, navez, pamuk za vezenje.

Skida kapu šivenu u Beču
pak šamijom[1] obavija glavu,
đerdan meće oko bilog vrata,
a na noge papučice žute.

Pak zapiva pismu na slavonski,
pismu piva od ponosnog Beča,
a pripiva od Valpova grada:
lipa pisma, a lipša divojka.

Što je bila bjelorujna Jela,
što li Janja Sibinjanin-Janka!
Nije majka porodila ćerku,
što je majka Maricu divojku!

---

1 š a m i j a, povezača, kojom žene pokrivaju glavu.

POVODNA STARINSKA

O jabuko bilorujna,
krasan ti si rod donila:
dvi jabuke na dvi grane,
a na trećoj soko sivi.
Soko gleda u bosilje,
u bosilju kolo igra,
u tom kolu lipa Mara,
i na njoje zlatna parta,[1]
i svilena povezanka,[2]
i dva pera kalopera,[3]
i četiri miloduha,
i dva traka suha zlata.

[1] p a r t a (madž.), poširoka vrpca.
[2] p o v e z a n k a, marama, kojom ženske povezuju glavu.
[3] k a l o p e r, mirisna trava.

PLEMENITA HORVATSKOG KRALJESTVA ČETA SLAVNU MADŽARSKU KRUNU ZA ČUVAT IZ ZAGREBA SE U BUDIM DILEĆA, 1790.

Žarko leteć od istoka sunce
istom bija sivce razigralo,
al to viknu od Medvida[1] vila,
viknu vila u glasak potanki,
kakvog Medvid jošter čuo nije,
Medvid, seko, nit Okić, nit Zagreb:
»Ustan'te se, zagrebačke vile!
Te kako ste zoricu zaspale?
Svate jeda vaše ne vidite,
koji zorom k vam dohode rujnom,
istoj zori prilični i ruži?
Na noge se lake hitro, vile!
Na sokake potecite širom,
odjazite[2] pendžere i vrata,
svate vaše krasne pogledajte.
Nije bilo takovih svatova,
otkako smo mi pivat počele:
lipi svati, plemeniti, mladi,
mladi, seko, i podobni ruži.
Prid njima je plemić, soko sivi,
sivi soko Magdalenić Naco.
Na njemu je skerletno odilo,
zlatnim partam[3] opšiveno lipo:

[1] M e d v i d, planina nad Zagrebom (Medvednica).
[2] o d j a z i t i, širom otvoriti.
[3] p a r t a (madž.), poširoka vrpca.

na rukavih i na prsih rojte[1]
zlatne trepte kano žarko sunce.
Na hlačami poširoka parta,
opšivena sa zlatnima rojtam;
na nogu mu izvezene čizme,
a na čizmah ostruge od zlata.
Na glavi mu zelen samur-kalpak,[2]
na kalpaku perjanica vije,
po ramenih kita bije zlatna.
U ruci mu madžarkinja sablja,
kojano je zlatom okovana;
sablje tašulj[3] vezeni sa zlatom,
na tašulju kruna Ugrinacâ,
izvezena biserom i zlatom.
Na plećih mu zeleni kajasi[4]
same svile, na njim zlatne gombe,[5]
i fišekluk[6] okovani zlatom,
na njem ime kralja ungarskoga,
slavnog kralja Drugog L e o p o l d e.
Vranac konjic pokriven ćultanom[7]
finog sukna od zelene farbe,
opšivenim sa zlatnima partam.
Siva Naco kano žarko sunce,
diše junak kao pramalić-ruža.

[1] r o j t a (madž.) resa.
[2] s a m u r-k a l p a k (tur.), kalpak od krzna zerdavova (hermelina).
[3] t a š u l j, torbica (njem. Tasche, tal. tasca).
[4] k a j a s (tur.), kolan, remen na konjskoj ormi.
[5] g o m b a (madž.), puce.
[6] f i š e k l u k (tur.), kesa za naboje.
[7] ć u l t a n (tur.), konjski pokrovac.

Što Sekula biše prema Naci,
kada Janju prosaše za Janka,
baciv sa seb' bugarsko odilo,
na dolamu prstene sterući
usrid kola lipih divojaka!
Nacu dvadest i četiri slide,
svi po izbor plemići Horvati,
u istome skerletnom odilu,
vrance konje veselo jašeći.
Med njima su i četiri kneza:
Oršić Adam i brat njegov Ivo,
obadva su knezi i vitezi;
treći ide Vojkoviću Frane,
a četvrti Petaci Adelmo,
knezi rodom, vridni oficiri.
Kneze slidi Samoborac Pero,
barjak nosi od crljene svile.
Na njem cimer[1] odovud madžarskog,
a odonud kraljevstva horvatskog;
kopje zlatno, kita visi zlatna.
Za njim jaše ostali junaci,
svi plemići roda horvatskoga,
čedni momci, veseli i mladi:
obraz njima bilorujna ruža,
usta zoru otvaraju lipu,
iskre skaču iz očiju žive,
vrance jaše, a zoricu dišu,
dišu, seko, srce vila vuku.

[1] c i m e r (njem.), grb.

Ej, sestrice, u kolo se amo,
slavne svate glasno popivajmo
i k Budimu otpravimo gradu!
Motrit će ih Budimke divojke,
mlado, staro, veliko i malo,
motrit će ih ter će razgovarat:
Krasnih, seko, u jesen jabuka!
Gdi l' su tako plemenite rasle,
koja li je zemljica donila?
Blaga majka takovih sinova,
blaga zemlja takovih svatova!
Otkako je Budim, grad bijeli,
nije bilo takovih jabuka,
jabuk', seko, i pramalić-ruža,
nije bilo takovih junaka,
krasnih, mladih, plemenitih, lipih.
Ej, junaci, vesela vam majka!
Vas se kolo svako spominjalo,
vile vami pismice pivale,
živi bili, dobro vince pili,
vince pili, mladi vazda bili!«

VINOBERA U ZELENOJ MOLBICE[1] DOLINI, PRIKAZANA VILAM SAMOBORSKIM

O zelena gorice Molbice, lipa, ugodna,
tebe štuju snašice, divice, gizda i plodna;
ti si svakoj divi mila, tebe želi svaka vila:
ti si dobrim vinom i sadom rodna.

U tebi je baščica, grančica kitna, zelena,
a po sridi travica, ljubica šumskog plemena;
oko tebe loza vita i gorica kano kita,
po tebi se diva šetka ljubljena.

Amo šumski mladići, ditići hode veseli,
š njima hitrih snašica, Nimfica kolo bit želi;
uhvate se skladno skupa, stoji nogu lakih lupa,
Pan pribira svirku — »Hop!« Satir veli.

U kolu je Milica, Ljubica, sestrice mile,
izvan kola Danica, Ančica i druge vile;
tu Milica pismu piva, a Ljubica njoj otpiva,
Nimfe igru pismom uredno dile.

Strane Bakus mlađani, kićeni, na šest pardusa:[2]
u ruci mu dvojnica kupica slatkoga kusa,
na glavi mu grožđa vinčac, oko boku lista lančac,
kite kola grozdi lipog mirisa.

[1] Selo u vinorodnom kraju kod Samobora (Molvice).
[2] pardus, leopard.

Pored Nimfa prolazi, njeg pazi sestra vesela,
slide Bake vijane, pijane, strumavog čela,
Satirim se podruguju, rukam, nogam podsprduju:
to gledaju vile, gledaju sela.

O zelena dolino, planino, lipa si dosti,
ti si kratke prilika, ti slika svita radosti.
S Bogom, vile, misto vaše! Spomen'te se pisme naše!
O Molbice, s Bogom, raju mladosti!

IZ „OPIVANJA SLIČNORIČNOGA GROBA J. ĆOLNIĆA“ OD A. IVANOŠIĆA

Diva, blažena Vičnost imenom, Ćolnića po moru pogibeljnomu putujućega, to jest umirajućega, razgovara ovako pivajuća:

1.

Ćolnić mili,
ruku pruži,
već ne cvili
i ne tuži.

2.

Dignit ću ti
bol i muku,
pomoć ću ti,
daj mi ruku!

On žalosno odgovara:

Kako tužan
ne ću biti
i kao sužan
zacviliti?
Pušu vitri
sa svom silom
kao grom hitri.
Jug s nemilom
bukom kreće
iz dna more,
da š njim ječe
morske gore.

Siver s jugom
pravdu tira,
jedan drugom
ne da mira;
rvaju se,
biju, tuku,
drpaju se,
dižu buku.
A kad more
rasrdiše,
ić ne more
lađa više.

već š njom samo
strahovita
amo tamo
propast hita.
Bljuje pine
od ljutosti,
katkad zine
od pakosti
pak zaruči
kao lav ljuti
hotijući
više puti
proždrt živa,
da me nije.
Milostiva
pomoć gdi je?
Gdi si sada,
zvizdo mora?
Ako kada,
sad ozgora
nek mi tvoja
pomoć stigne!
Lađa moja
jurve gine.
Ah, nek tvoja
svitlost sviti,
zvizdo, koja
strahoviti
mrak rastira,
da bar vidim
put od mira,
koga slidim.
Ja sam tebi
viran bio,
zar to ne bi
zaslužio,
da putnika
oslobodiš,
topljenika
da pribrodiš?
Sedamdeset
već je prošlo,
drugih deset
godin' došlo
manje sedam,
otkad putnik
ovud hodam,
tužni čovik!
Pak nikada
nisu sile
kano sađa
navalile
od valova
strahovitih
i vitrova
silovitih,
izmed kojih
lađa moja
posrid stoji
brez pokoja.

Da me ada
morska sila
ne nadvlada,
zvizdo mila,
brzo hodi,
pomoć nosi,
lađu vodi!
Ah . . .

Doleti iz neba diva, Ufanje imenom, rič mu priuzima i pivajuća njega ovako batrivi[1]:

1.

Lađu brodi,
stoj sigurno;
batriv[1] hodi,
vozi žurno.

2.

Samo pazi,
dobro motri,
ne nagazi
na školj oštri,

3.

kog je dvojnost
naoštrila,
nenavidnost
podmetnila.

4.

Na njem Pluto
ognjen stoji,
gleda ljuto
i nastoji,

5.

na njeg lađu
da nabode,
sritna kraju
da ne dojde.

[1] batriv (madž.), srčan; batriviti, hrabriti.

Ovdi se š njom složila diva Vičnost pak družtveno pivaju:

1.

Eto brig je
blizu veće,
kao snig bil je,
eto sreće!

2.

I u noći
on se vidi;
zajt nij' moći,
na njem sidi

3.

svitla diva
kano zvizda.
Čudno siva
pak se gizda

4.

suncem jasnim
ogrnjena,
zvizdam krasnim
okrunjena.

5.

S jednom nogom
misec tlači,
zmaja s drugom
ljutog gazi.

6.

Zlatnu šipku
od vladanja,
slavnu diku
kraljevanja,

7.

drži s desnom
rukom onu,
nosi s livom
slavno ovu.

8.

Ta je dika
svemogući
Bog, od vika
kraljujući.

9.

Srića...

Ovdi zvizda morska u pomoć zazvana, Diva Marija imenom, u rič unilazi pak vitrom i moru zapovida glasom velikim slatko pivajuća:

1.

Budite mirni,
vitri nemirni!
Ti, siver silni
i jug nevirni,

2.

jur s mirom stojte,
puhat nemojte!
Morska vam zvizda
to zapovida.

3.

Već koji male
rugate[1] vale,
vitrići mirni,
lađi virni,

4.

puhnite milom
u jadra silom,
nek sritno hodi,
koji nju brodi.

Pisma.

1.

Na zapovid ove Dive
nezgovorno milostive
sva vitrova bisna sila
odmah se je utišila.

2.

Pak od lava ljućje more
srditi se već ne more,
neg miruje kano janje
povedeno na zaklanje.

3.

Zatim puhnu vitrić virni,
po imenu Zefir mirni,
i njegova složna braća
zapuhnuše. Ide lađa.

4.

Pak do briga sritno dojde.
Onda Vičnost pivat pojde
pak putnika k sebi zove
pivajuća riči ove.

[1] rugati, mreškati (tal. ruga, nabor, mreška).

Vičnost piva:

1.

Hodi k meni, hodi, mili,
Čolnić željni i primili,
evo vrata otvorena,
sva od zlata salivena.

2.

Tebe vičnu u palaču
uvik sričnu nastanit ću.
Bolest, žalost, smrt i tuga,
strah i pakost svaka druga

3.

nikad ovdi ne će biti,
nit što škodi, pristupiti,
nego radost i veselje,
vična mladost i poštenje,

4.

mir i sloga vikovita
u njoj svoga ima mista.
Hodi k meni dakle, mili,
Čolnić željni i primili!

IZ PJESME „SVEMOGUĆI NEBA I ZEMLJE STVORITELJ“ OD A. IVANOŠIĆA

Adam i Eva na pragu raja jurve stojeći š njime se prašćaju. Eva sama počima žalosno pivati:

1.

S Bogom, cviće drago,
ures željnog raja,
lipoto i blago
brez broja i kraja,
a najprije cvitak
dragoljubak rani,
s Bogom, i bosiljak,
divni tulipani!

2.

Ružmarin zeleni,
fiolice puste,
ružo, cvit rumeni,
i iskrice žute!
Stidni lilijani,
biljegi čistoće,
plavi jorgovani,
srca mog slatkoće!

3.

Đurđic, biser cvitni,
prvog miris lita,
s Bogom, pramalitni
kralj mirisnog cvita!
Žalost jur ne dade,
da pamet smetena
svakom svoga znade
cvitku dat imena.

4.

Zato samo velim:
s Bogom, cviće milo!
Misto ovo, želim,
pusto vam ne bilo.
Nek se s tobom kiti
od sad druga vila,
koja želi biti
sva lipa i mila.

5.

A mojeg će biti
od sad kita tila
s trnjem se kititi,
kog sam zaslužila.
Žute ove moje,
zlatne, duge kose
već kitice tvoje
na glavi ne nose.

6.

Nit ću, drago cviće,
od sad plesti vinca,
s kim se vile diče
svoja kiteć lišca.
Nit ću moje kose
škropit od sad više
s vodom vaše rose,
da jošt budu lipše.

7.

Nit ću od sa . . .

Ovdi glasa priuzima Adam i sam piva:

Nek se s tobom diči
raj zemaljski, cviće . . .
S Bogom, valja ići!
Bog nam »Hajde!« viče.

Ovdi družtveno pivaju:

Ne ćemo već s tobom
oči naše pasti,
niti ćeš nam robom
od sad više cvasti,

8.

Eufrates, Geon,
Tigris, tri potoka,
i četvrti Fizon,
slasti našeg oka,
s Bogom, već vas ne će
vidit naše oko,
neg dok suza teče,
plakati će gorko.

9.

Tekućice vaše
s mirisom vodice
ne ćemo već naše
izmivati lice.
Vi, ribice hitre,
s Bogom nam ostajte,
kud vas nose bistre
vodice, plivajte!

10.

Ne ćete, dragice,
na brig izlazeći
dizati glavice
nas milo gledeći.
S Bogom, živinice
pitome zviradi,
koje naše lice
gledale ste radi!

11.

Jur vas nikad ne će
vidit oči naše,
nit će bit te sreće,
da nas vide vaše.
Okol' nas več kupeć
ne ćete se milit,
nit mi vam vas gladeć
smokven listak dilit.

12.

Često ćete, znamo,
raja optrkivat
tamo i ovamo
za nas izviđivat
tražeć misto, gdi smo,
neumno misleći,
zar da se sakrismo
vas s kraja gledeći.

13.

Polazit je sada
tužnim nam onamo,
otkud već nikada
dojdemo ovamo.
S Bogom, slatke, mile,
vesele ptičice,
kojeno ste bile
naše pivačice!

14.

Ne budete više
slatkim pismicama
jedna od druge lipše
pripivale nama,
sad jednom, sad drugom
na rame sidale
nit iz ruke s kljunom
zrnca izbirale.

15.

Po zraku plivajte
svud srično leteće,
al naše pivajte
udes tužne sreće.
Ti pak, sovo ružna,
jer si prorok bila
i udesa tužna
glasa nam donila,

16.

kad u večer kasno
na jabuci sideć
hukala si glasno
po svem raju cvileć,
med ostale ptice
ne ćeš smiti zdravu,
tvoje pajdašice,
nit promolit glavu.

17.

Osim same zmije
s Bogom ostaj drago,
sve koje se krije
rajsko sada blago!
Pramaliće vično
zemaljskoga raja,
s Bogom, ti nesrično
vrime događaja!

18.

Jur nas od vas dili
sud pravedni Boga,
kom smo sagrišili,
i zaradi toga

19.

sad iz jednog mora
svih slatkih dobara
u propast nas zala
naglavce obara.
Sad zimu, golotu,
progonstvo i tugu,
žalost i sramotu,
glad, vojsku i kugu, —

20.

sad bolest, smrt, starost,
strah, nemir, uboštvo,
s ričjom: svaku pakost
i svih tuga mloštvo
trpit zapovida
božanska pravica,
koja nas ukida
isprid svoga lica.
S Bogom!

A. IVANOŠIĆ: PJESMA OD JUNAČTVA VITEZA PEHARNIKA, REGEMENTA OGULINSKOGA OBRSTARA

Doletiše dva vrana gavrana
priko gore iz Travnika ravna
u Ostrožac k begu na kapiju,
gdino Turci hladno šerbe[1] piju.
Krvava im do ramena krila —
zar leteća ranila ih sila?
Krvava im iz kljunova pina
nuz noge se cidi od ljutina.
Na njima se turska čalma[2] vije
i alvatne[3] raspinju dimije.
Gledale je ostrožačke vile
pak su Turkom tiho besedile:
»Nisu, Turci, to vrani gavrani,
već pašini hati izabrani.
Odjazite[4] vrata od kapije,
to su, Turci, pašine delije!«

[1] šerbe, šerbet (tur.), medovina.
[2] čalma (tur.), povez oko glave u Turaka.
[3] alvatne dimije (tur.), široke hlače.
[4] odjaziti, širom otvoriti.

Jedva Turci odjaziše vrata,
stade vriska kao pomamnih hata.
A delije Boga nazivaše
pak ovako bega pozdravljaše:
»Davor, beže, desno oko naše,
čuj beside travničkoga paše:
Alam, salam, beže gospodare,
Ibraime, čestit kapitane!
Ta, tako mi Boga velikoga
i čak sveca Muhameda moga,
ako Drežnik ne osvojiš grada,
opuznut će Ibraimu brada!
Peharnik je, čujem, obrstare
sve oteo drežničke kotare.
Otkad s Turci poče biti rata,
mlogoga je osvojio hata
i Turčina s glavom rastavio,
mlogu bulu jadan rascvilio
i u crno nju ruho obuko,
kad je Turke u robje odvuko,
kima sada brada keserica[1]
u zao čas se pase u Sveticah,[2]
jer otkud se barjak njegov vije,
od'nud Turke ljute kolju zmije.
Nije, kažu, kakvi inostranac,
već plemenit Horvat domorodac.

[1] brada keserica, oštra, četinasta brada (keser, tur., vrst sjekire).

[2] U nekadašnjem pavlinskom samostanu u Sveticama bio je Peharnik zatvorio zarobljene Turke.

I jošt čujem, da prošastih rata
mlogog Prajza mentovo je vrata.
On je, beže, kažu, junačina
nit se boji Prajza nit Turčina.
Car je njega glavom pohodio,
kroz krajine kad je prohodio,
i jošt mu je lipo zahvalio,
da je Drežnik grada osvojio.«
Kad to beže razumio biše,
na noge se on junačke diže,
kupi pišce i brze konjike
sve na izbor careve vojnike.
A kad projde dva miseca dana,
pak dojdoše k mistu od mejdana,
onda vojski tiho besediše :
»Knjiga mi se iz Travnika piše,
ako Drežnik ne osvojim grada,
valaj će mi opuznuti brada.
Nu, dakle vam turske vire vaše
i zakletve travničkoga paše,
udarite složno na kaure,
nek se pjeva pjesma uz tambure,
kako Ture kod Drežnika grada
kaurina na kopje nabada.«
Kad to beže izustio biše,
na tri čete vojsku razrediše:
jedna ide k ravnomu Rakovcu,
vrvi druga k Orjovom Selišću,
treća stala kod grada Drežnika

baš na luci[1] paše od Travnika.
A kad Turci razigraše hate,
tutnji zemlja od strahote, brate;
ržu hati, vatreni konjici,
»Alaj, Alaj« viču konjanici,
što god koji podviknuti može:
»Alaj«, viče, »pomozi nam, Bože!«
Istom adbest[2] od Boga uzeše,
sa svijeh strana na grad najezdiše
pak s jurišem navališe Turci
na junake ko pomamni vuci.
Kad je sunce goru nathitilo,
onda se je jato zaletilo
nuz tu luku priko polja ravna
baš četvrti dan maloga travna,[3]
Al Peharnik junačina, brate,
jedva čeka, da dočeka svate:
sabljom maše, konja razigrava.
Zelen konj je vila, brate, prava:
podskakuje kano sokol sivi,
sja mu plamen iz očiju živi,
krivu uzdu tatarkinju žvače,
kao pomaman po mejdanu skače,
kopa zemlju od velike muke,
što ne može pozobati Turke.
Lete pine nuz prsa krvave,
na zelene i ne gleda trave.

[1] l u k a, sjenokoša. — [2] a b d e s(t) (tur.), umivanje pred molitvom. — [3] m a l i t r a v a n, četvrti mjesec u godini (u kajkavaca: mali traven — april, veliki traven — maj).

A junak se na njem osovio
pak je vojski tiho besedio:
»Davor, moji poljubljeni sinci,
Horvaćani, ljuti Ogulinci!
Ta, tako vam Isusove vire
navalite na turske nevire.
Wunsch kapitan iz Drežnika grada
prospi vatru na nje iznenada.
Vi topčije od Korane rike,
udarite na turske četnike.«
Tad topovi od Korane rike
s one strane iz nove presike
zagrmiše kao grom iz oblaka.
Mili Bože, da bijesnih Turaka!
Wunsch je bije junak kapitane
od Drežnika na četiri strane,
a topčije od Korane ravne
udaraju s teškim zrnjem na nje.
Ali Turci za to i ne haju,
već k bedemu na grad dolitaju.
Tko je gledao, mislio je, sada
Drežnika će oduzeti grada!
Kad to vidi junak obrstare,
da jošt Turci za sve to ne mare,
on odredi do tri kapitana,
baron Base i Mamulu znana
i trećega Tomijanovića,
da kušaju, čija bit će srića.
Merkantin se š njima grof složio,
z Kinskijanskom četom pridružio.

A kad ove junačine, brajne,
udariše na Turke pomamne,
sve kud koja leti s glave čalma
i š njom turska po mejdanu glava.
Što kad vidi beže Ibraime,
da će čete poginuti š njime,
mudro se je natrag reteriro,
kao da se je k tomu ekserciro,
pak u hrpi jato kao pomamno
biži, brate, nuz to polje ravno,
sve naglavce čisti brez obzira,
jer je naša brza vojska tira.
Al Mamula, junak glasoviti,
jošt ne može srcu odoliti,
već na bijelo svoje grlo klikće:
»Beširević Ibraime«, viče,
»stani, ne biž', hodi der ovamo,
da se mrva mi dva ogledamo,
da vidimo, tko je od koga jačji,
da mirimo, čiji je vrat kraćji!
I tako ti Turci jaspru daju,
ak' odsiječeš Mamulinu glavu,
silnu jaspru hiljadu dukata.
Ej, vrati se, skini glavu s vrata!
Što će reći bule i kadune,[1]
kad Ibraim u Oštrožac grune
brez poštenja i junačke slave,
i brez čalme, gologlave glave?«

[1] kaduna (tur.), turska gospođa.

Al Ibraim s tim bolje izmiče,
š čim Mamula za njim većma viče,
pak podbada svoga brzog hata —
jeda l' Bog da, ulomio vrata! —
te pripliva on Koranu hladnu,
jedva živu izneo je glavu.
Bre, da staneš pak pogledaš, druže,
kako Ibro priko polja struže,
vidio bi, da š njim turske čete
sve naglavce priko Klanjca lete.
A Turci mu bijesno prkosili
i ovako bižeć govorili:
»Ibraime, jogunico pusta,
tvog je veće jogunluka dosta!
Rekosmo li: Projdi se belaja,
da ne bude od nas Turaka šala!
Ogulinci znaš da su junaci,
od zemana[1] na glasu vojaci,
i rimskoga cara sve krajine
da su ljute zmije, Ibraime.
Da si doma s bulom eglendiso[2]
jali s Turci na divane išo,
bogme bi ti bolje bilo, Ibro,
nego što si u stršene diro:
ne bi bižeć joktur[3] izvozio
nit od straha jarca okozio.«

[1] zeman (tur.), vrijeme; od zemana, od davnine.

[2] eglendisati, heglendisati (tur.), razgovarati se, zabavljati se.

[3] joktur izvoziti, vratiti se bez plijena (tur. joktyr, nema ništa).

A. IVANOŠIĆ: PISMA OD UZEĆA TURSKE GRADIŠKE ILITI BERBIRA GRADA

Istom što je rumenka konjica
nagizdala rumena zorica
i ružičnog što je iza dola
zlatna svoja nakitila kola,
da sunašca prihodnica žarka
jutarnjega doveze nam danka,
al poleti oral iznenada
k Banjoj Luci od Berbira grada[1].
Bre, kako je lasno poletio,
mal' si nije krila ištetio.
Leteć tužno na sve grlo klikće:
»Ej, tko more, nek pomore«, viče,
»jer sam ljutih jadan dopao rana,
čak su krila s krvjom zaštrapana!
Bog zna, hoću l' rane priboliti,
hoću l' moći srcu odoliti.«
A kad blizu Bajne Luke dojde,
ne će litat, kuda Turci hode,
veće brižan razgleda široko,
da ga čije vid'lo ne bi oko.

[1] Sali-beg, imenom Đino, gospodar grada, pobjegao je ranjen iz Berbira i u zoru došavši u Banju Luku javio, što se dogodilo s Berbirom.

Ječi, glavu iskrenu nakrivo,
pak se s desna okreće na livo
baš k bostanu[1] Fatime divojke,
Šaranlije[2] pašine sinovke.
Nisko leteć po bostanu ječi,
s razbijenim po njem glasom zveči:
»Zlo vam jutro, bajnalučke vile!
Zar ste s makom sinoć pitu jile,
da vas zora spavajuće vara
i pospane rani pitlić kara?
Ustanite, mak vam ne rodio,
jošt u cvitu mraz ga pohodio!«
Kad beside te Fatima vila
kroz san tanki biše razumila,
na bijele se noge osovila,
bržje bolje prozor otvorila,
po bostanu širom razgledala,
gdi kada je orla zagledala,
tiho mu je ona besedila:
»Orle dragi, kakva ti je sila?
Sidi ovdi na kojojgod grani
pak mi kaži tiho po teani,[3]
kakova te ovud nužda nosi,
otkud letiš, što tražiš i tko si.
Nejma ovom u bostanu dice,
da se iz preče hitaju na ptice.

[1] bostan (tur.), vrt. [2] Zapovjednik turskoga kotara gradiškoga.
[3] po teani (tur.), polako.

Ne boj mi se, već pristani litat,
ter mi kaži, što ću te upitat.
Gdi si dopao tiju ljutih rana,
zašt' su krila s krvjum oblijana?
I prem tuga jur srce probada,
jer se glasu dobromu ne nada,
valaj, makar i zli bili glasi,
s istinom se divojci oglasi.
Suzam ću ti rane natopiti
i s melemom višto obložiti,
a zlatnom će žicom krilca tvoja
vezačica nabrat igla moja.
Ne ću štedit perle nit bisera,
nanizat ću š njima tvoja pera.«
On divojki tiho progovara:
»Ah, tako ti i sriće i zdravja,
projdi me se! Nisam došao zato,
da me kiti tvoj biser i zlato.
Kiti onog, komu srića piva
i u svomu jošt gradu pribiva,
a moja je srića med kaure
sinoć prošla okol' šeste ure,
kada Turci od straha i jada
pobigoše iz Berbira grada,
kog zadade njima junačina,
junačina Laudon, strah Turčina.
Nisu Turci običajni bili
nič'joj do sad reć evala sili,

a sad gledaj kakva sprdačina
dogodi se turskog od kolina.
Kazat ću ti, kako ovo dilo
s Berbirom se, seko, dogodilo.
Silnu vojsku spod Cetina grada,
kad se tomu nitko i ne nada,
u Gradišku kreće pak mašira,
da Turaka mentuje Berbira.
Jedva vojska u logor je sila,
po gradiškom polju se pružila,
prvi Turci iz svog kavalira[1]
izvisitog u sridi Berbira
s bojnim gromom dvaput zagrmiše
i ležeće lave rasrdiše.
Tad zapovid leti od Laudona,
nek zatutnje na način plotona
svi topovi iz bedema naših
i nazdrave Šaranliji paši,
pak aubice po Berbiru gradu
nek se šeću paleć Turkom bradu.
Mila sele, čak se zemlja trese,
kad kauri pucat započeše.
Jošt kad topi oni zidoderi
od dvadeset funti i četiri
s teškim zrnjem počeše bljuvati
i berbirske zidine kljuvati,

[1] Jamačno načinjeno prema turskoj riječi kavalija (vrst topa).

kuražja je onda Turkom prošla
i iz srca čak u noge došla.
Valaj ima u Josipa cara
baš topčijâ, da im nejma para
u mlogima, seko, kraljevinah,
jer u njih je takova viština,
da topove po turskomu gradu
baš majstorski ušutkati znadu:
To berbirskim topom učiniše,
kad im zrnje usta začepiše.
Nad njima je vezir zvan Ruvroa,
od kaurskih gospodar topova:
mislim, da je ova junačina
od vulkanskog otpala kolina,
jer nit Vulkan, bog vatreni, bolje
ne bi mogao bojno žarit polje,
neg Ruvroa svojima topovi
pali brade Turkom po gradovih.
A međuto priko brze Save
ćuprije se na vrat na nos prave:
mostari su š njima Laudonovi
za čas bili, da rečem, gotovi.
Kraj Gradiške dakle s desne strane
prik' ćuprije višto osnovane
bijeli labud Laudon vezir ide,
kog junaci kao svog oca slide.
Vatra njima iz očiju sipa,
pak se digla od junaka vika:

»Bože, daj nam osvojit Berbira:
što je kaur, znat će turska vira!«
A med njima idu sarauri,[1]
od požeške varmeđe pauri,[2]
zametnuvši na rame motike,
ježeć svoje na Turčina kike.[1]
I lopate i oštre sikire
vuku sobom kaurske nevire.
Laudon dakle njima progovara:
»Ne bojte se, moja dico draga,
ja ću k vama često dolaziti,
ja ću meštar vašeg posla biti.
Turčinu ću puta zatvoriti,
da vam ne će moći prkositi.
Za vaše se drage domovine
sriću ova sva kolika čine.
Rad nje eto ja pod staru glavu
virnost caru za ukazat pravu,
ako i spavam, starac ne počivam,
već u brigi dan i noć pribivam.
Sad u ime svemogućeg Boga
posla živo primite se svoga.«
S rukom kaže: »Složno zamahnite,
ovdi šance kopat započmite.«

---

1 saraur (tur.), radnik zaposlen kod javnih radova (utvrda, cesta).

2 paur, poljodjelac (njem. Bauer).

1 kika, kosa.

Sarauri onda sve naglavce
bojne kopat navališe šance.
Ne čuje se, da bar jedan reče:
»Teško mi je, radit mi se ne će.«
Veće svaki znoji svoje čelo
radeć složno, rado i veselo,
prem ako se ob dan i u noći
radit mora baš iz cile moći.
Pak prid zoru u četiri sata
već je starac dojezdio hata,
ter do polak sata desetoga,
od jednoga iduć do drugoga,
što se radi, brižno razviđiva
i potribna mudro naređiva.
To ti, seko, svaki dan činjaše,
dok se bojni šanci načinjaše.
I premda je zrnje iz topova
prolitalo kraj njegovog uha,
baš nit maknut s glavom junak ne će,
već se na svom jošter hatu šeće
pak prkosi Turkom govoreći:
»Čujte, Turci, što ću vam ja reći!
Bre, na vašem zrnu nije ovo
upisano ime Laudonovo!«
A kad Turci jadni ositiše,
da već skoro grad opkolit biše,
tad sunčanog od strane zapada
prosuše se kao magla iz grada,

udariše složno na kaure,
na vojnike i na saraure.
Al zaludo Turkom bila muka,
Laudonova odbila ih ruka.
Onda Turci u grad pobigoše,
al mirovat za čas ne mogoše,
već drugi put opet navališe
pak na livo krilo udariše:
al je Turkom lošja sreća bila,
kaurska ih nadvladala sila.
Sestro mila, tko je gledao s kraja,
mislio je, eto. sudnjeg dana,
jer takva se onda digla vika
od kaurskih i turskih vojnika,
i takva je od obadve strane
silna vatra prosula se na nje,
da se tresla zemlja od topova
kao od praske vatrenih gromova.
To miseca srpnja drugog dana
okol' noćnog dvanajstoga sata
bojno dilo, seko, prigodi se,
s tim strašnije, jer u noći biše.
Od onda se već med sobom Turci
započeše klati kano vuci,
jer se jedni pridat hotijaše,
drugi k tomu pristat ne ktijaše,
dok najkašnje jedan Turčin stari
razmrsi im svu težinu stvari.

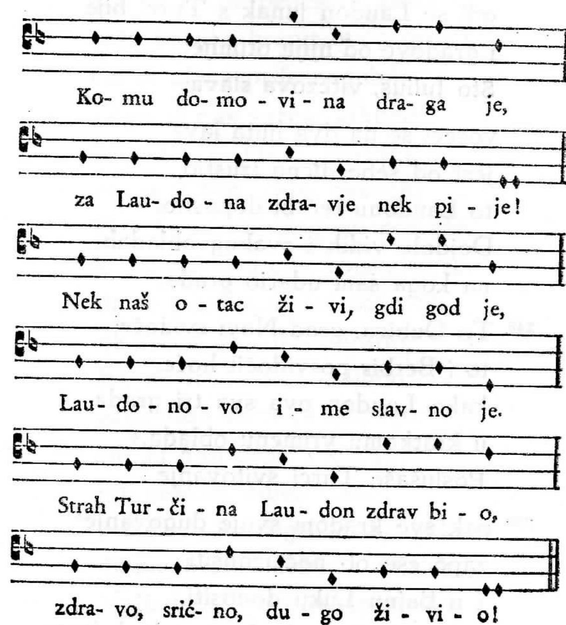
»Čujte,« veli, »Turci, što ću reći!
Što je bolje: umrit il uteći?
Ako ćete umrit, ne bižite, —
ako ćete bižat, ne umrite!
Jer da dojde pedeset hiljada
jošt Turaka branit ovog grada,
svi bi glave prije pogubili,
nego bi nas sužnje otkupili.
Nije fajde, Turci, šeprtljiti,
što je pravo, valja govoriti:
Bog Laudona, Bog isti pomaže,
jer to od njeg cila vojska kaže,
da se š njime moleć pobratio,
na svoju ga ruku obratio.
Ej, nevirni sveče Gaibijo,
prva naša do Save komšijo,[1]
gdi su naši groši i dukati,
gdi peškiri, ćilimi i hati,
s kojim smo ti groba darivali,
da nas braniš, često molikali?
Valjada se po turskomu raju
š njima tvoje bule vozikaju,
a ti sveci hodeć po mehanah
kavu piješ i pušiš duhana.

[1] Grob turskoga proroka Gajbije je u Staroj Gradišci. Živio je u drugoj polovici sedamnaestoga vijeka, i za nj vele, da je Turcima prorekao gubitak Slavonije: »Sava međa i moja leđa.«

Prisila ti, sveče, jaspra naša,
koju trošiš pušeć duhan paša!
Al da s' projdem sveca Gaibije,
jer siromak tamo dojt ne smije,
gdi se Laudon junak s Turci bije
i gradove od njiju otimlje!
Što Julius, vitezova slava,
vozeći se na dva ljuta lava
jest od sebe dično izustio,
to Laudonu reć bi dopustio:
Dojdoh, vidih i svakog obladah,
na koga sam udario grada.
To Dubica, grad Novi svidoče,
to i Berbir posvidočit hoće,
kako Laudon ova sva tri grada
u kratkomu vrimenu oblada.«
Poslušaše Turci svitovanje
pak sve kradom svoje dugovanje[1]
započeše ob noć iznositi
i u Bajnu Luku donositi,
ter stražnji put kad osam, kad deset,
kadšto petnajst, kadšto i dvadeset,
pete svoje Turci izmicaše
pak Berbira grada ostaviše.

[1] dugovanje, stvari, imovina.

Tad kauri u grad ulizoše,
»Vivat Laudon« složno podviknuše,
za zdravje mu vincem napijaše
i zdravicu pijuć zapjevaše:

A. FILIPOVIĆ: TUŽBA GROŽĐA NEGRIŠNOGA[1]

Srce mi je ubijeno,
tugom, brigom rascviljeno,
teškim bolom opkolito,
u grob tavni saranito.

Nejma tko bi pomogao
i meni se smilovao,
men' sirotu obranio,
život slatki poklonio.

Sav svit žeđa krvcu moju
na me britvu oštri svoju;
svi mi rade o životu
ne žaleći ni lipotu.

U utrobi još sam bio,
slatko mliko majke pio,
od noža sam već trpio
i negrišnu krv prolio.

A svit kad sam ugledao,
u zanku sam odmah pao
i uz kóčić vezan bio,
il sam ktio il ne ktio.

[1] Pjesma je izašla anonimno (Osijek 1822.), a bit će da je Filipovićeva.

Kad odrastoh, što činiše?
Nemilo me izlomiše,
trgan bijah od kradljivca
i nebrojnih gladnih tica.

A još, jao, kako mi je,
kad me mraz i led ubije!
Crna zemlja krv mi pije,
a moj radin suze lije.

Bolje b' bilo, da s' rodio
nisam, svita ni vidio,
veće što ću past na muke
moje krvi žedne ruke.

Na smrt moju kad se sprave,
u drveni sud me stave
i u glavu ćulom biju,
da nesetnu[1] kost pribiju.

Al tu mukam nejma svrhe,
već i rukom mene mrve
il nogama ljuto gaze
nit, što boli, oni paze.

U šajtov[2] me kruto stegnu
pak okretat s njim nategnu;

[1] nesetni, posljednji, svaki.
[2] šajtov (madž.), tijesak, vijak.

donde tilo drope, cide,
dok kap krvi u men' vide.

Il u puste tavne kace,
da s' u sebi grizem, bace:
posli toga krv otoče,
piju, da im oči skoče.

Kad me svega ižmikaju,
suhe kosti tad kuhaju,
u bakrenjak men' zatvore
i žestokom vatrom more.

Jednu krv mi samo štuju,
zlatn' u čaše livaju ju,
na civ kožnu dol spušćaju,
u grob mesni zakapaju.

Posli smrti i sve muke
u grobu mi dođe ruke,
da se mojim već osvetim
dušmanima neprokletim.

Jedne svalim dakl' u blato,
premda nose na seb' zlato;
druge bacim i u krevet,
da boluju sve u devet.

Ovom glavu okrvavim
il u vodi kog udavim,
onom nogu il vrat slomim,
u grob mloge još oborim.

Al koji me zna ciniti,
krv s razlogom moju piti,
onom srce veseljujem,
život, zdravlje pokripljujem.

POZDRAVA NA PRAVE SLAVONCE[1]

Ljubezna braćo Slavonci i domoroci moji, zdravi bili!

Viditi možemo svaki dan, da su se drugi narodi vrlo počeli trsiti svoj domorodni jezik i knjiženstvo podizati i o tomu raditi, da korist i slavu svojemu puku i jeziku učinu, I mi imamo sada živućih i naučnih ljudi, koji ljube svoju domovinu, jezik i knjiženstvo, koji bi i znali i mogli pisati, samo da je trošak za štampanje.

Kroz pridbrojenje vrlo jest teško za izdavaoca, i zaoto malo se koji usudi knjigu dati štampati, a slabo koji ima sam toliko novaca, da ju izdade na svoj trošak.

Braćo, zar se ne bi u tolikom okolišu slavonske zemlje jedno 30 ili barem 60 mogućih dobročinitelja najti moglo, od kojih bi svaki po 10 ili barem 5 komada slavonskih knjižica, koje na svitlost ishode, kupio, barem da otako svaki izdavaoc 300 knjiga može dati uštampati?

Ako bi se ovako slavno, domorodno združenje sabralo (što iz ljubavi prama očevini ne dvojim da ne bi moglo biti), na slideći način moglo bi se urediti.

---

[1] Proglas je objavljen u Novom i starom kalendaru slavonskom za g. 1826., što ga je »složio« Adam Filiković i izdao u Divaldovoj štampariji u Osijeku. U tome sićušnom kalendaru nijesu naznačeni pisci članaka pjesama, a sva je prilika, da ih je sve ili gotovo sve napisao Filipović.

Jedan bi se od ovoga združenja, umitan i komu vrime ne krati, za upravitelja odabrao.

Svaki pisaoc, koji bi s pomoću ovoga združenja svoju knjižicu na svitlost dati hotio, moro bi se upravitelju javiti i knjižicu na razviđenje njemu poslati (da se ne bi praznog zadržaja knjige na dobročiniteljski trošak izdavale).

Upravitelj bi imao knjižicu proštiti i svoje mislenje svrhu nje svakomu članu ovoga združenja naviştiti.

Morao bi se jedan vlastiti štampar iznajti, koji bi takve knjige s lipima i čistima slovi za malu cinu štampao.

Upravitelj morao bi znati, koliko će listova knjiga naštampana imati, i svakomu članu objaviti, da trošak za štampanje svaki za preduzeti broj knjižica unapredak pošalje.

Da pako cina privelika ne bude, list (to jest folj, ein Bogen, od 16 strana u osmini) neka bi mogao 3 xr., i ne više, nego ako je moguće, manje stati.

Budući pako da bi ovo združenje samo 300 komada knjižica o svomu trošku štampanih uzelo, neka bude pisaocu dopušteno još o vlastitom trošku 200 komada zajedno uštampati dati (koje bi ga mlogo jeftinije stalo), da i on svoju hasnu od pisanja ima.

Svaki član dobije za svoje novce onoliko knjiga, na koliko se dilova njegovo dobročinstvo raskrili, koje knjige posli raspoklanjati ili, da niki dio novca natrag dobije, rasprodati može.

Da se pako dobročinitelji s plaćanjem ne umore, ne bi od potribe bilo više od 6 komada knjižica na godinu štampati dati; da se pak ustaloži i kripi, najmanje dvi knjige na godinu štampati bi se imale.

Braćo, ima nas, koji po dvoje troje nimačke novine držimo, ima nas takojer, koji za jedan nimački kalendar po 2, 5 i do 10 fl. dademo, — ima nas, koji novce utaman trošimo ni sirotu na tilu ni sirotu na razumi pomagajući. Spomenimo se dakle našega slavnoga jezika, naše slatke domovine i našega ljubeznoga staroga naroda, uzdignimo pismenstvo, povisimo našu slavu, uvrižimo plemenite nauke i dajmo pomoć, koliko možemo. Što sirotnomu narodu budemo dali, onde nismo štetuvali; što drugačije budemo rasipali, jesmo ljudi nevaljali. Činite, žurite se i ljubezno trsite se, da i mi naše na priliku drugih naroda pismenstvo uzdignemo, ako ne na onaj skalin visoki, na komu ostali veliki narodi stoje, ono barem koliko je nami moguće.

Naša braća Slovinci naokolo veoma žurno svoje knjiženstvo uzmložaju: Horvati, Dalmatinci, Kranjci, Slovaci, Pemci, Moravci, Poljaci, Srbljani i Rusi imadu knjiga svakovrsnog nauka, — nemojmo mi sami kano njihova braća zaostati.

Ja dok ovo pišem i štampati dajem, veće sam našao dobročinitelja, koji vrućoželjno k ovom združenju prihode kano lipa zornica k vedrom danu, i to jednog, koji poldrug dio prima, to jest 15 komada knjiga, drugoga, koji prima 6.

PREGLED SADRŽAJA